

genija

DESETI
BRAT

DESETI
BRAT

Josip Jurčič: Deseti brat

[Založba Genija](#)

Za založbo: Blanka Jarni

Oprema: [Dubravko Gecan](#)

Ljubljana, 2012

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-311.2(0.034.2)

JURČIČ, Josip, 1844-1881

Deseti brat [Elektronski vir] / Josip Jurčič. - El. knjiga. - Ljubljana : Genija, 2012

ISBN 978-961-6576-95-6

260769280

Josip Jurčič

Deseti brat

Prvo poglavje

Mlad junak po polji
s težkim srcem hodi.

S. Jenko

Pripovedovalci imajo, kakor trdi že sloveči romanopisec Walter Scott, staro pravico, da svojo povest začno v krčmi, to je v tistem shodišču vseh popotnih ljudi, kjer se raznovrstni značaji naravnost in odkrito pokažejo drug drugemu poleg pregovora: v vinu je resnica. Da se torej tudi mi te pravice poprimemo, izvira iz tega, ker menimo, da naše slovenske krčme in naši krčmarji, čeravno imajo po deželi veliko preprostejšo podobo, niso nič manj originalni ko staroangleški Scottovi. To se ve samo ob sebi, da ga slovenska mati do zdaj še ni rodila, ki bi z isto rezno natančnostjo orisal naša narodna svojstva, kakor je omenjeni nedosegljivi mojster značaje svojega ljudstva svetu predočil. Zato ne bode pripovedovalec te vseskozi resnične pripovedi poskušal veselega slovenskega vinotoka Peharčka naslikati, in to

iz treh razlogov ne: prvič zato, ker ni mogoče misliti si Peharčka takšnega, kakor je v resnici bil, drugič, ker ima leta poznanja vredni mož le začasno, hitro minljivo mesto samo v začetku naše povesti, in tretjič, ker imamo še enega krčmarja, Peharčku po duhu sorodnega, pozneje v povest vplesti; to pa menda ne gre, da bi se sem ter tja enake reči dvakrat pravile.

Pred štiridesetimi leti torej je Peharček, koščene-ga obraza, raztrganega slamnika, oguljenih, z zaplatami obloženih hlač, hodnične srajce in križatih naramnic, polič vina na vegasti mizi muham branil. Pri poliču je pa slonel kosmat mož, suknar, ter je krčmarju Peharčku to in to nepotrebno reč pravil. »Prav gladka kaplja se bo učistila iz letošnjega vinčka,« dejal je suktnjar in zavzdignil kupo proti majhnemu oknu, da bi pijačo proti luči ogledal.

»Bogme, gladka!« pokima krčmar in jezno udari z lesenim muhalnikom po mizi, kjer je tropa te sitne živali razlito vino srebala. »Tega mrčesa je povesod polno!«

»Le stoj, Peharček, pa mene pomni: tako bo močno to vince, kadar se cvet do dobrega usede, da si bodo ljudje, kadar se ga bodo prav po božji volji navlekli, lase in ušesa pulili ter rdeče nosove pa otekle vratove, prazne mošnjice pa krvave betice nosili, kakor se v pesmi poje. – »Bogme!« pravi Peharček; pa preden besedo konča, zasliši, da je voz pred hišo priropotal in da nekdo zunaj kliče. Brž vrže muhalnik iz rok in leti ven.

Peharčkova hiša je stala tik velike ceste. Za hišo pak je držala mala cesta, ali bolje kolovozna pot, v stran.

Dva gospoda sta poskakala z majhnega vozička in starejši je glasno klical pijače. Krčmar je enega poznal, kajti pozdravil ga je, slamnik pod pazduho stisnivši: »Bog daj dober dan, gospod Vencelj! Hitro ste prišli iz Ljubljane, kdaj – v petek ste mimo šli. No, zdaj vem, da ste zopet žavb, rož, kuglic in vsega mrčesa nakupili in boste zdravili ljudi, da bo strah.«

Govore se je krčmar oziral na mlajšega gospoda in ugibal sam pri sebi, kdo je pač to, ki se je z okrajnim zdravnikom gospodom Vencljem pripeljal. Bil je mlad, lep gospodek, a Peharčku čisto neznan.

Gospod Vencelj ni pustil, da bi krčmar konja izpregel;čila sta na voz naslonjena. »Peharček,« dejal je zdravnik, izpraznivši dočista prvo kupo, »naprezi, da boš tega gospoda peljal na Slemenice! Saj veš, da moram jaz tukaj v stran.«

»Jaz bi to prav rad, zakaj ne, zaslužka se nisem še nikoli branil – vrag naj vzame še kolesce! – pa zdaj ne morem, jutri pač. Kolo se mi je strlo od vozička in ravno otodi ga je nesel fant moj h kovaču. Jutri bi vas pa peljal, naj si bo ta ali kateri če, jaz ali fant moj. Jaz menim, naj bi mladi gospod pri meni čez noč ostali, saj je že štiri čez poldne. Moja stara – zdaj v bobu korenje pleve – bode že vrgla zvečer kaj čez ponev, da se bo dalo ugrizniti. Postelje res nimam take, da bi se človek v blazino vdrl;

pa bom že na otavi tako mehko postlal, če je božja volja, da se bo ležalo za silo.«

»Jaz sem obljubil, da pridem danes,« odgovori mladi tujec, »ali ne morem nikjer drugje tu v obližju voznika dobiti?«

»Bogme, ne zlepo,« odgovori Peharček, »tod imajo ljudje bolj vole, konja imam samo jaz.«

Zdravnik gospod Vencelj je mislil in mislil, nasvetoval zdaj to, zdaj to, kako bi mladeniča na pot spravil. »Bode že,« reče čez nekaj časa; »ali jezdarite?«

»Še nikoli nisem bil na konju,« odgovori potnik.

»No, na suhem se ni še nihče plavati naučil. Peharček, ali imaš konja napasenega?«

»Bogme, konj je dober, sit ko stopa, ravno popred sem mu povesimo detelje vrgel; vem, da je že vso potrl in pohrustal.«

»Že dobro. Jaz imam tu na vozu ravno prav kupljeno sedlo. Pa bova gospodu vsak pol posodila, naj jezdi.«

Peharček se popraska za ušesi, ustnice pod nos zavaha in pravi »Nikarte mi ne zamerite; saj veste vi bolje ko jaz, kaj pregovor govori, ki pravi, da tri reči niso vsake-mu človeku ali pa nikomur naposodo dati: ne žena, ne pipa, ne konj. Pa ker ima moj serec že stara rebra in je že vsemu vajen, ne rečem, da ga ne bi dal, ko bi – nikar ne zamerite – ko bi – gospoda poznal.«

»O, nič se ne boj za konja; jaz sem porok za to, da ga boš jutri nazaj dobil, reče zdravnik.

Trenutek potem je stal Peharčkov serec, ki je že malo preveč rebra na očiten videz stavil in glavo bolj v tla ko nakvišku molil, osedlan in očejen na cesti. Peharček je z veščnim očesom gledal zdaj svetle dvajsetice v roki, katere mu je mladi gospod dal, zdaj usnjato sedlo, ki tako lepo stoji na koščnem hrbtišču njegove kleke. Mladenič se je malo nerodno skobalil na svojega rosinanta; krčmar pa mu je veliko njegovo usnjato torbo na konja dal in ga podučil, kako mora ravnati s pohlevnim sercem, da bo rajši stopal.

»Torej srečno pot, gospod Kvas,« dejal je zdravnik, »pred mrakom boste ravno v gradu. Sporočite moj pozdrav gospodu Benjaminu. Kmalu enkrat pridem tja s svojo hčerjo, da mu srečo voščim, ker je dobil tako korenito izobraženega in učenega mladega moža svojemu sinu za učenika, kakor ste vi. Zbogom! Prav vesel sem, da sva se seznanila; upam, da nisva bila naprvo in nazadnje vkup. Zahvaljujem se vam za družčino.«

»Prosim, gospod zdravnik, na meni je zahvaljevati se vam za dobrotno prijaznost!«

»No, no, kajpak! Greh bi bilo, ko vas ne bi bil na voz vzel; žal mi je, da ne utegnem z vami v stran do Slemenic. Srečno!«

Rekši, udari Vencelj po konju in voz zdrdra po stranskem potu. Gospod Kvas – tako je zdravnik svojega dozdanjega tovariša klical – spodbudi tudi svojega zaspnega šarca in odjezdi po veliki cesti, ko si je, kolikor

se je dalo po nejasni Peharčkovi razlagi, zapomnil, kje mora na stran zaviti, da pride prav.

Dan je bil prijazen; sonce se je bilo že na zahod premaknilo; vendar se je še z vso žarnostjo upiralo potniku v hrbet, kar mu je bilo toliko bolj nepriležno, ker se je izpod kopit nemarno klavzajočega konja vedno oblak cestnega prahu vzdigoval in polnil mladeniču nos in ušesa. Zastonj so bile vse poskušnje, da bi žival do hitrejše stopinje pripravil in tako vsaj nekaj prahu za seboj pustil. Peharčkov serec je bil tepeža in suvanja tako vajen ko trave; zato ga ni kar tako kdo v dir pripravil. In ker je Kvas, kakor sedlu nevajen človek, nekaj boječe in nerodno sedel, zraven pa še svojo sitno butaro, z obleko in knjigami natlačeno, moral držati pred seboj, potem se razume lahko, zakaj se je le počasi nadalje pomikal.

Lovre Kvas je bil dovršil vse učenje na ljubljanskem liceju. Rojen pod prosto slamnato streho, je bil v zibeli namenjen, da bode čez nekaj let krave pasel, potem pri bogatejšem sosеду za hlapca služil in naposled po očetovi smrti ubijal se z malim zemljiščem deset mernikov posevka kakor vsi Kvasovi, kar jih je oče Luka po starem pomnjenju znal na prste naštet. Ali rojenice, katere imajo pri zibeli vsakega poštenega Slovenca svojo odločno besedo, naklonile so bile našemu Lovretu kmalu po porodu drug, lepši namen, da bo delal z glavo in rabil namesto ótke gosje pero. Znano je življenje ubogega učenca; torej mi ni treba posebej opisovati Kvasovih

stisk in bojev z revščino in nadlogo. Posebno izvrstna glava za učenje, ljubezen do dobrega reda in obnašanja in marsikatera druga lepa lastnost je mladeniču pridobila podpornikov in prijateljev in je delala starima roditeljema veliko upanja, da se jima spolni poslednja, največja želja. Ali čuda, dokončavši ljubljanske šole, tihi mladenič ni hotel »dobro storiti« po materini misli, in ne da bi bil postal mašnik, kazal je vse bolj posvetne naklepe. Hotel je iti v daljna večja mesta v višje šole. S tem pa niso bili samo ubožni starši nezadovoljni ampak zameril se je tudi večini svojih podpornikov, tako da je bil skoro popolnoma zapuščen. Vedel je pa, da Angleži še niso iznašli tako blagotvornega stroja, da bi se dalo po njem od zraka ali čiste vode živeti. Zato mu je bilo ravno prav, da je po nekem priporočilu dobil začasno službo za učenika sinu premožnega graščaka Benjamina G* na gradu Slemenicah. Ker je bil tudi precej slabotnega zdravja, hotel je potemtakem okrepiti se na deželi in še kaj zaslužiti za daljnje učenje.

Tako ga najdemo ravno na poti. Voza iskaje, je bil po sreči naletel na zdravnika Venclja, in to mu je naklonilo prvič prijetno družino za potovanje, drugič pa si je prihranil voznino.

Kmetje ob cesti in drugi napotni ljudje so, srečevaje Kvasa, zvedavo ogledovali mladega jezdeca. Zlasti mlade deklice so se rade ozirale za njim, ker po svoji zunanji postavi je bil Lovre kaj čeden mladenič. Ne veliko čez

dvajset let star, oblednega, okroglega obraza z visokim čelom in živimi črnimi očmi, iz katerih je bil poprej otožen kakor vesel značaj brati, bil je Kvas na prvi pogled vsakemu zanimiv človek. Obleka njegova bi morda v velikih mestnih sobah ne bila veljala za lepo, a za na kmetih ji ni bilo kaj reči. Suknja je bila iz črnega sukna, cela in še neoguljena, dasiravno bi bil poznavalec po natančnem pogledu sodil, da je temu že dobro dolgo, kar jo je krojač iz rok dal. Isto bi se moglo reči o drugem opravku. Lišpa ali drugih nepotrebnosti ni imel nič na sebi, samo veliko srebrno uro je nosil na pozlačeni verižici, katero je naš mladi prijatelj zdaj pa zdaj iz žepa potegnil, pogledovaje, kako dolgo že hodi.

Vedno niže se je sonce pomikalo. Po vročem jesenskem dnevu je nastajal prijeten večerni hlad. Zamišljen je sedel mladenič na konju; niti zeleni travniki in zapuščena rjava strnišča niti otožno, vedno zeleno smrečje okrog starih, domišljijo budečih razvalin na obcestnih hribih niso mogli potnikovih oči nase obrniti, kajti imel je veliko premišljevati. Skoro najlepši del svojih let je imel za seboj; ali vsa ta leta so mu prinesla malo malo užitka. Veden trud, delo, nadloga – in nekatere bridko uro je prestal; in če je pogledal v najbližnjo prihodnost, tudi tu ni imel veselega upanja. »Zdaj pridem v tujo hišo, k tujim ljudem, Bog ve, kako bom tam zadovoljen. Morda dobim puste sitneže za svoje zapovedovalce, ki mi bodo dali čutiti, da sem plačan človek,

hlapec! Ah, Bog moj, kako malo tvojih nazemskih darov bi bilo meni potreba, da bi zlahka prišel do samostojnega in srečnega življenja! Koliko je ljudi, ki v obilnosti žive in ne poznajo in ne vedo, kako človeka teži čut, da je na druge navezan, da se za tujo mizo useda! Vi niste poskusili, kaj je siromaštvo, vi domišljavi poetje, ki trobite in pojete svetu, da je več sreče v uboštvu ko v premožnosti. Res je morda, da si vsak človek sam ustvari srečo, ali prvi pogoj v tem je, da mu usoda pota ne zapira.«

Prišlo mu je tudi na mar, kako neokretno se mu bode pač včasih v svojem novem stanu zdelo. Vedel je, da je velika pokora podučevati trdoglavega paglavca, zlasti če so starši v svoji preveliki ljubezni prepričani, da ima fant bister um in dobro glavo. Dalje ni bil Lovre Kvas veliko vaje, vesti se po navadni etiketi; prosti kmečki sin je bil bolj utrjen v Horaciju in Homerju ko v abotnih poklonih in neslanih govoricah tako imenovane omikane družbe. Vendar, kar se poslednjega tiče, tolažil se je s tem, kar mu je gospod Vencelj pravil o slemeniški družini; z druge plati pa se zopet ni tako okornega čutil, da bi se mu bilo ravno bati, in zaupal je na svoj naravni, vednostno dovolj izobraženi razum in čut.

V tej razmišljenosti je bil Lovre Kvas pozabil paziti, kje je stranska cesta, katera po Peharčkovem popisu drži do Slemenic. Šele ko je sonce zašlo in ko so ga jeli ljudje bolj pogostoma srečevati, domislil se je, da je morda že zgrešil pravega pota.

»Ali je tod prav do grada Slemenic?« vpraša starega, zgubanega moža, ki je nesel butaro rogovilastih, neobrezanih brezovih vej na hrbtu.

»Kaaj?« zatuli dedec z visokim glasom, iz katerega se je dalo soditi, da je gluha.

Kvas še enkrat vpraša.

»Metličja sem narezal, metličja,« odgovori mož.

»Vi me ne razumete, oče. Jaz bi rad vedel, koliko je še do Slemenic in kod moram iti do tja.«

Stari dedec ga s svojimi malimi očmi debelo pogleda pa pravi: »Nu aha, res!« in odide počasi svojo pot.

Če ni hotel Lovre s svojo kleko na sredi ceste ostati, moral je dalje jezdit, dasiravno se mu je skoro zdelo, da bi bilo bolje, ko bi se vrnil; kajti, po uri sodé, je mislil, da bi moral po Peharčkovih besedah biti že na Slemenicah, ko ne bi bil zgrešil stranskega pota. Pa kakor bi mu sovražni duh kljuboval, ravno zdaj ni bilo nobenega človeka na cesti. V vzhodu je mesec pokazal svoje polno lice.

Čez nekaj časa zagleda majhnega dečka s cajnico na rokah, ki mu je ravno naproti tek. Kraj je bil malo samotni in fanté je morda menil, da je ta človek v suknji eden tistih hudih gospodov, ki pridejo očeta za davek rubljevat, zato se je ognil s ceste na travnik.

»Hej, fantič, stoj!« vpije jezdec, »kod se hodi do Slemenic?« Ali bosonogi deček stisne namesto odgovora svojo kapo pod pazduho in jo udere po travniku, kakor bi mu bili vsi vrage za petami.

Nevoljen je začel Kvas rentočiti in jeziti se sam nase in na starše, ki otroke tako izrejajo. Zdajci zagleda tretjega človeka in misli: v tretje gre rado; če še zdaj nič ne zvem, pa se vrnem in prenočim v prvi hiši. Mlada deklica s košarico na glavi ga sreča.

»Dober večer, Micka!« ogovori jo Lovre ter ji zastavi že tolikokrat ponovljeno vprašanje.

»Oh, moj Bog in mati božja,« odgovori deklica, »saj ste že zašli za poldrugo uro predaleč. Ali niste videli velike smreke na samem in s peskom nasute male ceste? Tam bi bili morali v stran zaviti. Če boste počasi jezdili, greva vkup, pa vam bom pokazala. Ravno prav bode; tako me vsaj ne bo strah.«

Lovre obrne konja in počasi sta potovala z deklico nazaj. Marsikaj jo je vprašal in marsikaj mu je povedala medpotoma, česar pa ne bomo tu sem postavljali, ker bi za katerega resnobnejšega izmed prijaznih bralcev bilo morda premalo važno. Ko sta prišla do imenovane smreke, razložila mu je, katerih potov naj se ogiblje, da bo prav prišel.

»Oblačno je malo; da bi le Bog dal, da bi se mesec ne skrnil za oblake, pa boste lahko našli.«

»Aha!« zarohni tu tretji glas in Kvas zagleda čudovitega moža na cesti, »aha, dekle, jaz bom že tvojemu povedal, da se ti z drugimi razgovarjaš ponoči pri mesečini; slabo te bom pohvalil, ha, ha, ha!.«

»Kaj si ti, Martinek?« dejala je deklica. »Glej, ta gospod grede na Slemenice. Ti greš ravno to pot in lahko z njimi hodiš.«

Lovretu pak je pošepnila natihoma: »Nič se ga ne bojte; čeravno je raztrgan in bos in grd in nima prave pameti, pa je pošten. On je deseti brat, pot dobro ve. Lahko noč!«

Drugo poglavje

Povsod poznan, nikjer doma,
kjer uleže uro se poslednjo,
tam smrt mu domovanje da.

Fr. Levstik

Kdor pozna življenje, dejanje in nehanje, misli in prepričanja, kakršna so bila nekdanj po pripovedih naših starih slovenskih očakov, ki, gluhi in slepi za spačeni novi svet, vedno le čase svojih in svojih prednikov dni hvalijo: ta mi bo pritrtil, da je bilo pred štirideset in več leti med našim narodom veliko več poezije ko v današnji suhoti. »Kje se zdaj še kaj čudovitega zgodi? Kdo dandanes še kaj ve? Le kakov sleparček še pride, da človeka opehari.« Tako pravijo dedje. Koliko časa že ni bilo slišati o desetem bratu! V poprejšnjih časih se je pa še vendar včasih naletel, ki je, rojen deseti sin iz matere, s čudovitimi lastnostmi in zmožnostmi obdarovan, po božji namembi preganjan, od hiše do hiše po širokem svetu hodil, za srečo povedoval, zaklade pokazoval,

pesmi pel in pravljice pravil kakor nihče drug. Ljudje so ga častili, radi videli in mu dali živeti in spati. Pač pride v kako hribsko dolino še zdaj sem ter tja kak raztrgan in umazan peripatetikar, ki mu robato po domače pravimo berač, ki se izdaja za desetega brata; toda svet je postal neveren, manj gostoljuben ko nekdam in tudi današnji deseti bratje niso tisti ko nekdam, malo vedo in, kakor očetje trdijo, »niso drugega ko goljufje«. Ta čudna prikazen, namreč pomanjkanje pravih desetih bratov, da se menda samo tako razlagati, da slovenske žene niso več take, da bi zavrstjo po letih deset sinov rodile.

A pustimo taka premišljevanja bolj izurjenim mislecem in vrnimo se rajši k svojima popotnikoma.

Tiho je korakal človek, katerega je Lovretu deklica imenovala desetega brata, konju pred gobcem in mladenci je imel časa dovolj, v mesečini opazovati to čudno podobo. Bil je človek kakih štirideset let star, toda že mu je hrbet hotel lesti v dve gubi. Na sebi ni imel drugega ko srajco iz najdebelejšega platna, kakor ga sprede slovenska mati, dolge hlače iz iste tvarine, nekdam na črno pobarvane, zdaj že zarjavele in pod koleni jako blatne in razcefrane, na glavi pak mu je čepel rjav klobuk s širokimi krajevci in čez oglavje z belo nitjo prevezan. Da mu hlače niso uhajale, branila je usnjata oprtavnica, na križ čez ramo razpeljana. Večerni zrak je bil precej hladen, Lovretu se je celo mrzlo zdelo, vendar je stopal deseti brat bosonog. Da bi pa kdo ne mislil, da čevljev nima,

nosil jih je z bekovo trto prevezane čez ramo. Kaka dva pota se je nazaj na Lovreta ozrl ter ga ostro ogledoval. Pri tej priliki je Kvas videl obleki popolnoma primeren obraz. Lice je kazalo kosti, katere so imele voljo in nagon, vsemu obličju štirivoglato podobo ustvariti. Strani ste bili upadeni in širok nos je ošabno nosnice v zrak molil. Vrh malih sivih oči so se v sredi zraščene obrvi predrzno visoko vihale gor v čelo, katero se ni veliko videlo iz zmršenih las.

Dasiravno ga je deklica bila potolažila, da se ni treba bati desetega brata, vendar je Lovreta nekaj čudno spreletelo, ko je na širokem polju ponoči sam bil s takim nemalo neznanskim človekom. Ko je pa čez nekaj časa v dalji zapazil luč, ohrabrilo ga je to nekoliko in mislil si je, kaj mi more storiti, enega samega se ne bom bal. Da bi poprej čas minil, začne pogovor z njim.

»Koliko je še do grada?«

»Popred boš tam, kakor pojdejo spat,« odgovori deseti brat z glasom, ki je bil vse drugo pred ko prijazen, »Ali ste vi znani z gospodo?« vpraša dalje Lovre.

Njegov drug se grozovito zasmije, potem pa reče: »Ti si šema! Zakaj me pa vikaš? Jaz sem Martinek Spak, deseti brat, kakor vsi otroci vedo. Če nočeš, da bi se ti kdo smejal, ki je bolj neumen ko ti, tako me pošteno tikaj, pa utegneva še prijatelja biti v teh letih, kar boš šolmoštraril na Slemenicah!«

»Kako pa veš, kdo sem?« vpraša Lovre čude se.

»Saj si me vprašal, če sem kaj znan na Slemenicah,« odgovori Martinek in se zopet smeje na vsa usta.

Čudni graščaki morajo to biti, h katerim pridem, da vsako spremembo v svojem družinskem in domačem življenju zaupajo takim ljudem, mislil je Kvas sam pri sebi.

»Ker je videti, da so ti povedali, da bo tak in tak človek prišel,« reče Lovre, »moram misliti, da si star znanec v gradu. Zato mi lahko poveš, kakova je gospodična, gospa, gospod?«

»O, prav lahko ti to povem,« odgovori Martinek.

»Pa nočeš? Zakaj ne?«

»Ti nekaj rad poprašuješ,« odgovori Spak. »Zato mi moraš dovoliti, da te še jaz neko reč vprašam. Kako sem ti kaj jaz všeč?«

Rekši, je čudoviti človek Kvasa tako ostro pogledal s svojimi malimi, svetlimi očmi, da je bilo mladeniča skoro strah. Vendar na misel mu je prišlo njegovo smešno vprašanje, pobesil je oči in s posiljenim smehom je odgovoril: »Prav dobro si mi všeč, prijatelj, zakaj pa ne?«

»No, jaz ti bom povedal, da mi tudi ti dopadeš. Mislil boš morda, da je to pač vseeno, pa ni taka. Martinek Spak, deseti brat, in kakor bi se še lahko imenoval, bode ti še prav prišel v sili, zato ga le dobro poznaj. Zdaj ti bom pa povedal najprvo to, kar si vprašal. Kakova je gospica? Da mlad človek, posebno če še ni grd, da bi ga pes oblajal, kakor pravijo, da sem jaz, rad pozve za

deklico pred ko za baburo, to je že stara reč. Z grajsko Manico se midva prav dobro pomeniva. Morda si že v mestih lepšo videl ali pa ne. Gospod in gospa tudi nista napačna, pa to boš že še vse videl in skusil.«

»Ali si že ti dolgo tu v okolici?« vpraša Kvas.

»Kar mi je mati umrla,« reče Spak nekako zamolkleje pri tem vprašanju.

»Kje si pa doma? Kako je to, da po svetu ne hodiš, ker praviš, da si deseti brat?«

»Jaz sem doma, kjer so dobri ljudje, kjer po mojem jeziku govore. Nimam svojega zapečka, pa se ne pritožim zato. Če ne verjameš, da sem deseti, pa pusti. Misli, kolikor hočeš, pa malo govori, če nočeš, da se ti kaj ne zgodi. Zdaj pa molči o tem in kaj veselega govori. Jaz imam poskočne in vesele ljudi rad. Juheja, hopsasa!«

In kakor bi bil naenkrat ves drug, poskoči od tal, zažene čevlje z rame daleč od sebe proč in leti zopet ponje. Kvas ni mogel razumeti vsega tega. Človek mora biti malo prismojen,« mislil si je.

»Ali znaš peti, prijatelj škric?« vpraša ga Spak.

»Malo, pa zdaj ne pojem. Ti zapoj!«

Spak vzdigne glavo proti mesecu, odpre široka usta in hreščaje začne robato pesem:

»Stara baba Iskrca
jedla sok iz piskrca,
migala s suho brado,

hčer zmerjala je tako:
Če boš v cerkvi ti na moško stran,
kjer Martin stoji mi razcapan,
tak obračala oči,
če bo hodil na naš prag
tebe gledat Martin Spak,

ha, ha! kaj ni lepa, pesem o meni, kaj?«

»To si sam zložil? No, poj do konca! Takih sem še malo slišal.«

»Le čakaj, prijatelj suknjač, to in nekatero ti bom še zapel, če se bova lepo gledala na Slemenicah. Še srečo ti bom povedal, če hočeš, precej nocoj. Samo to si izgovorim, da se mojih sovražnikov ogiblješ.«

»Kdo pa je tvoj sovražnik?«

»To boš zvedel, preden bo dva, tri dni. Na Slemenicah ga boš videl vsak dan.«

Prideta na travnik. Pri poti je stalo na samem košato lipovo drevo, ki je fantastično molilo svoje goste veje v tiho, krasno mesečno noč. Na zapadu se je videla s hribca prijazna lučca izmed sadnega drevja, grajske strehe so se v mesečini svetile. Mladeniča so zopet obšle prijetne in otožne misli vred, ko je zagledal novo stanovanje pri tujih ljudeh.

»Tu pod lipo grajska Manica sedeva; tu sem ji srečo povedal,« pravi deseti brat.

»Saj nič ne veš,« odgovori mladenič. »Kako prihodnost bom imel jaz?«

»Ti boš nekaj doživel tam gori, česar se ti še ni sanjalo nikdar. Le dobro ogledaj grad, mesec sveti lepo, pomnil ga boš do smrti, pomnil boš tudi desetega brata, čeravno mu ne veruješ, do groba ga boš pomnil.«

Glas Spakov je bil pri teh besedah popolnoma različen od prejšnje govorice, nekako temen in strašan, tako da je mladeniča malo osupnil. In ker se je ravno ta trenutek luna skrila začasno za oblak, prešinila ga je tembolj neka čudna čut; rajši bi bil že v gradu ko tu s tem pol norim človekom na samotnem polju. Dasiravno kakor izobražen človek ni trohice verjel v vraže, obšla ga je vendar misel, da Martin Spak res kaj več ve ko navadni ljudje.

Lahko je misliti, da je kraj, kjer sedeva in sanjari lepa deklica, najsi bode tudi nam neznana, mikaven za mladeniča, čigar »srce je prazno« in samo hrepeni po nečem, česar um ne ve vselej razložiti. Zatorej je Lovre, ko se je luna medtem zopet izza oblaka prikazala, pazljivo ogledal mesto okoli »grajske lipe«. Ozek pa dolg travnik se je raztezal po dolini. Razen lipe je raslo samo še gosto vrbovo grmičje ob majhnem šumečem potoku, ki se je zvijal ravno mimo krasnega drevesa. Pod lipo, katere deblo bi bila komaj dva moška obsegla, bila je okoli in okoli napravljena klopca in tla so bila razhojena, očitni dokaz, da je Spak resnico govoril, rekši, da hodijo dostikrat le-sem grajska gospoda, posebno pa Manica.

»Prijazna sprehajališča imam že, da bi le še vse drugo dobro bilo,« mislil si je Lovre.

»Sitno je ponoči priti; ali ne bi mogel tod v kaki krčmi prenočiti?« vpraša Lovre.

Ko odgovora ne dobi, obrne se nazaj in pogleda za Martinom. Nikjer ga ni bilo. Lovre si ni mogel razložiti, ni kam ni zakaj ni kdaj mu je izginil. Ostalo mu ni drugega na izbiranje, kakor po belo potresenem potu v grad jezdit, katerega je imel pred očmi.

Na Slemenice ga je peljala pot proti zadnjemu majhno navkreber. Grajsko poslopje je bilo precej prostorno, štirivoglato in v dva gorna (stropja). Dasiravno je bilo zidano, kakor se je iz stavbe dalo soditi, že v novejšem, to je, ne v srednjem veku, poznalo se je vendar, da so stavitelji malo v mislih imeli take čase, v katerih je dobro, če se dom da braniti. Zato je okrog in okrog spodnji del zida imel obliko majhne trdnjave in majhna, jako zamrežena okna. Gosto sadno drevje je raslo okrog in okrog po hribcu; samo proti severu je bil svet nekaj bolj kamnit in gol. Zato so tam stali hlevi in druga gospodarska poslopja. Zada se je svet naglo vzdigoval do strmega holma, na katerem je Kvas na hiter pogled zapazil rogovilasto zidovje, razsip stanovanja nekdanjih gospodov na Slemenicah.

Luč, ki je gorela v gradu odzdočaj in v prvem nadstropju, prepričala je Kvasa, da še družina in gospoda ne spé.

Tretje poglavje

Prišel je pobič lep in mlad,
pa kaj mi je prinesel,
vprašala ga nisem, povedal mi ni.

Narodna pesem

V zgornji sobi slemeniškega grada je bila majhna družina okrog omizja zbrana, katero hočemo bralcu bolj natanko predočiti, kar se tem laglje zgodi, ker je ni bilo več ko pet glav; gospodar z ženo, hčerjo in malim sinom pa Marijan Piškav, sin sosednega lastnika na pristavi Polesku, komaj četrtr ure od Slemenic.

Benjamin G* je bil meščanske rodovine; ni mogel torej ošabno šteti plemenitih prednikov, ki bi si bili v boju tako ali tako čast pridobili, tudi niso bili njegovi pradedje še tako dolgo naseljeni na Slemenicah, da bi bil mogel gospod Benjamin svoj pridevek v starem kronistu Valvasorju brati. Pa imel je devet oralov zemlje, lepe bukove gozde, precej velik vinograd, osem parov konj in celo čredo rogate živine in to je bilo, s čimer se je

graščak več ponašal, kakor bi se bil mogel sklicevati na »šestnajst kolen slovečih pradedov« kakor plemenitniki znane severne dežele. Ko se naša povest začenja, bil je Benjamin že čez petdeset let star, kar so sem ter tja osiveli lasje pričali; vendar čisti zrak, v katerem je živel od svojega dvajsetega leta, kar je šole popustil, ohranil mu je bil še neko mladeniško krepost, zaradi katere je svojo nenavadno visoko postavo še vedno pokonci nosil. Obraz njegov je bil večidel vesel, in to je veliko pripomoglo do tega, da lica in čela niso razorale tiste črte, katere nam človeka starejšega delajo, kakor je v resnici. Nočemo segati v njegovo življenje nazaj, tu povemo le dve reči, namreč da je bil precej po zgodnji smrti svojega očeta vzel svojo zdanjo ženo, še bolj miroljubnega značaja ko on, dalje pa, da je dolgove, katere mu je bil oče zapustil, s tem poravnal, da je staro opuščeno pristavo Polesek z nekaj zemljiščem vred nekemu priseljencu, do tačas neznanemu gospodu Piškavu, prodal.

Roditeljema nasproti je sedela deklica, stara kakih triindvajset let. Manica je bila prvorojenka in edina sestra mlajšega brata, komaj devetletnega Balčka. Postave je bila bolj očetove, kajti prej bi jo bil človek imel za veliko kakor majhno. Iz modrih oči je sijala neka mila, neskrbna in malomarna melanholija, katera je blede lice še veliko lepše delala in skoro morala vsakega nekako čudno ganiti. Njena rdeča usta so se le malokdaj nasmehnila. Pa ne morda zavoljo tega, da bi bila kaka

skrivnost morila deklici mlado srce, to ne; sama ni vedela, zakaj se ji včasih smeje, ne ljubi, ko se drugi smeje; sama ni vedela, zakaj ni vesela, dasiravno si je morala izpovedati, da ji ne manjka ničesar. Oče je mislil, da izvira ta lastnost od tod, ker preveč bere; pa ker je ljubil svojo edino izmed štirih rojenih pri življenju ostalo hčer neizrečeno, zato ji ni hotel veselja kratiti s kako prepovedjo. Gosti lasje kostanjeve barve nad visokim, čistim čelom, pravilno ustvarjen obraz in cela zrast ji je dajala nežno, čeravno ne posebno lepoto. Bila je nekaj časa v mestu, večji del svoje omikanosti in vednosti pak si je pridobila z lastno pridnostjo.

Razen domačega, še nedoraslega sina je sedel na koncu mize kakih devetnajst let star mladenič, Marijan Piškav. Imel je eno tistih obličij, ki po eni strani lahko veljajo za lepa, po drugi pa se lahko o njih reče, da jim še nekaj manjka, česar se ne moremo domisliti. Zdravega, životnega mladeniča je vsak na prvi pogled uganil iz tega obraza; nasproti pak bi bil moral tisti, ki trdi, da se človeku z obraza bere, kako živi in misli, soditi, da je življenje in mišljenje Marijanovo kaj enolično. In res bi se tu posebej ne bil zmotil. Kakor sosed je bil skoro veden in večer gost na Slemenicah.

Sredi mize je gorela voščena sveča in okrog svečnika so ležale raztrošene kvarte.

»Ali jih ne vržemo še enkrat?« vpraša mladenič in zbira posamezne podobe.

»Jaz sem se že naigrala,« reče Manica in potegne knjigo bliže. Videlo se je, da bi bila rajša brala.

»Kako moreš ven in ven v bukve gledati? Ves dan si vanje zamaknjena in še na večer se jih ne naveličaš,« pravi Marijan. Ker je bil v prvi mladosti njen tovariš v igri, torej star znanec in skoro bolj na Slemenicah domač ko na domu svojega očeta, zato jo je tikal.

»Jaz sem že tudi dejala, da bi bila Manica doktor postala, ko bi bila Balček,« pravi mati nato.

»Ali jaz ne bom doktor postal, mama?« vpraša deček.

»Ti si premalo priden, vse drugo ti je bolj mar ko bukve,« pravi mati. »Le počakaj, kadar učenik pride, ta te bo že nagnal, da se boš pridneje učil, ko si se do zdaj.«

»Učenik te bo ostro držal,« reče Marijan, da bi dečka podražil. Balček je verjel, naslikal si je v domišljiji učenika starega, grdega, ki ga bode uhljal in lasal, kakor je v vaški šoli videl, da šolmošter lasa kmečke fantine, in na jok so se mu ustnice napravile.

»Nič ne verjemi, Baldvinče! Če boš priden, ne bo ti nič žalega storil novi učenik. Midva se bova vkup učila,« pošepnila je sestra bratcu na uho in mu z lepo ročico pogladila rumene kodraste lase z lica.

»Kdaj pa pride?« vpraša Marijan.

»Danes bi imel že tu biti, kakor mi je pisal moj prijatelj profesor v Ljubljani, ki mi je to reč oskrbel. Baje da je izvrsten mladenič in bil eden najpridnejših učencev,« odgovori gospodar.

»Dobro bo to!« pravi Marijan. »Da bi le kaka mevža ne bil, imel bom potlej vsaj tovariša na lov. Lisic je letos dosti, v vasi doli je ena že precej kur odnesla. Predsinočnjim sem je bil šel čakati, dve uri sem na prelazu sedel, nazadnje pak mi je bilo dolgčas ponoči samemu prežati, zebsti me je začelo, obesil sem puško čez pleča in sem šel spat. Ko bi bil še enega imel, pa bi bila lepega lisjaka dobila. Tudi zajcev je letos dosti, Bog ve, kako je to, da je letos tako srečno in rodovito za žival.«

»Lovec ste, morali bi vedeti, da zato, ker je bila lanska zima prav gorka in je torej spomladi bilo veliko zaroda,« razlaga gospod Benjamin.

»Ali letos bode velik sneg.«

»Bog ve, morda pa ne,« odgovori gospodar ter se nasloni na stol.

»Gotovo, jaz vem, da bo,« trdi mladenič, »gob je bilo letos vse polno, lišaj po hrastju je dolg zrastel, dežja je bilo malo poleti, žerjavi so že leteli – –«

»Bežite, iz tega vsega se ne da nič posneti. Vi morate bolj pametno misliti. Pustite vraže Martinu Spaku in kmetom doli v vasi.«

Manica ni poslušala tega pričkanja, odprla je bila knjigo in jela brati, mati pak je imela z nekim šivanjem opravek.

»To niso vraže,« ugovarjal je Marijan in bil ravno namenjen svoje prepričanje dalje razpeljevati, ko pogleda hišna, stara Urša, v sobo in pri pol odprtih durih

naznani, da je neki gospod prišel, ki bode najbrž hotel čez noč ostati.

»Kdo bi pač ponoči prišel?« dejala je gospa, hitro svečo prižgavši.

»Nima biti kdo drug kakor učenik, saj ima danes priti, najbrž se je na poti kako zamudil. Daj napraviti sobo, večerjo in kar je treba, grem jaz dol.«

Rekši, vzame gospod Benjamin luč svoji ženi iz roke in odide.

»Kakšen je ta gospod?« klical je strežajki Marijan.

»Ah, gospod, mlad je in lep, prav lep,« dejala je Urša in še enkrat pomolila glavo v izbo. »Prijezdil je in deseti brat je z njim prišel; to pomeni, da je srečo v grad prinesel.«

»To ti je lepa družčina, kajne, Manica, gospod učenik in capin deseti brat!« In kakor bi se bil bogve kako bistroumno odrezal, smejal se je mladi gospodič na vse grlo.

»Kaj ni Martinek takov človek kakor mi? Kaj si more, če ima malo manj pameti včasih. Tudi reveža ne smemo zaničevati. Morda je on boljši vodnik ko kdo drug.«

Po stopnicah so se zdaj čuli koraki in Lovre Kvas je stopil z graščakom v sobo.

»Le otresnite se teh premislekov,« govoril je gospodar, »tukaj smo na kmetih in sami domači. Ne gledamo vnanjosti in formalnosti, sploh boste nas našli kmečko

preproste in malo meščanske navade v hiši. To vsak ve, da se človek po poti upraši in utruji, usedite se!»

Po tej prijazni, domači sprejemi je bilo Lovretu neka-ko dobro pri srcu, in ko se je hotel izgovarjati, da je tako pozno na večer prišel in morda zaradi tega neprijetnosti napravil, ni mu dal gospod Benjamin še besede izgovoriti in ga je precej seznanil s pričujočimi in svojo ženo, ki je, preskrbevši potrebne reči, zopet v sobo prišla. Malega Balčka je naglo minil strah, ko je videl, da učenik ni nikakor tak kakor oni stari doli pri fari. Ko ga je celo tako prijazno pogledal in mu obljubil, da bosta gotovo prijatelja, ker ve, da bode priden učenec, razbistrilo se je popolnoma dečkovo obličje in ogledal je svojega prihodnjega učenika od nog do glave.

»No, gospod Kvas,« spregovori graščak, ko je prebral Lovrova spričevala in priporočilno pismo svojega nekdanjega prijatelja in Kvasovega profesorja, »iz vsega vidim, da je resnično, kar sem že prej o vas slišal, preden sem vas poznal. Preverjen sem, da, če je komu mogoče našemu Balčku glavico zdramiti, boste jo vi. Gledite in prizadenite si, da vam bode vsaj malo podoben nekdanj, in prepričali se boste, da bova s seboj zadovoljna.«

»Glavo ima dobro,« pristavi mati in ljubeznivo pogleda na svojega ljubljence, »lahko se bode učil, samo « hotela je reči: malo razposajen je včasi; ali ko je videla, kako jo je sinček za obleko cukal in proseče ozrl se vanjo, naj ga ne zatoži, nasmejala se je in ni končala stavka.

»Jaz si bom gotovo prizadeval na vso moč, da storim svojo dolžnost, in ker ima moj gojenec, kakor milostljiva gospa pravijo, dobro glavo in vem, da bode priden, imam najboljše upanje, da bodeva v dveh letih precej daleč prišla,« reče Kvas.

»Samo dve leti ste namenjeni pri nas ostati?« vpraša gospa.

»Da, dve leti, potem bi rad šel na višje šole, kar bi bil že zdaj storil, ko ne bi bil imel nekih ovir ali, da naravnost povem, materialnega pomanjkanja in malo slabotnega telesnega zdravja.«

»To je zato, ker ste bili vedno v ozidju in ste se morda preveč trudili z ukom in podukom, kar seveda ne tekne zmerom tako telesu kakor duhu,« dejal je gospodar. »Ali tu pri nas na deželi imamo ves drug zrak kakor v mestu, zato boste pri nas zdravi ko riba, in ker ste mladi, ne odide vam univerza, tudi če se pogodimo s časom še za dalje.«

»Boste videli, gospod učenik,« spregovori Manica, »da pri nas ni tako dolgočasno življenje, kakor si morda mislite in kakor se vam je na prvi pogled zdelo. Posebno ker ste ponoči prišli, niste videli, kako lepo okolico imamo. Tukaj pri nas se boste učili lahko naravo in ljudi poznavati; zakaj po mojih mislih je malokje toliko originalnih, nevsakdanjih značajev ko v našem okrožju. Če Bog da, privadili se boste tako našega življenja, da ostanete tudi več ko dve leti.«

»Beži no, Manica,« dejal je Marijan, ki je bil medtem kakor doma veliko pipo izvlekel in tobak napravil, ne vprašaje za nikako dovoljenje, in vstal, »misliš, da je gospod Kvas – tako se menda pišete, če sem prav razumel – ravno tak ko ti, da se mu bo ljubilo cele ure poslušati neumnega bernjavsa desetega brata ali pa Krjavlja tiste prazne kvasiti ali tiste nore pesmi peti ali kamnoseka Matijca ogledovati, kako v leščevju sedi in nič ne govori, beži! Midva bova rajša hodila rakov lovit, zajcev gonit, lisjaka čakati. Pa se bomo že še zmenili, deset je ura. Lahko noč!«

Rekši, odide Marijan. Lovre je iz vsega predomačega obnašanja mladeničevega sodil, da je najbrž Maničin ženin, dasiravno se je čudil, kako nasprotno mišljenje se vidi med njima. Ni si mogel reči, da bi mu bil mladenič povšeči, zato tudi precej za prvega ni imel pravega sočutja do njega. Bil je malo v zadregi, ko ga je gospa vprašala, kako mu kaj sosed dopade.

Govorica se je pletla še nekaj časa o raznih rečeh. Po večerji pak, katero je bila nova njegova gospodinja hitro zanj pripravila, razšla se je družina spat in Lovre je dobil prijazno sobo z razgledom na vrt. Svoje reči je našel že tam. Dasiravno truden, vendar ni šel popred spat, preden ni uredil in razložil knjig in obleke, katerega vsega blaga žalibog ni imel veliko. Izbica in pohištvo je bilo preprosto, ali Lovre še v svojem življenju ni imel tako prijaznega in prijetnega stanovanja.

Premišljevaje razne skušnje in dogodke današnjega dneva, uleže se v mehko posteljo s sladkim občutkom trudnega človeka, ki je dan preživel popolnoma zadovoljen z njegovim koncem. Komaj nekaj ur popred so ga še obhajale bridke misli, tožil je nad svojo usodo, ki mu ni dala veliko več ko revščino, ki ga je drvila že blizu od praga njegovih želja k tujim ljudem – in zdaj je bil srečen, kajti vedel je, da so ti tuji ljudje dobri. Že davno je bil odpravil svojo kratko večerno molitev, pa zaspati ni mogel, težko ga je stalo misliti nocoj na milo svojo staro mamico in na Boga; razne podobe, katere je podnevi imel pred očmi, vrstile so se mu v spominu. Zdravnik Vencelj, posamezni ljudje grajske družine, miloglasne besede Maničine, prelepa njena podoba – ah, kako srečen mora biti ta Marijan, ki je menda ženin njen – čudna prikazen deseti brat, njegove preročne besede – vse se je mladeniču čudno vrtelo po glavi, in ko je naposled zadremal, vezale so se te misli v čudne, sladke sanje.

Ko se je Lovre drugo jutro zbudil, bil je velik dan. Sonce je prijazno sijalo skozi njegovo okno. Čudil se je, kako da je tako trdno in dolgo spal, kar ni bila sicer njegova navada. »Ljudje si bodo mislili, da sem bogve kak zaspanec in nemarnež,« dejal je in naglo na noge skočil. Ura je bila že osem. Obleko je našel očejeno in pripravljeno. Hitro se opravi in odpre okno.

Zdaj šele je mogel natančneje ogledati kraj in lego gradu, svojega novega stanovanja.

Slemenice so stale na nizki višini. Vrt, z gostim sadjem preraščen, katerega je sinoči le na pol videl, razprostiral se je po rebri posebno lepo na južno stran. Precej za vrtom pa se je začel travnik ob obeh plateh malega potoka, ki se je daleč po vedno ožji dolini med vrbovimi grmi vil in bleščal v jutranjem soncu. Tudi velika samotna lipa, ki je ponosno na samem raztezala široko razraščene veje, dala se je s strani zapaziti. Konec dolgega žleba se je potok nalival v širok ribnjak, ki je bil majhnemu jezeru podoben. Na obe plati ribnjaka pa se je vzdigovala strmina, na desni strani gosto preraščena, na levi pa gola, kamnita tja do vasice, ki se je, na vzvišenini stoje, okolici kaj lepo podajala. Med gradom in vasjo je bila majhna podružna cerkvice z ograjenim pokopališčem, katero so bili nekdanji slemeniški gospodje postavili. Proti vzhodu čez vrt in čez travnik pak je Kvas videl posamno večje domovje; vendar, ker je stalo tik hoste in se ni veliko videlo iz drevja, zato ni mogel razsoditi, ali je hiša premožnega kmečkega moža ali pa gradič. Visoki macesni in redno nasajene lipe so kazale na gradič. To je bil Polesek. Ko je tako skozi okno gledal, zapazil je desetega brata, bosega in opravljenega ko včeraj, ki je izza konjskih hlevov prignal konja, katerega je on včeraj jezdil. Imel je veliko batino v roki, in ker je konj počasno stopal, usipaval ga je neusmiljeno prek reber po dolgem. Prišedši mimo okna, je zagledal Kvasa, namežikal je z očmi, na čuden smeh široka usta raztegnil in zavpil: »Dali so mi gospod, da bom zver tiral

Peharčku nazaj, hi! Pa ta božja stvar tako hodi ko polž na vlaku. Krjavlju jo bom dal na popravo, takole!« Pri zadnji besedi zopet loputne z gorjačo po konju. Kvas ni vedel, ali bi se smejal ali jezil nad neusmiljenim človekom, katerega je še nekaj časa z očmi lovil.

Stara hišna je pokukala v izbico in, vide, da je vstal, poklicala ga je k zajtrku, ki ga mu je na mizo postavila. Obenem mu je pravila, da so drugi že zunaj, »gospod pri ljudeh, ki češplje tresejo na gornjem vrtu, gospa na sušilni jami in gospica doli po vrtu hodijo.«

Četrť ure potem je bil tudi Kvas na vrtu. Naproti mu pride Manica. Danes se mu je še veliko lepša zdela. Voščil ji je dobro jutro in ona ga je vprašala, kako mu kaj dopada na Slemenicah, kako je kaj spal in druge čisto navadne reči, na katere je Lovre rajši odgovarjal ko dostokrat na še tako važne. Precej pri tem razgovoru pak je čutil, da ima gospodična nekaj v sebi, kar jo veliko više postavlja, in ravno zato je bilo vse njegovo obnašanje skoro nekako boječe. Gospodična je to menda sprevidela, kajti govorila je z njim kakor s starim znancem prosto in domače.

Ob tako prijetno družčino pripravi Kvasa človek, ki mu je bil do zdaj še neznan, ki je pa naravnost iz grada prišel in moral biti torej domač.

»Glejte, tu prihaja naš stric Dolef,« reče Manica, in ko se je mož približal, dejala je: »Stric, to je gospod Kvas, naš učenik.«

Novi prišlec je bil precej prileten in suh ko sama kost. Po vsem svojem zunanjem opravku ni bil nikakor podoban, da bi bil od grajske družine. Po špičastem, koščenem obradku so rasle zapuščene in zastarane ščetine, katere so zmršene in nerazčesane pričale, da je lastnik imel jih samo zato, ker je bil prezanemarjen, da bi jih bil obril. Čelo vrh globoko ležečih, mročih oči bilo je visoko pa nagrbančeno, kolikor se je dalo razvideti izpod nekdanj belega, zdaj pa orumenelega in raztlaččenega slamnika in ravno tako razkuštranih, sem ter tja že osivelih, dolgih las. Obleka ni določila, ali je gospod Dolef star krojač ali rokodelski popotnik, kakršnega na veliki cesti srečaš z uprašeno culo na plečih, ali drugi deseti brat. Oguljena suknja, na komolcih že skoraj votla, zapeta do brade, segala je komaj do tistega neimenljivega telesnega dela, kateri pri sedežu in tepežu največ trpi. Hlače so bile dolge, ozke in na drobnih, koščenih nogah vendar še preohlapne, zlasti odspodaj, kjer so se rjavih čevljev dotikale, blatne in s peto pohojene.

»Salve, prijatelj, ste prišli? No, dobro, da ste prišli. Midva se bova šele kaj zmenila, dva študiozna, eden mlad, eden star. Deklina, le pojdi, ti ne razumeš nič tega, kar se midva lahko meniva.«

Rekši, izvleče iz žepa malo kmečko pipico in zamazan mehur tobaka in si jo natlači. Manica odide po vrtu, popred pa nekako smeje se pogleda Lovreta, ki je strme gledal tega moža in ni vedel, kako bi odgovoril; ni vedel,

ali je prav razumel ali ne, ko je dejala: »Tu prihaja naš stric.«

»No, vidim se vam kakor kak ›vacuus viator‹, kakor latinec pravi, ne vem že kateri, ali Ovid ali Vergil ali Horacij. Pa to nič ne de, če človek dolgo živi, vse mu pride v koš. Včasih smo bili že drugi ljudje, ›fuius Troes‹, veselo smo živeli, pili in peli, da nikdar tega, in Adolf, svojega očeta drugi sin, ki bi bil imel tolar vrh glave vrezan dobiti in črn talar, ni bil zadnji. Pa zdaj so vse tiste urice k nič. Povejte mi, moj tovariš, kaj bo iz vas, kam se boste obrnili, ko ste filozofijo in fiziko dognali?«

»Ne vem še, nisem se še odločil,« odgovori Kvas.

»V seminar ne?« vpraša stric Dolef in tlečo gobo v tobak potakne.

»Najbrž da ne.«

»Pa zakaj ne? Glejte, ko bi se jaz ne bil premislil in bi bil to, kar so moj rajnki oče menili, da bodem, bil bi zdaj ves drugačen trebušček izredil, kakor je tale.

Dekan bi bil in še kaj več. Pa to se ve, ko bi pijače ne bilo na svetu, bilo bi marsikaj drugače. Ko bi se pes ne bil za grmom zamudil, pa bi bil zajca ujel; tako bi bili moj oče bolj pametno storili, ko bi bili še nekaj malega časa živeli. Ko so umrli in je ta moj brat gospodarstvo prevzel, ta Benjamin, tačas je Dolef dobil po oporoki nekaj petic več v roke in halo! kakor bi vraga spustil, bilo je vse naše! Štirje pravi tiči smo bili: jaz, neki Logar, Vesel pa neki baron Fric Frik, in mi štirje smo imeli groše in

ves svet je bil naš pri poličku. Jeminej, to so bile urice! Na Starem trgu je bila lepa Nežika, tista nam je točila do štirih čez polnoč. In pili smo ga dan na dan. Drugo jutro sem vselej prišel ves zaspan v šolo. To je bilo zadnje leto, v prvi klopi sem sedel – imeli smo zgubanega profesorja, ki je vedno palico nosil pod pazduho na ulicah poleti in pozimi; ta je imel latinsko. Jaz sem bil popred zmerom priden, in to mi je potlej, ko sem samo pil, tako prav prišlo, da sem ravno tako shajal ko drugi, ki so zvečer do desetih v bukvah čepeli. »Quid tu censes?« je prišla vrsta name in Dolef se je vzdignil iz prve klopi, malo bled in krvavih oči, pa vendar še čvrst, in se je tako odrezal, da so vsi strmeli. In na večer smo spet in spet pili. To so bile urice! Povejte mi, ali je današnji dan še kaj veselega sveta?«

»O, še se najdejo!« odgovori Kvas, »toda jaz sem takih veselih malo skusil.«

»Verjamem, verjamem,« pravi Dolef in hitro tri pote na gosto dima potegne, da bi spet pravil dalje o svojih uricah. »No, ljudje so se sprevergli; nemara da že ni več pravih pivcev. Glejte, kako se svet spremeni, tempora mutantur! Tisti moj tovariš Frik je bil svoje dni tak, da je vinski kar denar trosil – trosil, zastopite; no, zdaj pa ljudje povedo, da je neki na štajerskem sodnik in si je tako prelevil poprejšnjo kožo in pamet, da ga ne pije kaplje več in da si je že veliko premoženja naskoparil. Samo jaz sem še stari ostal in bom ostal najbrž do groba.

Včasih sem že rekel, da bom popustil pitje, ali ne gre in ne da se. Kamor se človek enkrat vpreže, tam mora voziti po suhi in blatni cesti. ›Vino pellite curas,‹ bere se v Horaciju, če se ne motim.«

»Dobro pamet imate, da niste še pozabili takih izrekov. Ali ste še potlej kaj pečali se s knjigami?« vpraša Lovre.

»O, kaj še!« odgovori Dolef. »Kar so rajnki oče umrli, pustil sem ves uk. K vojakom sem jo bil pobrisal, pa je nisem mogel daleč prignati. Dejali so, da sem vedno pijan, pa pijan sem bil malokdaj. Res sem ga zvrčal, kakor tisti v pesmi:

En starček je bil,
je vince rad pil:
je glažek izpraznil,
je družga nalil,

ali znal sem ga tudi nositi. Kar so mi bili pa oče pustili dote, tisto je šlo z vragom; pa naj gre v božjem imenu, saj mi mora brat Benjamin kot dajati do smrti in pri tem se še vendar včasih kak božjak ulovi, da je za požirek brinovca.«

»Ali če človek preveč pije, prikrajša si življenje in človek živi zato, da sebe in druge srečne stori – –«

»Le tiho, le tiho, že vidim, da majhno filozofa v vas tiči in da bi me radi spreobrnili. Pa saj veste, kdaj se

pijanec spreobrne: kadar se v jamo zvrne. Zakaj tega ne skrivam, da sem pijanec; kakor sem vas videl, precej sem vam povedal, da me boste poznali. Jaz tudi vem, da bi morda bolje bilo zame, ko bi se ne bil te navade navzel. Ali kar je, to je in mir besedi! Zato me ne bo nikoli nihče slišal, da bi mu rekel: pijančuj, ampak pravim zmerom: varuj se vruga, delaj tako, kakor me slišiš, ne tako, kakor me vidiš. Pa se bova že še kaj pomenila o moji šoli in druge reči. Zdaj grem dol v vas, če imajo kaj za primako za suho grlo. Če ste kaj učenih bukev prinesli, bodeva jih enkrat skupaj pogledala in še en pot se bom pomladil in se še marsičesa domislil.«

Lovre je še precej časa gledal za starim, kako je koračil čez vrt. Noge so se mu že opletale, na gosto je že stopal, vse je opominjalo na to, da ni daleč tisti čas, ki bode konec storil življenju tega moža, in vendar mu je bila strast še tako živa! Pač čudna reč to, da more človek drugače ravnati, kakor mu razum veli, razum – največja moč v njem!

Četrto poglavje

Pogovor vmes vname
od modrih se jim glav,
od sladkosti življenja
in od njega težav;
in če se menim z njimi,
nobenemu ni mar,
da nisem bil še v Rimi,
na vojski še nikdar.

F. Levstik

Ako je kdo sodil iz tega, kar smo do zdaj pravili o Kvasu, da bomo Lovretu do konca te suhotne pravljice za petami, to je, da bomo najmanjša dejanja njegova načrtali s tisto jezičnostjo, ki jo včasih občudujemo, poslušaje naše stare majke, rojene v prejšnjem stoletju, ali da bomo tako vestno svojega junaka stopinje sledili v temotni preteklosti štiridesetih let kakor sloveči angleški novelisti, ki vpeljuje svoje viteza v kako izbo, celo ne pozabijo povedati, da je kljuko pritisnil – kdor tako

sodi, ta ni prave pogodil. Nikakor pa se s tem nočemo hvaliti, ker vemo, da ni taka obširnost reč, katero vsak писаč lahko posnema, ampak da je tistemu, kdor jo hoče upotrebljevati, posebnega božjega dara tako potreba ko ribi vode, in ta dar je – živa domišljija. Ker se pa s tako domišljijo pisalec te pravljice ne more ponašati in ker bi rad še nekaj poštenih možakov čisto stare korenine bralcu pred oči postavil, zapustimo za več časa svojega mladega prijatelja na Slemenicah, naj se seznanja in udomačuje, kakor mu drago, ter poglédimo dol v Obrhek, kmečko vas, ki dalje časa stoji, kakor bi kopa dedov, zavrstjo živečih, pomnila. Pot do tjakaj ne bo dolga, kajti komaj četrť ure ti bo treba, če malo urneje stopiš, in gospod stric Dolef so, kadar so se najbolj od pijanosti opotekali, prišli v pol ure.

Nekateri gospodje učenjaki trdijo, da je za deželno zgodovino zelo imenitna etimologija lastnih imen starih krajev, mest, hribov, vasi. In ker je tudi slavni Šafarik med temi, verjamem tudi jaz, da včasih v kakem imenu kaj več čepi kakor samo ime. Zavoljo te vere sem že dostikrat, kar sem povest o desetem bratu zvedel, pre-mišljjal in dejal pri sebi: »Kaj vruga bi se dalo iz Obrhka po odmečku, pristavku, spremeni in predevku posameznih črk, po iznajdbi korenike v sanskrtu in materi staroslovenščini – izpeljati in izkazati vsaj toliko, da bi Slovence za trenutek osleparil in preveril, da znam več ko hruške peči?« Ali povedati moram danes, ko je čas,

da bi svojo navidezno učenost očitno pokazal, da nisem s svojo preiskavo nič dalje prišel, kakor da imam ponižno misel: Obrhek se pravi vasi samo zato, ker je stavljena ob vrhu na levici že imenovane doline, kjer je bil grajski ribnjak. Zraven te misli imam pa še drugo, manj razvito, namreč to, da je pri vsej moji prizadetvi in preiskavi še zmerom mogoče, da je Obrhek ime dobil od tega staroslovanskega malika ali od onega božanstva, samo da sem jaz prekratkega pogleda in da imam premalo ali pa nič genialnega duha naših starinarjev. Morda mi bo kak dobrovoljen starinoslovec pri mogoči drugi izdaji Desetega brata tu iz zadrege pomagal ter mi pod črto tega lista napravil majhen komentarček.

Obrhek, ves do kraja, s Krjavljevo kočo vred, je imel dvaindvajset številčk nad hišnimi vrati. Da so bile hiše po večini lesene ali samo ometane, da so bili posamni tramovi, čeravno iz bukovine, vendar že črvojedni in črno zakajeni, da so bile nekatere strehe, kakor se je iz zarez na slemenu bralo, že petnajstkrat s slamo prekrите in je skoraj sploh že v šestnajsto tu in tam kaka luknja krovca prosila: to nam potrjuje že izrečeno verjetnost, da je bil Obrhek star. Obrščanje so bili pa tudi najboljše duše, kar si jih misliti moreš. Dasiravno siromaški kmetavsi in revni ko jare miši vsi do enega, katerega bomo še omenili, ravnali so se vendar po božjih in cerkvenih zapovedih; odrajšovali so fronke in desetino in bero, če je bilo le za žive in mrtve mogoče, ob pravem

času. Dasiravno so možakarji včasih malo porentačili in pokleli, kadar so jih ženice razjarile in kadar je pri pipi tobaka govorica tako nanesla, da se je bolj možato podalo, če so vpletli hudiča ali vraga med poštene in mirne besede; dasiravno so obrški fantinje, da bi staro navado in svojo čast ohranili, sešli se na večer sredi vasi, polegli pod »velikim čampljevim drevesom« in kako staro pesem zakročili; čeravno so ženice imele tisto čudovito lastnost, katero je že pred več ko devetnajst sto leti pri Galijancih Julij Cezar našel – zvedavost namreč: vendar pri vseh teh slabostih so bili Obrščanje pobožnejši ko vsi njih sosedje okrog in okrog. Vsak večer si slišal v posameznih hišah petdesetkrat ponovljeno češčenamarijo z roženkranskim dostavkom; v sredi Obrhka je stalo leseno znamenje s kaj malo umetelno izrezljano podobo Križanega, kateremu so vaška dekleta na vsako spomlad glavo z venci in rožnimi kitami olepšale in pred katerim se je vsak vaščan mimo gredoč spoštljivo odkrival, spomnivši se na smrt in na fajmoštrovo besedo, tudi če je ravno šel od krčmarja Obrščaka ves vinski in težak.

Ta ravno imenovani mož je bil glava vse vasi in neovrgljivo zelo potreben za okolico, če smemo tistim zapati, ki trde, da človek najbolje stori, če nepotrebne, to je ne živo živo potrebne denarje zapije ali, da lepše pove-mo, tistemu dobrotniku spraviti dá, ki mu sladke kaplje ponudi pokusiti. Že samo to, da je po njem imenovala se vsa vas, moralo mu je nekaj veljave pridobiti, kajti pravil

je on in njegovi očetje, da je nekdam na Obrhku samo njegova hiša stala in da so se drugi sosedge okrog njega naselili, to se ve, menda kmalu potem, kar je nehal bob v klasju rasti in se je v stročevje spremenil. Koliko imenitnejši mož je moral torej Obrščak biti, ker so zraven imenovane zgodovinske in imenske veljavnosti še druge reči pristopile, katere so ga vzviševale nad vse vaščane. Bil je namreč krčmar in župan in potemtakem naravni brambovec in zastopovalec vsega, kar je sosesko zadevalo. Njegova postava – bil je velik, rdečega lica, nosil je toliko trebuha, da se je dalo spoznati, da ne goni sam za brazdo voličev – ta je popolnoma pristovala k drugim lastnostim, vnanim in notranjim. Premožnejši ko drugi sosedge, je kakemu revežu tudi včasih frakeljček na upanje natočil, in čeravno se taki dolžniki niso nič posebno podvzivali, da bi svoje dolgove poravnali, imel je vendar Obrščak vsaj toliko dobrega od njih, da so rekli: »Nič napačen mož ni to.« Kadar je bilo za sosesko kaj govoriti, ustopili so se sosedge za Obrščaka in on je imel tačas samovoljo. Čeravno se ni bil naučil ni brati ni pisati – zakaj pred štiridesetimi leti so se ljudje manj pečali za take reči – izuril se je bil vendar toliko, da je po lastni iznajdbi zapisoval, koliko poličev je imel pri tem ali tem sosedu na dolgu. Obrščak je imel namreč v treh znamenjih vso matematiko in vso abecedo. »Kljuka pet, križ deset, kol eno, pa je XVI krajcarjev za en bokal.« To se ve, da je Obrščak te kole in križe tako napošev,

zdaj majhne, zdaj velike, zdaj na to, zdaj na to stran viseče zastavljal, da jih ni živ krst več razumeti mogel ko on sam. Ker pa je bilo takih dolžnikov veliko število, kateri so na upanje pili, in ker je bil krčmar prepošten in prevesten, da bi bil s svojim pisanjem sebi in drugim zmešnjavo napravljaval in od tega terjal, kar je oni izpil, zaznamoval je Obrščak kovačevo vrsto na prazni strani stare pečati (drugega papirja ni poznal) z rogovilastim zaznamkom, ki je imel klešče pomeniti, grajskemu Dolfu je napravil v zapisnik nekaj črt, ki so hotele škrice pri suknji naslikati itd., drug je drugo znamenje imel.

Prebravši popis krčmarjeve osebe, vem, da častiti moj bralec pričakuje zbrano družbo okoli tega poštenjaka, zlasti če se še domišlja naše posebne pravice, katere sem od kraja prvega poglavja opomnil.

Popoldne je bilo okoli treh, ko so sedeli Dolef, deseti brat Martinek, dva kmečka moža pri enem, dva druga – eden mlad, čeden fant okrog dvajsetih, imenovan Francelj Dražarjev, eden pa več ko še enkrat toliko star, Miha izpod Gaja – pri drugem vinu. Ker je krčmar videl, da imata poslednja dva sama med seboj govoriti, mešal se je le bolj med prvo družčino.

»Jej, naj te vrag!« dejal je eden kmečkih možakov, Matevžek, »gospod Dolef, kaj je zdaj v vašem gradu novega, kaj? Tako je vendarle res, da ste dobili novega šolmoštra, sami zase, posebej. Enega sina ima gospod slemeniški, ta vaš brat, pa učeniku daje jesti in piti in

kaj bom drugače govoril: dobro vase in dobro nase mu preskrbi in še denarja mu bo dal, vem da, in kaj bo iz vsega tega? Nič!«

»Denar bo potekel,« pravi drugi.

»Vidva tega ne zapopadeta; molčita rajši!« dejal je Dolef.

»Kaj bi vruga ne vedel?« huduje se Matevžek. »Ali nisem svojega paglavca celo zimo zaganjal k šolmoštru, da bi ga bil kaj izučil? Po svetem Urbanu, to se ve, sem moral pastirja imeti, potlej je s šolo proč. Pa sem bil ondan, ko sem prašiče v mestu prodal, kupil mu ene bukvice, češ naj bo fant v cerkvi na branje molil, da ne bo stal kakor trot pred Bogom. Ali kaj menite, da je znal brati! Hudirja je znal, namalanega! Beri kaj iz bukvic, dejal sem mu v nedeljo popoldne. Pa se je pripravljal ko bolni iz postelje, tako zbiral besede in tolkel in jecljal, kakor bi kislo repo jedel iz škrbaste sklede. In ko mi je ondan birič pečat prinesel, zakaj nisem peska na cesto napeljal, še razločiti ni mogel, kdaj je dan postavljen, da se imam pri gosposki zglasiti. Šember te vzemi, sem dejal, po kaj sem te pošiljal vso ljubo zimo k šolmoštru, ko se nisi naučil nič in si še večji telek ko jaz sam. Mar bi bil jaz fanta doma imel, da bi mi bil prejo vil v klobčiče! Zato jaz pravim, grajski gospod mora imeti čudno pamet, da našemu farnemu šolmoštru bero daje ko mi vsi in še več, potlej si pa še sam enega vzame in ga sam plačuje.«

»Kaj ne veš, zakaj tako dela?« pravi krčmar. »Zakaj?« pravi mož.

»Ko bi ti imel tako kopico denarja, pa bi ravno tako delal.«

»Ta je pa resnična,« pristavi drugi izmed možakov. »Ko bi jaz ali ti hodil po ajdovi setvi od kozolca do kozolca z velikim poveznim vozom in z žrdjó in bi vsak deseti snop izpulil in tako nekatero razstávko pšenice, ki so jo drugi ljudje pridelali, domov napeljal, i, menim, da bi potlej denar trosil in razmetal.«

»Le pijte pa molčite!« reče Dolef, kateri ga je že v možganih imel, da so mu oči vkup lezle; potem je, z glavo pritrkovaje, začel peti z onemoglim glasom:

En starček je bil,
je vince rad pil,
je glažek izpraznil,
je družga nalil.

Ali modri možje iz Obrhka se niso dali motiti z gospod Dolfovo pesmijo, katero so slišali že nekatero in nekatero krat.

»Pritožili se ne bomo čezenj,« pravi krčmar, katere-mu je na misel prišlo, da bi utegnil gospod graščak zvedeti, kako se je v njegovi hiši zaničljivo o njem govorilo.

»Bog obvaruj!« dejal je drugi izmed sosedov, ki je bil Obrščaku nekaj grošev dolžan in se torej ni spodobilo,

da bi bil na nasprotni strani stal. »Dober gospod je, on bi ne mogel ubožčka s palcem v oči dregniti kakor kdo drug.«

»Kaj se vama meša? Kaj sta šlevasta ali šele bosta? Kaj pa odgovarjata na tisto, kar vaju nihče ne vpraša! Jaz nisem dejal, da ni dober, pošten mož, ali pameti nima prave, pameti!« trdi svojeglavo Matevžek. »Jaz bi mu tudi iz oči v oči to povedal, kaj se bom torej bal, če me stric Dolef sliši ali ne. Saj smo možje, ne nosimo modrca, ampak kamižolo in vemo, kdaj je čas molčati, kdaj govoriti in na uho pošte prenašati. Kaj ni res, gospod Dolef?«

»Kajpak da ga bom še en bokal, še en bokal, še en bokal,« blebetal je Dolef in z glavo vedno bliže mize prihajal. »To pa to, dolžen sem že – koliko sem že? Nikomur nisem nič zapil, otroke sem vse preskrbel, ki nisem nobenega imel. – Še en bokal!«

»Saj še tega nismo izpili!« pravi krčmar.

»Še en bokal!« ponavljal je Dolef vedno.

»Vidite, tega je že vrglo, za danes ga ima dovolj, božjega daru,« reče Matevžek, ko je Dolef izza mize vstal in kolovratil se na klop k peči, tam nekaj cunj si vkup zdrgnil za zglavje in se zleknil po klopi.

»Kaj mu pomaga, da je gosposke matere sin! Kaj mu pomaga, da vé več ko vsa naša vas, da je rajnki gospod poprejšnji nekateri tolarček vrgel zanj iz mošnjička? Vse je bilo tako, kakor bi jaz pšenico vsega letošnjega

pridelka v gnoj zakopal. Saj je tak človek, dasiravno dosti ve in zna in ima ime in suktno nosi na sebi, še zmerom manj vreden ko jaz ali pa ti, Obrščak, kaj ni res? Za koliko je boljši ko moje babnice petelin? Petelin moje babnice – že dostikrat sem dejal, da ga bom s krepelcem pobil ali pa Krjavlja najel, da ga mi bo ustrelil – petelin drugega ne dela ko škodo na božjem svetu, in to je: na dvoru mi vse razbrska in razkoplje, med seno mi tistega perja nanese, da pozimi junci kašelj dobodo, in ječmen mi pozoblje. Za drugo ni na svetu. Tako tudi ta gospod Dolef za drugega ne tava pod soncem, kakor da nič ne dela, da travo tlači in da vino, dar božji, končuje.«

»Glej vruga, kako jo je dobro razpeljal, kakor bi pravljico pravil. Vem, da še Martin ne bi bil bolje povedal.«

Čudno se je zdelo možem, da deseti brat ni govoril danes nič in se je vedno obračal na drugi konec mize, kjer sta onadva sedela in se menila.

»To sem vam jaz samo zato postavil, da boste videli, da je res neumno otroke učiti branja, pisanja in vrag ve, kakove coprnije se še uči. Ta človek je modre, učene glave, pa je bolj neumen ko ti, Krjavelj, ki ne veš nič; no, pojdi pit!« Ta poslednji ogovor in konec moževe modrije je veljal starcu čisto samosvoje, nenavadne postave in podobe, ki je bil v hišo stopil in se mizi približal.

Ali preden je Krjavelj prijel kupo, da bi radodarnemu sosedu odprl, prigodi se nekaj, kar je storilo, da je moral oči drugam obrniti, dasi je bil že suhoten po grlu skozi

in skozi dol. Kakor je torej bil kaplje željan, moral je pogledati desetega brata, svojega prijatelja, ki je ravno v tem trenutku spel se izza mize, za pedenj više zrastel, kakor je bil sicer velik, strahovito oči okrog sebe mental in naposled zarohnel nad starejšim izmed spodnjih dveh pivcev:

»Ti, Miha izpod Gaja, nisi vreden, da za mizo sediš. Ti si oderuh, tebe bomo dali h konjederki v službo; vrgli te bomo na smeti, če se brž brž ne pobereš ven! Ven!«

Tisti, kateremu je to veljalo, in njegov sosed sta vzdignila glave pokonci. Priletnemu Mihi so se grbe na licu pomnožile in barva se je v zeleno spremenila, ko je videl, da ga podi Martinek ven. Obledel je iz jeze in sramote, da ga tak človek hoče iztirati iz družbe, in ni ga bilo volja iti; nasproti pa je bil toliko babjeveren, da se je bal z desetim bratom prepira, kateri bi mu lahko napravil, da mu bodo krave krvavo mleko imele in drugih urokov veliko. Tudi morda ga je vest toliko pekla, da ni niti šel niti ne precej odgovoril, zakaj ne gre.

»Ali si me slišal? Kaj sem dejal?« vpije Martinek.

»Pa zakaj?« vpraša Miha s svojim zoprnim glasom.

»Zato ker smo tukaj sami pošteni ljudje, ti pa si mrcina pasja, oderuh! Ti pojdi h konjedercem in rabeljnom za hlapca, ne pa med poštene može za mizo. Pogledjte, možje,« – obrne se deseti brat do drugih – »tukaj sem dolgo poslušal, kaj imata ta dva, in Bog oče me udari, če sem še kaj takega slišal. Za štiri tedne odloga prosi ta

vaš sosed Francelj. Vsi veste, da temu hudirju denarja ni treba. Pa zakaj ga tako terja, da se še z jokom ne da preprostiti? Zakaj Francelj je res jokal pod pestmi, le pod oči ga pogledite. Zato ker mu méni domačijo prodati, ker vé, da ga bodo potlej v vojake vzeli in da bo potlej lahko za njegovo deklico hodil v svojem šestdesetem letu, palica ga potiplji! Kaj počnemo z njim? Ali ni prav, da se naprvo izkida izpred nas?«

»Aha, dobro govoriš, Martin!«, ogласi se Krjavelj in izpije glaž. Drugi možje pak so molčali na Spakovo vprašanje, in sicer iz raznih razlogov. Krčmar Obrščak se ni hotel Mihu zameriti, še manj pa desetemu bratu, ker je dobro vedel, da če z enim potegne, drugega ne bo več blizu. Izmed pivcev pak je bil eden Mihu v rodu po krvi, drugi pa po mošnji; torej sta oba namuzovala se tako, da se ni vedelo, ali odkimavata ali pritrjujeta.

»Ven bom šel, ali berači me ne bodo podili!« pravi Miha.

Deseti brat pak je stopil izza klopi in z močjo, kakršne v njegovih koščenih udih ne bi bil nihče pričakoval, ubere Miha za vrat in ga zlahka zvleče izza mize do vrat ter ga sune venkaj.

Krčmar, ki se pri vsem tem ni ganil, dejal je zdaj: »Prav, saj ta skopuh ne da tako dosti več skupiti ko nič.«

Kakor bi se ne bilo nič zgodilo, tako se usede Martinek zopet za mizo.

»Nič se ne boj, France, pa vesel bodi, plačala bova tvoj dolg, hiša ti ne bo prodana in ljubico boš imel. Jaz vem za zaklad; drevi ob pol desetih v Leznecu bodi; na križišču posedi, da jaz pridem,« pošepeta Martinek mladeniču na uho, udari potem ob mizo in ves spremenjen zavpije: »No, kaj ste umolknili? Poprej ste godli in klopotali, da so me po eni plati ušesa bolela. Zdaj naj kdo kako obaltno zarobi, da se nam kri razgreje. Le pijte, danes je moj dan, jaz dam zanj, kolikor more kdo piti.«

»Martinek, jaz bi rad nekaj vprašal,« pravi Matevžek.

»Le migaj z jezikom, pa se ti bo govorilo. Vse se sme vprašati, samo to je druga reč, ali se če odgovarjati ali se neče,« odgovori deseti brat.

»Glej, ljudje pravijo, da ti hudir sam – Bog nas varuj in sveti božji križ! – denar donaša, zato se ti ga nikoli ne zmanjka,« pravi Matevžek.

»V kakšni postavi pa dohaja k meni, ali v mačji koži ali s kozlovo brado ali z oslovsko peto? Kaj pravijo?« pravi deseti brat in se tako zasmee, da je bila Matevžka res misel, za resnico verjeti, kar je vprašal v šali.

»Polsedmo brazdo pod zemljo ga ima vrag zakopanega – tako so včasi pravili – in ti ga menda najdeš, zato ker si deseti brat.«

»Tako pravijo? Ali ti verjameš ali ne verjameš?« vpraša Martin s smehom.

»Ravno to sem te hotel vprašati, ali smem verjeti ali ne. Dejal sem, če boš ti potrdil, i nu, potlej bi utegnili

drugače misliti. V tiste coprne babe, rojenice, strahove in mrliče, ki nazaj zahajajo, jaz ne verujem, ker jih sam še nisem videl. Hudič mora pa vendar biti, saj je v štiri-desetdanskem postu Boga skušal; v tej skušnjavi se pa tudi vidi, da ima denar pod oblastjo, ker obetal je tačas bogatije in lepotije vesoljnega sveta. Zato sva se že z babo oni dan menila – pa, Martinek, če ne boš zameril, da ti naravnost povem?«

»O, nič se me ne boj! Tebe ne ugriznem, ko bi že tudi koga.«

»Nu! Z babo sva se menila o tebi in sva ugibala, kje toliko denarja dobiš, da tako rad za vino daš, beračem pomagaš in da se čudno vidi ...«

»Kako je to, da sem sam razcapan in onegáv, jeli?«

»I nu, res, da si še čevljev ne privoščiš, čeravno bi lahko take nosil, ki bi bili gori do pregiba.«

»Mar do podpazduhe,« zasmee se Martin, »ali čakaj, bom še jaz tebe eno vprašal: ali veš, kaj je deseti brat?«

»To je res, da vem,« odgovori Matevžek, »ali ti, Martine, nisi tak ko drugi deseti bratje, o katerih pripovedujejo stari ljudje. Ko so se moja rajnica mati možili, bil je tudi tak na svatovščino prišel kakor ti, ves neumen, pa vsegavedež. Pa nihče ni vedel, kdaj je stopil v hišo; naenkrat je stal tam pri godčevski mizi. Tačas je moji materi prerokoval, koliko in kakove otroke bodo dobili, in vse se je zgodilo, kar pove, da je bil res deseti brat. Pa ko se je klobas in plečeta najedel in nekaj v malho nabral, ni ga

bilo več videti v tem kraju. In kdor še o kakem desetem bratu vé povedati, vsak pravi: prišel je in šel ...«

»Kaj sem pa jaz?«

»Je, tega ne pravim, da nisi deseti brat; jaz menim le, da si drugačen, ko so drugi taki, zato ker imaš denar, ki ti ga sam vrag bruha iz sebe ali vedi ga bog kje ga dobivaš.«

»Nič naj te to ne skrbi,« odgovori Martinek nekaj resnobneje. »Če misliš, da sem koga okradel, skaži mi; če sem koga oplahotal, naj me toži; če je pa pošten denar, pa tiho bodi. Glej, cesarska podoba je gori vrezana na tej petici ko na tvoji; zato pij, hudirja! Ko bi tudi za vragov denar pil, kaj zato; vino je božji dar iz Obrščakovega soda.«

Toda Matevžkovega soseda, kateremu je pijača napita stala, stresnilo je nekaj čudno po vseh udih, ko je nesel kupo na usta, kajti verjel je na žive in mrtve, da je to vino res s podzemskim škratovim denarjem plačano. Ker je mislil, da bi utegnilo v želodcu ostati ali kake gliste v njem zaroditi zlil je po obradku in naprsniku pol kupe in le drugo čert je izpil. Matevžek pa ga je bil že nekaj v glavo dobil; zato se ni samo čisto nobene vinske vraževine bal, temveč je celo hotel pogovor z desetim bratom dognati, kajti dolgo si je že obetal, da mora neke čudnosti in nenavadnosti iz samih Martinkovih ust razjasnjenje slišati.

»Ti, Martinek, ker vidim, da sva danes pri policiu in da nič ne zameriš, vprašal te bom še eno. Ali sta res vidva z gospodom na Polesku, tistim tihim, zaprtim človekom, prijatelja? Pravijo, da je on tudi vragu zapisan.«

Matevžek ni mogel dalje govoriti, ker ga je stari dedček Krjavelj vedno pod mizo z nogo brcal in silno z očmi migal, da naj molči o tej reči. In res se je Martinovo lice čisto spremenilo, ko je slišal gospoda s Poleska omenjati. Položil je dve petici na mizo, vtaknil pipo v usta, vrgel prevezane čevlje čez ramo in počasi šel ven.

»Ali niste mogli molčati!« jezi se Krjavelj. »Kaj je bilo treba blebevsati o Piškavu, morski strah te postrašil? Kdo bo za vino dal? Nalašč sem prišel leskaj, da bi ga enkrat pil čez dolgo ko večni kraj, pa mi ga odženete. Bog se vas usmili! Že toliko dni je med nami, pa ne veste, da se ne sme z njim govoriti, kar človeku v glavo pade.«

Peto poglavje

Tak dedje nam bili
pred stotino let.
Jak Zupan
Prišel bo en možiček!
Stara pesem

Krjavelj, mož, ki je poslednje besede govoril, zdi se nam tako imeniten, da ga natančneje narišemo in zato z njim celo nov odstavek začnemo. Zakaj današnji Obrščanje, ki so bili tačas otroci, ko se je naša povest godila, trdijo, da niso razen desetega brata Martinka Spaka nikogar za večje čudo imeli ko Krjavlja.

Bil je ta mož že čez šestdeset let star, srednje velikosti, pa precej životen. Lica je bil zabuhlega, čela nazaj visečega in nekaj čudnega, pol škilavega pogleda. Oblečen je bil pozimi v suknjo, ki je bila bogve kdaj vojaška in iz plavega sukna, kateri se pa zdaj iz množine poméčkov, zaplat in lukenj, z vlaknom in nitmi zapletenih, že ni poznalo, katera barva in zaplata je prvotna in katera je

šele potlej pridejana. Hlače prtnenice so segale samo do kolena, kjer je Krjavelj za malo ped bose kože kazal, ker so bile golenice njegovih čevljev že tolikrat udelane, da niso več segle do kolena in do stremen. Na glavi je imel klobuk s širokimi kraji, kakor ga sem ter tja današnji čas samo še včasih v starini ali na glavi častljivega slovenskega deda vidimo, ki se ne da zapeljati neumnim nošam mlajšega sveta. Pa da bi Krjavelj pokazal, da je svoje dni cesarja služil, torej kaj sveta skusil, imel je krajevec nad levim ušesom gor zavihan in na oglavje pripet kakor nekdanji brambovci v francoski vojski.

Pravijo, da je lepše, če se človek nevednega kaže, kakor če laže. Zato bom tudi jaz naravnost povedal, da ima pričujoča povest med drugimi slabostmi ravno na tem mestu znamenito prazno lino, katere nikakor ni bilo moči zadelati in zamašiti. Ni namreč znano, kje se je naš dedek Krjavelj – rodil, ni znano, kje in kako je pastirčeval in fantoval, kje in kaj so bili njegovi roditelji. Vem sicer, da bi bil mogel, ko bi bil bolj prepričan svetosti pisateljevega poklica, v krstne farne bukve iti gledat in to prazno mesto napolniti, tem bolj, ker je v istini rojstvo prvi pogoj, tedaj največji faktor vsakega velikoumnega dejanja v človeškem življenju. Ali fajmošter obrške fare je čmerikav, star gospod s kljukastim nosom in srebrnimi naočniki; ta je, ne vem zakaj, najhujši sovražnik vseh novelistov, romanopiscev, dramatikov in drugih ljudi te ropotije; lahko si potlej misliš, da sem se bal moža

spraševati za letne številke in osebne zadeve drugih ljudi, češ ko bi pa dedec slutil, kaj bi jaz rad, gotovo bi me po hlapcu in kuharici vrgel na plano.

Toda naj bo že Krjavljeva mladost taka ali taka, to moremo za trdno povedati, da je bil pred desetimi leti smreko posekal, katera je bila za prvi tram v hiši, ki si jo je Krjavelj na pustih Obrščakovi njivi tik hoste postavil z lastno roko in katera še današnji dan stoji, dasiravno namesto Krjavlja samo miši in podgane v nji gospodarijo. Krjavelj je smolo bral po hosti ter jo prekuhal in prodajal kmetom, da so si kola mazali. Zraven tega pa je imel še več lastnosti, katere so ga daleč okrog seznanile. Skupek vseh teh lastnosti ga je pa povsem ločil od desetega brata, kateri se je veliko z njim pečal. Ljudje namreč, ki so videli in vedeli, kako Martinek vse preudari in vsako reč zve in so ravno zato radi verjeli, da zna več ko drugi – ravno tisti ljudje so govorili, da ima blaženo lastnost, ki marsikoga stori srečnega v nesreči – dejali so, da je Krjavelj dobra duša, samo malo neumen.

In vendar Krjavelj ni nič posebnega počenjal. Smolo bral, kislega mleka gospodinji v vas prosit hodil, smolno olje prodajal po dva krajcarja funt, vranam in vrabcem nastavljal, veverice streljal in pekel in jedel, crknjene prašiče po okrožju pobiral in doma za predpustno slanino in slaščico sušil, zvečer k sosedovim za peč hodil sest, pravil tam vselej in vsak večer, kako je morski strah, hudirja na barki, videl, ko je bil vojak, kako je kozo ozdravil,

da ni več v pšenico hodila, kako je »štatljivemu« konju navado odpravil itd. – nič drugega ni revež počel. To pa gotovo ni bog vedi kaj. In vendar so ga neusmiljeni jeziki raznesli za neumnega ali vsaj malo prismojenega. Ker so vedeli, da je Krjavelj dobra duša in rad ustreže, imeli so ga za Jurčka in nalašč govorico napeljali na hudirja, na kozo in na take reči, da je le mož, pozabivši, kako je to stokrat že v raznih spremembah pravil, še enkrat isto reč ponovil. In že je ubožček malo drugače zategnil, če je danes dejal, da ga je bilo strah, ko je hudiča na kose sekal, jutri pa je rekel, da ga ni bilo nič strah, brž so ga dejali na osla in ga na laž stavili. Da, nekaj jih je bilo, ki celo niso verovali, da je bil Krjavelj kdaj morski vojak, ampak so hoteli vedeti, da ni v svoji vojaščini dalje prišel ko gor do Sorškega polja nad Ljubljano in da jo je tam kakor bojazljivec skrivaj pobrisal. Pa to so bili menda le hudobneži, ki nikomur nič ne verujejo; zato menim, da bode bolje, če midva z bralcem vzameva Krjavljevo za resnično.

»Tako ti praviš, Krjavelj, da se temu Martinku ne sme o čemer si bodi govoriti?« pravi kmet Matevžek.

»Kaj še! Ne sme se, ne!« vpije Krjavelj, ki je imel zraven naštetih še to dobro lastnost, da je glasno govoril in besede vlekel.

»K tebi rad zahaja, pravijo,« dostavi Matevžkov sosed, »ti že veš, kaj mu je nevšečno. Kaj praviš, zakaj noče

o tem gospodu s Poleska nič slišati, pa vendar eni vedo, da sta znana? Kaj ti kaj pové?«

»Nič ne pové!« odgovori Krjavelj.

»Če je hudiču zapisan, kar jaz mislim, ker ima zmerom denar, dasiravno živi kakor čuri muri božji volek v travi, brez dela, vem, da se kaj pomenita o vragu,« pravi Matevžek in čez ramo pogleda soseda, krčmarja in mladega Franca, ki se je bil tudi bliže pomaknil.

»Saj ga ni, hudiča, kdo ga je videl?« pravi krčmar in namežika drugim gostom, kakor bi hotel reči: zdaj ga imamo, poslušajte.

In res je bil Krjavelj naenkrat ves živ.

»O, to pa to! Hudir je pa, hudir.« Rekši, se stegne po mizi, pomakne klobuk nazaj in z glavo pritrkovaje pravi: »Saj sem ga jaz presekal, o polnoči sem ga presekal, na dva kosa.«

»Povedi nam, kako je to bilo.«

»Takole: jaz stojim ob enajstih na barki za stražo pa –«

»Pred si pa rekel, da o polnoči,« seže mu France v besedo.

Krjavelj se ni dal ni temu ugovoru ni smehu motiti, ampak je svojo trdil in dejal: »Ob enajstih je bilo, to še dobro vem. Sam sem stal, megla je bila in tema kakor v rogu. Zeblo me je pa sabljo sem imel. Dremoten sem prihajal; zato sem začel tjakaj po morju gledati.«

»Kako si po morju gledal, ko je bila tema?«

»Naj bo tema, saj sem imel kresilo in gobo in drva, pa sem zakuril. Kar gori v jamboru nekaj pravi: vrr, vrr, vrr! Jaz gledam, gledam – ni bilo nič! Spet dremoten začnem prihajati. Le počenem tja na tla. Kar se barka tri pota zaguglje sem ter tja. Jaz gledam, gledam, poslušam – ni bilo nič. Kar nekaj sem po morju pride po vodi in z nogami pravi: comp! comp! comp! Jaz gledam, gledam – kar vidim, da hudič gre! ...«

»Kako si pa vedel, da je hudič?« vpraša eden nevernih poslušalcev.

»Kaj bi ne vedel! Ali ni imel rdečih hlač, zelene kاپice, kosmatih tačic in takih nohtov na prstih ko onile kavljji pri vagi?«

»Ali te je bilo kaj strah?« vpraša krčmar.

»Kako me bo strah, ko sem bridko sabljo v rokah držal? – No, potlej je tista pošast ali tisti peklenski škrat plezal gor ob barki prav na glas: škreb! škreb! škreb! Kakor je na vrh prišel, pa se ti je iz oči v oči meni nasproti postavil. Sveta mamka božja sedem križev in težav – sem jaz dejal – pa sem zavzdignil bridko sabljo pa sem zamahnil pa sem čez glavo ubral in loputnil: lop! – pa sem ga presekal, samega hudiča sem presekal, na dva kosa!«

»Kako pa veš, da si ga presekal?« vpraša Francelj.

»Kaj ne bi vedel, saj je dvakrat padlo v morje; prvič je reklo: štrbunk! vdrugič pa se je slišalo,; štrbunk! Pa reci potlej, da ga nisem presekal, da ga nisem na dva kosa presekal.«

»To je res, da si ga! Na, pij, ki si tako dobro delo storil,« pravi Matevžek. »Ali ti še koza kaj na Obrščakovo njivo uhaja?«

»O, nič več ne, zdaj sem jo že ozdravil, kozo, že dobro dolgo let je tega,« pravi Krjavelj in prazno kupo na mizo postavi.

»Kako si jo ozdravil?«

»I, kako! Kri sem ji spustil, pa se je popravila. Jaz sem imel s kuho opraviti, moral sem paziti, da se mi smola v loncu ne vžge; zato nisem mogel zmerom v kozi očesa imeti. Ti, Obrščak, si mi vedno žugal, da mi jo boš vzel, če bo v škodo hodila. Kaj je bilo početi? Zaprte nisem mogel imeti, varovati in vračati zmerom in zmerom nisem utegnil. Čakaj me, vrag, čak, ti bom že eno naredil, kozača, da ne boš ven in ven gobca v ograjo tiščala! Pa sem vzel veliki nož ter sem ga nabrusil na os in sem se ulegel na trebuh prav tiho za mejo tam pri vrzeli, kjer je žival noter hodila. Kaj ti pride! En gobec trave namuli pa odtrga: hrst! Zopet namuli – tačas se pa jaz stegnem in: šop! porinem nož kozi v bedro. Kri je tekla kakor v turški vojski in vpila je uboga Dimka, kakor bi jo na meh drl; jaz sem pa dejal: čakaj, zdaj te ne bo več v škodo.«

»Ali ti je crknila potlej?«

»Kaj še! Kakor ji je tista pregrešna kri odtekla, ki jo je zapeljevala, potlej je ni bilo več videti v škodi in zdaj vem, da nima nihče bolj pohlevnega živinčeta.«

»Kaj meniš, da je hudobija v krvi?«

»To je da!« vpije Krjavelj. »Slaba kri sama stori pri živali in pri človeku, da se greh dela. To sem jaz od učenega Hrvata zvedel v vojaki, na barkah sva bila vkup. Tam na morju imajo take igle, da puščajo vsakemu, kdor je uporen, razposajen, hudoben, poreden in pregrešen. Zato sem pa še jaz kozi puščal.«

»Kolikrat so tebi puščali?« vpraša Francelj.

»I te zgaga prekanjenska! Kdaj sem se pa jaz kaj pregrešil? Nikoli!« odgovori Krjavelj malo hud. »Klin se s klinom zbija, vino z vinom, glavo za glavo, tako pa tudi hudobnost s hudobnostjo. Ali sem vam že pravil, kako sem Bučarjevemu konju poštatljivost odpravil?«

»Nikoli nisi še pravil!« odgovore sosedje, čeravno je vsak izmed njih to pravljico že bogve kolikrat slišal.

»No, spomladi onega leta, ko je bil lan pozebel, sejal je Bučar oves po lanišču. Ker je bil hlapec – tisti Urh je tačas služil Bučarja – nekaj obolel in je v stanici ležal, ni mogel za brazdo hoditi. Bučar pride pome in pravi: »Pojdi, Krjavelj, pojdi, boš namesto Urha ene tri kraje povlekel.« Jaz grem precej. Bučar mi vpreže tistega serastega konja, ki ga je predlansko spomlad konjederec vzela, pred brano in jaz požnem: ti hote! Dvakrat sva šla po razboru gor in dol. V tretje pa požnem: bistahor po sredi! Pa ni htel iti po sredi, le v razbor je silil, mrha. Cukam za vajeti, cukam, vpijem, pa nazadnje se mi pošast še ustavi in se ne gane. Ko bi bil imel nož, precej bi ga bil popravil, kakor sem kozo; kar porinil bi ga bil tja v

tisto suhoréber. Čakaj me, čak, pravim in odpnem vago, pomerim in mu zviškoma eno tako po rebrih prisolim, da se tri rebresa zlomijo.«

»Kaj te ni Bučar nič oštel, ko si konja končal?«

»Kaj še, saj sem mu rebra spet zravnal.«

»Kako?«

»Kar še enkrat sem loputnil, pa so kosti zopet nazaj stopile.«

Vem, da bi bil Krjavelj tisto popoldne še nekateri izmislek svoje modre in misleče glave sosedom povedal, ne samo, kako se žival po novem zdravi, ampak še druge izkušnje, postavim, kako je svojo mačko voziti učil, kako je ponočne tatove, ki so okrog njegove kočice lazili, za vselej odgnal, ko ne bi bil krčmar v tistem hipu zagledal, da dva mlada gospodiča s puškama čez pleča gresta mimo hiše, in sicer Marijan s Poleska in novi grajski učenik. Vedečni možje so pa vendar hoteli videti, kakov je poslednji, in so se skozi okno stegnili. Krjavlju ni bilo mar gospode; ali kakor so ljudje trdili, da je neumen, domislil se je zdajci prav po pameti, da bode treba kmalu plačevati, denarja pa ni imel, ker je bil ravno za sol in za tobak dal polšest krajcarjev. Zagodrnjal je nekaj, da ima doma »molzavo kozo«, da mora torej iti molst, ter se je tiho izmuzal iz sobe, da ni nihče prav vedel kdaj.

Šesto poglavje

Na srcu, se mi zdi,
en kamen mu leži.

Narodna pesem

Zapustivši Obrhek, krenil jo je Martinek čez polje naravnost proti gradu Polesku. V tem hipu pa ni imel tistega veselega, norčevalnega obraza, ki ga je ljudem prikupoval. Sicer navšvic zavihane obrvi so mu bile zdaj upadle; strnile so se nad nosom v gubanice in odvzele navadno pečat neumnosti in preprostote, katera se je drugokrat brala z njegovega lica. Usta so izgubila polovico svoje širokosti – ob kratkem, to ni bil več deseti brat, ki je v vasovanjih deklicam čudne reči pravil in prerokoval, ki je včasih med radovernimi možaki sedel, ko so kako modro ukrepali in razdirali. Večkrat je ozrl se okoli in okoli in, vide, da je sam daleč okrog, zatrepetale so mu ustnice in mislil je z glasno besedo.

Usede se na kamen tik pota, izvleče izpod srajce debel podolgast šop, v zamazano ruto ovit. Razvije iz nje

več listov in jih skrbno pregleduje. In polahko se Martinkove oči razmočijo in po rjavem licu prileze debela solza in kane v velo travo, na tla. »Ljubezen vas je pisala, ve črke, roka, ki me je edino božala nekdam; ljubezen vas je sestavila in vendar imate v sebi smrt, kazen hudobiji. Odpusti mi, draga mati, če nisem tvoje zapuščine rabil tako, kakor je bila tvoja volja, samo za svoj dobiček; odpusti, če sem dolgo misel imel, da moram z njimi njega upropastiti, ki je tebe v nesrečo pripravil, ki ti je vzel mir, mir in še več. Umrle boste z menoj, ali poprej morate še vsaj drugim ljudem kaj dobrega storiti, poprej morate njemu spanec preganjati z oči, buditi mu vest –«

Od daleč tam je zdajci zapazil Martinek moža, ki se je z motiko na rami bližal ravno po tisti stezi, ki je mimo njega držala. Naglo odbere iz svojih pisem eno, druga zopet zavije, skrije v nedrje pod srajco, vstane in s hitro stopinjo korači proti gradu Polesku.

Če pravimo proti gradu, ne mislimo s to besedo znamenovati selišča, ki bi to imenovanje zaslužilo; kajti povedali smo že, da je bil Polesek nekdam samo drugo bivališče gospodov slemeniških, pristava; govorimo le z ljudsko besedo, ki razločuje kmečka in gosposka poslopja in z neko spoštljivostjo meni, da poslednjih, četudi niso posebno odlična, vendar ne sme z navadno besedo hiša imenovati. Ne samo, da so že nekdanji stavitelji grada Poleska bolj potrebnosti in življenje pred očmi imeli ko lepoto, tudi zdanje posebno zanemarjeno stanje je

imelo videz, da bi bil marsikdo to domovje z večjo pravico imenoval puščo.

Na srednji, to je zapadni strani moral je človek skozi stara vrtna vrata, ali bolje vrzel, ker lesa se je bila že davno polomila in je samo še na spodnjem vretenu visela. Plot okoli vrtno ograje je bil tu in tam raztrgan, segnite plotnice so mirno ležale, križem preraščene, v koprivah in habatu. Ozka steza je peljala do vežnih vrat, iznad katerih se je bil velik kamen, grb bog vedi katere prejšnje rodovine, iz zida izluščil in padel na tla. Krivec, oskrbnik ali pristavnik v Polesku, kakor so mu ljudje dejali, odvalil je bil kamen samo toliko izpred vežnega praga, da se ni kdo ob njem spotaknil. Zidanje ni bilo visoko. Grad je imel samo eno nadstropje; na širjavo pa ga je bilo precej, tako da je bilo veliko izb in shramb praznih. Zid je bil zunaj osivel, tako da je bilo videti, kakor da bi vse plesnovalo. Grad je bil krit s šibrami; tu in tam pa, kjer je bil sneg ali kjer je burja kako luknjo naredila, zadelana je bila streha z deskami. Hlevi in drugi podstreški pa so bili kriti s slamo, na kateri je rastel mah in staroletni tresek. Če ne štejemo nekaj kuretine, pisane mačke in lovskega psa, ni bilo v vsem Polesku več živali ko dva repa, ena krava in mlad, lep konj v hlevu.

Na majhne kosce razdeljene in z različnimi semeni obsejane njive okrog Poleska kakor tudi raznovrstna gospodarska orodja in vozovi, ki so bili zarjaveli in razvrsti

nakopičeni pod lopo, vse to je pričalo, da se gospodar ne peča sam s kmetijo, ampak da je zemlja v najemu.

Po vsem tem bi človek sklepal, da mora gospod s Poleska kaj ubožen biti. Ali vsi ljudje v okrožju so vedeli, da to ni res, da gospod Piškav in njegov sin imata tako življenje, kakršnega si le želita; nekateri so celo trdili, da ima stari Poleskar toliko denarja, da ga v dveh dneh ne sešteje. To se ve, da so si veliko glave belili, kako je to, da mu je doma tako malo mar.

Pa saj so imeli še veliko drugega ugibati, česar niso mogli razumeti. Zakaj ta stari gospod, ki je bil v te kraje prišel s svojim še čisto mladim sinom, bil je kaj čuden mož. Za ves svet se ni zmenil. Dasi je bil že lep čas v tem kraju, ni imel nobenega znanja, nobenega prijatelja. Vsak dan, poleti in pozimi, hodil je dve uri po stezi ob svojem gozdu, ki se je čez velik klanec na vzhodni strani raztezal. Če je kdo na teh sprehodih srečal in pozdravil starega in zamišljenega moža suhega obraza, majhne postave, črnikastega lica, v dolgi, že oguljeni rjavi suknji, snel je dolgo svojo pipo, iz katere je ven in ven kadil, iz ust ter je malo nakimal, govoril pa nikdar nič. Ko so ga enkrat kmetje poznali, jeli so se ga zato nekako bati ter so se mu radi že od daleč ognili.

S komer je imel kaj opraviti, s tistim je besedoval samo toliko, kar je bilo potrebno. Za prvega je njegov sosed Slemeničan včasih prišel k njemu; ali tudi temu je gospod Piškav kmalu videti dal, da mu ni nič dolžen in

da ga ne vidi rad pri sebi. Zato se ga je tudi le-ta ogibal. Tolika je bila gospodova odurnost, da je nekdanj, ko je videl, da ga gospod fajmošter, častitljiv starček, gre obiskat, zapovedal Krivčevi ženi, naj reče duhovnemu gospodu, da ga ni doma. To se ve, da je Krivčevka sklenila roke, klicala Boga in vse svetnike na pomaganje, ker ni mogla razumeti, kako ne bi bil človek takega posvečenega gosta vesel. Bala se je lagati in je fajmoštru po pravici povedala, da je gospod doma in kaj da je rekel. Lahko se pa ve, da je Piškav imel tudi od fajmoštrove strani potem za vselej mir.

Od kod je Piškav prišel, tega ljudje niso vedeli. Da je deželjan, to se je dalo iz tega sklepati, ker je po božje govoril kakor drugi ljudje, kadar se je menil s Krivcem ali kmeti, ki so mu najemnino plačat prinesli.

O poletenskih nedeljah je včasih jezdil v cerkev, pa le včasih. Tam je imel spredaj klopco zase plačano in je ves čas iz nekaterih črnih bukvic bral, ne ozrl se ni na levo ne na desno. Nekdanj je bil pozabivši to, knjigo v cerkvi pustil in kruljavi Mihelji, ki se je bil svoje dni pri kanonirjih v Nemškem Gradcu bratu izučil in je te bukve pobral in gospodu nazaj nesel, raztrosil je bil med ljudi, da niso pisane ni po nemško ni tako kakor kakšne navadne poštene molitevske. Iz tega so povzeli umni možje v Obrščakovih krčmah, da je knjiga najbrž »koloman« ali tisto pisanje, ki se uči, kako se hudič – Bog ga nas varuj! – kliče v ris.

O eni lastnosti pa se niso mogli možakarji zediniti. Eni so namreč dejali, da je za druge ljudi skop, drugi pa, da ni. In res je včasih ostro terjal od kmetov, kar mu je bil kateri na najemščini dolžen; včasih je pa zopet pravil kakov berač, ki se je bil ponevedoma v Polesek zaletel, da je pri gospodu letam dobil tak dar vbogajme, kakršnega še živ dan ne.

Star pregovor hoče vedeti, da se otroci radi po starih zvržejo. Ali pri Piškavovem sinu to ni veljalo. Marijan je bil ves drugačen ko njegov oče. Kakor je oče večno doma tičal in sam vase zamišljen preživel pri tobaku, vinu in starih knjigah zimo in leto, tako je človek Marijana dobil, kjer je hotel, samo doma malokdaj. Ako ni s puško in psom taval po gozdu za zajcem in lisico, bil je v gradu na Slemenicah ali v vasi v tovarišiji, ki mu nikakor ni bila enaka. Pa ker je hotel veselo družbo, ni imel kje izbirati. Zato pa so mladeniča kmetje veliko v čisljih imeli in stari so z mlajšimi vred poudarjali: to je pravi gospod. Nobeden vaških fantinov ni znal bolje spevati navadnih, dostikrat ohlapnih in obaltnih, popevk in zdravic ko grajski Marijan. Dasitudi si še sam ni bil pravzaprav v svesti, kaj ga veže na Slemenice, pogo-dile so bile vendar stare žene – in malo je bolj modrih na svetu, kakor so bile obrške babnice – da bo grajsko Manico vzal.

Ker sta bila potemtakem oče in sin malo vkup, misli se lahko, da zveza med njima ni bila najožja. In res je

bilo čudno videti, kako malo se je stari gospod pečal za dejanje in nehanje svojega sina. Če je cele dni preživel zunaj doma, ni ga zvečer še vprašal ne, kje je bil. Istotako kakor z drugimi je tudi s sinom le redkokdaj kaj več govoril. Le do petnajstega leta je moral Marijan vsak dan ob gotovi uri doma biti; tačas ga je že učil brati in pisati in početke najimenoitnejših znanosti, tako da je bil Marijan povrhu izobražen. Ali po petnajstem letu je oče pustil učenje in sinu je bilo to popolnoma povšeči; kajti, ker ni imel do uka nikakršnega veselja, zdele so se mu tiste ure, ko je moral očetu nasproti sedeti in v dolgočasne knjige zreti, najpustejše v njegovem življenju. Govoril ni stari z njim nikdar drugače ko nemško. Kaznoval ga ni še v otročjih letih nikdar drugače kakor z osorno, ostro besedo. Vendar se je Marijan tudi te same besede tako bal, da si ni nikoli upal niti ugovarjati mu.

Dasi je bil vzrastel mladenič tako popolnoma opuščen, brez ljubeče matere in po očetovi neskrbnosti živel čisto po svoji glavi in volji skoro v vsi svobodi, ne bi bil tudi njegov sovražnik reči mogel, da nima dobrega srca. Zakaj, četudi ni od očeta nikdar očitnega znamenja ljubečega srca in ljubeznive besede prejel, ljubil je vendar pri vsem tem starega kakor sin, in ko je bil stari Piškav preteklo zimo nevarno zbolel, postal je mladenič cel čas njegove boleznì ves drugačen človek in res po sinovsko skrbel zanj. Bil je že od otročjih let vajen videti očeta pod to osornejšo skorjo, in ker ni nikdar veliko

premišljeval, zato mu še na misel ni prišlo, da bi mogel njegov oče drugačen biti, kakor je bil.

Razen gospodarja in sina je bilo na Polesku še troje glav prebivalstva. Ko se je bil namreč gospod Piškav naselil na Polesek, poprašal je po kakem človeku, ki bi mu bil za postrežbo in oskrbovanje takih vsakdanjih reči, za katere se sam ni hotel pečati. Čevljar Andrejček, po svojem orodju Krivec imenovan, ki je s svojo ženo poprej v vasi osebenjkoval, bil je tako srečen, da je v Polesku dobil dve izbi in velik kos njive zato, da je njegova žena in pozneje njegova hči Franca gospodu postregla, on pa včasih okrog hiše pogledal, zvečer vrata zapahnil, očedil in otrebil, kar je posebno vpilo iz nesnage in nereda. Iz vsega, kar je bralec okrog Poleska videl, pa se da posnemati, da se je oče Krivec bolj brigal za svoja kopita in šila kakor za snažnost in red grada Poleska. Zato je bila res zanj in za njegovo pristavnikovanje velika sreča, da se stari in mladi gospod za drugo nista dosti zmenila, če je le Krivčevka vsak teden dvakrat mesa in tobaka prinesla iz bližnjega trga in če je konja očedil in psa napasel.

Stari gospod Piškav se je bil tega popoldne ravno s svojega sprehoda vrnil in je, v svoji zgornji sobi sede, mirno vlekel iz svoje dolge pipe. Na mizi je stala steklenica vina in prazna kupica zraven kopice razmetanih bukev. Soba ni imela nobene lepote, in ko bi ne bilo velikanske z bukvami založene omare, na kateri so vse križem stale majhne in velike posode iz stekla in drugega

blaga, prazne in z belimi, rdečimi in črnimi vodami napolnjene, kakor je pravila Krivčevka, bila bi skoro prazna. Stene so bile gole, samo tam omari nasproti je visela podoba, na platno naslikana mlada ženska. Krivčevka je menila, da je to mati božja, in to ji je še nekaj tolažilo srd, da gospod nima ni molka za roženkranc niti »bridke martre« v svoji izbi.

V tej sobi je torej sedel gospod s Poleska, ko je nekdo nerodno na vrata potrkal. Nevoljno se je staremu premračilo čelo, kajti ravno zdaj mu je bilo posebno neljubo, da bi ga kdo motil. Ali preden se je oglasil, odprla so se vrata počasno in v sobo stopi – sključena postava, Martinek Spak. Bil je Martinek v tem trenutju svojega imena popolnoma vreden, kajti res je bilo na njegovem obrazu nekaj spačjega, vražjega brati. Stopil je pred starega sicer čudno v dve gube zvit, ali nikakor ne z isto spoštljivostjo in boječo pohlevnostjo, s katero se nižji človek bliža višjemu; temveč v svetlem njegovem očesu je sijala neka divja iskra in okrog ust se je videl zaničevalen smehljaj.

»Kaj hočeš zopet?« vpraša stari in vstane s stola.

»Jaz sem pač vedel, da ne pridem prav, kadar že pridem. Ali tako vprašati sina uboge Majdalene, to ne gre,« odgovori deseti brat in še bolj ustne raztegne. »Svoje rojstvo zastavim – in sam Bog ve, kako grozno bi neki gospod rad, da bi to stavo zgubil, ko bi bilo mogoče, he, he! kajne? – svoje rojstvo zastavim, da pred toliko leti,

kolikor jih jaz štejem v življenju, kar ga je poštenega mestnega in potepinskega, ne bi bila uboga Majdalena Strugova verjela, da bo doktor Peter Kaves nekoga, ki ga tačas še ni bilo na pozemskem svetu, tako malo prijazno sprejel.«

»Ne vem, kaj čvekaš, tu vzemi pa pojdi!« pravi gospod Poleščan in mu porine nekaj tolarjev.

»Ne veste? I, kaj kratke pameti bi bili! Saj je že dolgo tega, kar sem vam vse to skazal, in če hočete, bodem vam danes še enkrat. Ali danes nisem prišel bernjat, ampak kupčevat. Kar ste ondukaj na mizo vrgli, to ni zadosti. Človek ima tudi svoje večje potrebščine, čeprav hodi okoli kakor potepin, česar mu ne bi bilo treba, ko bi nekateri ljudje bili ljudje.«

Stari je bil obledel. Usedel se je na stol in glavo podprl. Precej pak se je zopet pokonci sklonil in dejal nekaj prijazneje: »Zakaj mi ne daš miru? Pojdi, da te videl ne bom, in dobil boš, da boš pošteno živel. Povedi, koliko hočeš; vse boš imel, samo pojdi iz tega kraja; daj mi pisma, z zlatom jih plačam. Saj veš, da se te lahko iznebim, sodniji te bom prepustil –«

»O, kaj še!« zakrohoče Martinek, »papir je v mojih rokah, ta bo varoval mene, vas ne. Zdaj ponujate denarja, ali moja mati je v nadlogi umirala, kje je bil tačas ta vaš denar? Ne boste se me iznebili, ne; vem, da imate ondile nekaj, kar bi me spravilo tjakaj, kjer je ona, ali tudi jaz imam takega mačka (pokaže samokres izpod

srajce), tako za samo brambo ga nosim, ker vem, da se včasih čudeži lahko gode. Živeti pa jaz ne morem niti nočem drugače, kakor sem se privadil. Ko bi vas bil popred našel, morda bi se bilo naredilo, zdaj je proč. Pa vendar, da ne boste rekli, da sem prišel samo nagajat in neljubih spominov buditi, zato vam prodam tole popisano plat. Glejte, tu se govori o nečem, kar bi vašemu Marijanu v eni noči sive lase napravilo, ko bi zvedel, da mu je grdi capin, katerega samo po strani pogleduje in zasmehuje, celo po krvi bližji, kakor kdo misli razen vas in mene. Koliko mi daste zanj?«

Gospod Piškav se stegne in pogleda. Moral je pisanje spoznati, kajti segel je hitro po njem. Ali Martinek ga ravno tako naglo odtegne in pravi: »O, ne tako! Vidite, da nisem tako hudoben, če sem ravno znorele matere sin. Dve sto križatih in nič več vam ne bo preglavice delalo, da ste kdaj poznali Majdaleno Strugovo. Ali drugače ne ko iz rok v roke.«

Molče gre stari do omare, izvleče vrečico in jo dene na mizo, potem pa hlastno pograbi listino.

»Zdaj se boste oddahnili! Morda vam bo še mogoče utajiti, ko bi se kdaj prigodilo, da bi jaz hotel kaj trditi, kar bi vašemu Marijanu malo časti delalo, morda, ha! ha!«

Rekši, spravi vrečico pod srajco.

Staremu se je moral neki spomin zbuditi, ki ga je vsega prevzel; zakaj zginila je topa mrklost z njegovega

obličja, tresel se je na vsem životu in glas je bil mehek, proseč, ko je dejal: »Sin –«

Deseti brat se pretrese pri tem ogovoru.

»Sin, pusti me, naj umrjem vsaj v tem miru, umrl bom kmalu. Ne onečasti mene in Marijana in – sebe! Daj še drugo iz rok, kar imaš v rokah, da ne bo pričalo o nekdanjosti –«

»Priče so zmerom dobre, nekaj moram imeti od matere za spomin, od nesrečne matere,« ugovori zamolklo Martinek.

»Pusti to življenje,« pravi dalje stari, »pojdi v druge kraje, jaz te bom preskrbel, samo da sin ne izve, da –«

Dalje ni mogel govoriti. S tresočo se roko nalije kupo in jo desetemu bratu porine.

Že je Martinek z eno roko segel po pijači, z drugo pod srajco, kamor je bil prej skrnil zavita pisma.

»Zarotim te za ljubezen tvoje matere –«

»Ljubezen!« krikne Spak in zopet se mu oko divje zabliska, »ljubezen, ne, ne, ljubezni vi niste imeli ne iskrene! Obnorela je! Ne dam, ne pijem iz te kupe, morda je kaj takega v nji, kar je njen stric pil, kar mu je doktor Kaves piti dal!«

Rekši, se obrne in zleti iz sobe ko burja.

Na smrt bled in zelen strmi stari gospod za njim in ustnice trepečejo: »Tudi to ve!«

Oskrbnik Krivec je medtem v spodnji izbi na nizkem stolu sedel, pred seboj je imel razloženo svoje čevljarstvo

orodje ter je žvižgaje tolkel podplate. Sivi dolgi lasje so mu nagajivo padali po grbavem licu, na katerem je bila vtisnjena vedno vesela in neskrbna natura. Ko si z žuljavo, smolnato roko obriše sitno lasnato zbrav s čela, zagleda na pragu desetega brata.

»Ohej! Le noter, le bliže, deseti materin sin! Kako ti je kaj? Kaj mi novega poveš?« zavpije in vzame pol dodelan čevljev med kolena.

»Tebi ne morem nič novega povedati, ti si že star, vse ti je že v koš prišlo, samo grob ti bo še nov,« odgovori deseti brat in vrže svoje čevlje na klop.

»Volk te podiši!« pravi zopet čevljar, »čemu pa brusiš golo peto po pesku in po strnišču? Tako mi ne boš nikoli nič zaslužka naklonil, zakaj potemtakem bo samo Bog tvoj čevljar, ki ti bo vselej druge žive podplate pripel, kadar boš te shodil in skvedral.«

»No, jaz menim, da imam zadosti dobrega čevljarja, če sva z Bogom pobogala se za podplate.«

»To je res, železna opetica se zvrne in raztepe: živa božja koža pa ne zlepa. – Ali kaj mi boš novega povedal? Ljudje govore, da včasih komu za srečo poveš kakor ciganka; meni pa nočeš in ne privoščiš nikdar kaj takega. Daj, daj, zini!« priganja Krivec in žebelj, ki se mu je bil zvrnil, iz čevlja puli.

»Ti si star, moli in pokoro delaj, če hočeš. Sreča se samo mlajšim pripoveduje.«

»Vidiš, kako te prav uči,« dostavi Krivčeva žena, v izbo stopivši.

»Ti grdun ti, če ne boš drugega povedal ko o grobu in smrti in starosti in molitvi in pokori, nesnažna žverca, zahvalil se ti bom s kopitom čez glavo,« huduje se čevljar.

»Le molči, smolé stari, ali mi pa še rajši povedi, kdaj boš hčer možil, saj jo bo onegavi Francelj doli iz vasi vzel, ne?«

Krivcu se naenkrat vedro lice zresnobi.

»O Franceljnu se jaz nimam kaj meniti; in če nečeš, da bi se mi zameril, še ti ne govori o njem. Kam jo bo pa vraga dejal? Ko bi bil jaz vedel, da ima na svoji hiši toliko dolga, zares ne bi bil pustil svoji deklini ne ene besede govoriti s fantom. Saj si že slišal, da mu bo Miha hišo in zemljišče prodal.«

»Ne bo mu je – ne,« odgovori Martinek.

»Sam je tukajle pravil,« potrdi čevljar. »Jaz sem nekaj vinarjev na stran položil, zato pa nočem, da bi šla deklina brž po poroki z malho po svetu. Zato tudi tebi svetujem, nikar ji ne nosi nobenih pošd od njega.«

»Kaj pa, ko bi Francelj denar dobil? Ko bi skopuha plačal?« vpraša Martinek in oprti čevlje, da bi odšel.

»Kje ga bo dobil? Naposodo, to ni nič. Drugače ko bi mu ti povedal, kje so na sveti večer tolarji cvetli, ha, ha!«

»Kdo ve!« pravi deseti brat.

»Stoj no, kam pa kolovratiš?« vpil je čevljar, ali Martinek je bil že duri za seboj zaloputnil in videl ga je, kako je široke stopinje delal čez dvorišče.

»Glej ga, stari!« šepetala je Krivčevka svojemu preljubeznivemu, »to je vendar pol čudesa! Nikoli nihče si ne upa k našemu gospodu, ta Martinek je bil pa otodi dober čas gori. Kaj praviš, kaj je to?« In to čudo kakor tudi Martinkove besede o možnostvi njune hčere sta mož in žena v dolgem, zaupljivem pogovoru obravnavala, katerega pa ne ponavljamo bralcu zavoljo njegove dolgosti in navadnosti.

Martinek je, grede skozi vrt, kjer je Krivčeva Franca v gredi nekaj okopavala, postopil k njej ter rdečeličnemu dekletu nekaj tiho povedal, kar ji je še bolj razvnelo obraz.

»Kaj ti veš!« dejala je.

»Bodeš že videla! Preden bo pust –« Martinek ni skončal. Zagledal je nedaleč Marijana, ki je prihajal po stezi. Na očesu se je desetemu bratu videlo, da bi se mu bil rad s pota ognil, pa bilo je že prepozno. Zato je oči v tla pobesil in hitro stopal po potu Marijanu ravno naproti.

Ko sta se srečala, stopil je deseti brat z eno nogo v stran in ni pogledal niti ogovoril Marijana ter hotel dalje.

»Kaj si pa zopet iskal tod okoli?« vpraša ga Marijan. Deseti brat mu je bil edini človek, ki ga ni mogel videti, dasi sam ni vedel pravzaprav zakaj.

»Tebe že ne, za druge ti pa nič mar!« odgovori Martinek.

»Bodem videl, če mi nič mar, berač potepilni!«

Martinek ga hudo pogleda, kakor bi ga hotel z očesom prebosti. »Berač! Kdaj sem tebe kaj prosil? Boga moli, da ne boš kdaj še večji berač ko jaz. Bogve, kdo med nama ima zdajle več v rokah, ti ali jaz.«

»Še enkrat naj te vidim, da boš tod lazil, pa ti bom puško stolkel na buči,« pravi mladenič in zavihti kovano kopito svoje risanice.

»Poskusi! Pri Bogu je milost potlej,« odgovori deseti brat s posmehljivim smehom ter sam med seboj godrnjaje koraca dalje čez polje.

Bodisi da je Marijan Piškav, površno izobražen, z drugimi ljudmi vred veroval, da ima ta Martinek Spak res nekaj čudesnega in vražjega na sebi, ali pa da se je v tem hipu vkljub svoji srčnosti in neustrašljivosti res bal tega človeka, ki je bil vsaj njemu nasproti že od vselej potuhnjen in nekako prezirljiv: nekaj ga je pretreslo, kesal se je, da ga ni na miru pustil in šel svojo pot.

Potok, ki teče čez slemeniške travnike in potem dalje mimo Obrhka, izvira v severu komaj dobre pol ure od velike lipe v odstranskem zatišju izpod hriba, preraščenega z brezjem in jelševjem. Ravno mimo skal, z robidovjem prepletenih, izpod katerih se tiho kaplja za kapljo prerine in potem v ozki stružici z lahnim šumom ena drugo dalje in dalje podi: tam mimo skal

drži malo uhojena pot, kravji stezi podobna, čez hribe. Hodijo tod Obrščanje in drugi iz obližja malokdaj. Le kadar se kak gospodar napoti peš v daljni semenj po voli in hoče najbližjo pot čez hribe ubrati, krene jo tod tja. Skoro nikoli pa nobenemu na misel ne pride, da bi ponoči sam šel mimo samotnega znamenja, vešastega križa in »grmade«, ki že od nekdanj tu stoji in je zaradi pravljice in raznih ostrašljivih reči, katere je ta in oni tu videti hotel, med narodom na slabem glas. Bil je namreč na tem mestu pred več in več leti neki kramar ubit. Ker je pa nesrečni mož moral imeti kakove male grehe nad seboj in neznan tolovaj ni za maše dal, strašil je ubiti kramar nekatero mesečno in temno noč po brezju in celo doli na travniku je včasih kdo mislil videti dolgo, črno podobo s krošnjo in podkovano gorjačo stati med vrbovimi grmi.

V tem glasovitem kotu tedaj bi bil tistega večera človek videl desetega brata, kako je, pod robidovim grmom čepe, s klinom jamo v zemljo kopal. Mesec se je bil ravno prikazal izza vzhodnih hribov in obseval samotnega človeka pri njegovem neznanskem delu tik lesenega križa.

Bilo je mrzlo. Martinku so se tresla kolena in večkrat je prenehal, odložil svojo nespretno leseno kopačo in si mel roke, da bi pesti ugrel.

»Vrag! Dve pedi globoko, zadosti je, kaj bi zmrzoval!« zagodrnja kopač, izvleče iz nedrja vrečico, odvozla

motvoz, vzame nekaj denarja ven, drugo pa vrže v izkopano kotanjo.

»To bo zaklad!« pravi in se zasmije tako na glas, da se lastnega jeka ustraši. Vstane in gleda okoli. Le vodica je lahko šumela pod njim in razen njega, drevja in na pol podrte podobe križanega Zveličarja ni bilo čuti in videti ni živega ne mrtvega. Kotanja je bila kmalu zasuta. Vrh prsti položi Martinek travnato ježo in potem zagrne mesto z odrasleki robidovega grma.

»Na, leži do jutri zvečer, da te s Krjavljem in Franceljnom za doto vzdignemo, in če ima škrat toliko moči, da bo cvenk in žvenk v žeblje ali oglje spremenil, naj bo, to veselje mu že privoščim.«

Potem nasadi svoj veliki klobuk na glavo in obuje čevlje. Ko gre mimo križa, ustavi se in reče: »O moj Bog, ne bodi mi hud, kadar bom na sodni dan stal pred teboj; ne bodi mi tačas tako malo milostljiv, da bi me na levo posadil zavoljo tega, da sem norije uganjal po tvoji zemlji! Saj si mi dal s pametjo tudi neumnost, saj si vedel, kakov bom in kako se mi bo godilo, preden si me ustvaril. – To se ve, morda mi boš kdaj dejal: če si hotel dobro storiti, zakaj si pri tem ljudi zapeljeval, da so v vraže verovali. Jaz vem, da je ta bosa, ali ravnam se kolikor toliko po tvoji besedi, ki si dejal: kar desnica dobrega stori, naj levica ne zna. Ljudje ne smejo vedeti, da bi jaz lahko kaj imel; v grob bom s seboj nesel, kar vem in imam. To pa drugače ni mogoče. – Morda ni prav, da

ga imam v strahu, ki bi mu imel vsaj zato zahvaliti se, da sem na svetu. Tudi morda ni tebi po volji, da tako živim, da ti kazen iz rok jemljem, pa – jaz ne vem, če morem drugače. Daj mi še nekaj časa tavati po zemlji in s tvojo pomočjo še pokoro storiti, da me vzameš v nebesa k materi. In morda bo še on, ki ga večkrat spominjam, kaj ima na vesti, napravil toliko kesanja in pokore, da mu bo tvoj sveti vratar odslonil vhodišče v raj in se tam sprijazniva.«

Po tej izvirni molitvici se Martinek počasi pomika ob potoku proti vasi. Ob dolenjem potoku so neki vaški tihotapci rake lovili. Ko jih Martinek zagleda, mahne jo proti njim in se že od daleč oglasi s svojim hreščečim glasom, pevaje znano pesem:

Na mrzlem studenčku
je deklica prala,
je prala, je prala
je tiho jokala,
jokala, jokala
je reva grenko!

Sedmo poglavje

Srce je prazno, srečno ni.

Prešeren

Kvasovo pismo prijatelju Ferdinandu Bojanu:

Če ti šele zdaj, šele po več mesecih obljubo spolnjujem, vem, da si prepričan, da je bilo kaj posebnega, kar me je oviralo, da ti nisem bil mož beseda. Večkrat sem že imel pero v roki, večkrat sem bil že napisal nekaj vrst, tebi namenjenih, ali vselej sem vrgel pero in pisanje od sebe, ko sem videl sestavek pred seboj brez nog in glave. Zakaj, ko sva se ločila, ti tjakaj, kamor te spremiti nisem mogel, in jaz kakor pregnani Dioniz iz Sirakuz v Korint tlako delat s topoglavimi otroki, tačas sem bil tak, da sam sebe nisem poznal. Tožilo se mi je po tebi, prav zelo se mi je tožilo. Kamor sem šel in koder sem hodil, nikjer mi ni bilo prav. In če sem se vprašal, kaj je pravzaprav, česa mi manjka, nisem si mogel odgovoriti. Čutil sem se tako osamljenega, tako nepotrebne na svetu, da bi se bil res lahko sprijaznil s pregrešno mislijo: ko bi mi

Bog smrt poslal, bilo bi morda še najbolje; čemu sem pa tukaj, kaj je moja naloga? In v takih trenutkih bi bil že skoro rad, da bi bil mogel misliti, kakor večina tega sveta misli: tudi jaz sem eden, da jih je več, eden izmed tistih: fruges consumere nati.

In še zdaj nisem popolnoma na dobrih nogah, dasi se reč precej na bolje obrača. Ti se boš smejal. Vendar tebe in tvoje srce poznam. Tebi lahko povem, česar ne bi pravil nikomur. Ali vsega ti povedati ne morem, besede mi manjka. Čutim, čutim, ali kadar bi imel govoriti, tačas sem okoren in neroden. Upam, da boš ti izmed vrst bral, česar povedanega ne najdeš, kar bi ti pa jaz rad povedal! Nekaj je v meni kakor hrepenenje po nečem neznanem, ki se mi pa vendar zdi, da že na pol imam.

Pa ti si pravi Kvas, rekel mi boš, kvasiš, da sam ne veš kaj. Prav govoriš, Nande moj, če tako praviš, jaz res še sam sebe ne razumem.

Spominjam se, da sem tudi tačas tako bledel, ko sva v samotni izbici odložila knjige in sva se pomenkovala o marsičem, česar ne bom nikdar pozabil. Spominjam se, da si me ti kakor starejši in modrejši vedno zavračal in mi odgovarjal na moje večne tožbe: Človek mora imeti toliko filozofije, da si dušo prosto ohrani vnanjih in notranjih stisk in težav. To sofistiko, ki si jo bil iz najinega prijatelja Horacija na posodbo vzel, končaval si vselej z mentorskim obrazom, rekši: upanje, Lovre, upanje živi človeka, če ga že vse drugo zapusti.

Pa lagal si – ne, stoj! tako robato ti ne smem govoriti, ti se ne moreš lagati – tisti modri poetje in blebetavci lažejo. Saj še upam in upam, kar sem se zavedel, da živim. In kaj mi je prineslo to upanje? Nič! Konec vsega tega večnega upanja je ta, da hlapčujem, da sem priupal učeništvo na starem gradu. Ali bi ne bil tega lahko opravljal precej, ko sem se brati in pisati izučil? Čemu sem se tolikanj ubijal? Čemu sem si prizadeval slepca Homerja razumeti in druge prismojene in pametne besede nekdanjih razmotati si, čemu sem postopača Sokrata občudoval?

Že vem, kaj mi boš odgovoril, kako me boš oštel in me nehvaležneža pital. In da ne boš menil, da sem čisto izgubljen, moram ti povedati, da so vse to le besede, pol resne, pol ne. Nekaj upanja mi je še vendar ostalo, čeravno moja vera vanj ni tako neomahljiva, da bi s teboj mislil, da človeka živi. Zakaj, ko bi bilo to res, bi bil zdaj pri tebi, bil bi srečen pri tebi. Tudi ne smeš misliti, da jih več ne spoštujem, teh starih modrijanov. Če včasih sanjarim, sanjarim zato, ker me nekako veseli, menda ker bi s tem rad praznoto napolnil, praznoto v svojem srcu. Dokler sem še pri tebi bil, imel sem vsaj enega človeka, ki me je ljubil in razumel, kateremu sem lahko vse zaupal, vse povedal. Še te imam v srcu, tvoje prijateljstvo je menda edina reč, kar me more navdušiti, kar me more tolažiti. Ali ravno to je tudi, kar me nekako tare; kajti prav zelo te pogrešam; jaz bi rad imel vsaj enega pri sebi, ki bi čutil

z menoj, in se z njim še o čem drugem pomenil kakor o dolgočasnih vsakdanjih rečeh. Ne more mi iz glave, kadar se tebe domislim, kitica preproste pesmi, ki mi jo je oni dan pel eden mojih tukajšnjih čudovitih prijateljev, malhar prav po božji volji, ki se desetega brata imenuje (če veš, kaj to pomeni); pel je:

Po hribcih je ivje,
po dolih je mraz,
al kje je preljubi,
al kje sem pa jaz!

Pa to me domisli, da ti moram kaj povedati o svojem življenju in svojih novih gospodarjih in prijateljih ali – da tega imena ne skrunim – znancih. Iz tega, kar sem ti ravnokar pravil in tožil, bodeš morda posnel, da sem nezadovoljen s svojim okrožjem. Toda pohvaliti se moram, da, kar se vnanjega življenja tiče, nisem do zdaj še boljšega imel in da so mi celo ljudje večidel pogodu. Menim, da že nekaj več sveta poznam, kar sem tukaj.

Moj gospodar, tako menda ti moram imenovati očeta svojega gojenca, moj gospodar je pol izobražen meščan, pol kmetovalec. Kakor prvega ga človek mora rad imeti. Tako prijazen in priljuden je z menoj, da si res v srečo štejem, da sem jaz, ki sem se težko in nerad pripravil in vdal v to usodo, vsaj k takemu možu prišel. Kakor kmetovalec je pa ves tak rusticus, kakor Horac svojega

v lepem verzu slika: *Immoritur studiis et amore senescit habendi*. Zares jaz takega človeka ne zapopadem, ki ima dovolj in več ko dovolj in vendar še vedno v tem tiči, kako bi pridobil še več. Moj gospodar je omikan mož, ve ti o vsem govoriti; kakor se kaže, je tudi marsikaj bral, lepo knjižnico ima, marsikatero pametno besedo izgovori, ki bi bila vredna, da bi si jo dobro zapisal in ravnal se po njej. Ali najljubše mu je vendar govoriti o žetvi in setvi, žrebetih in teletih, konjih in volih in drugih enakih rečeh. Pri najmanjšem delu misli, da mora zraven biti, vse ogleda in vse dela. Večkrat sem si mislil, ko sem ga zvečer videl vsega utrujenega: kaj ti je treba vse obleteti, tolikanj ubijati se, tolikanj trpeti in skrbeti! Jaz zase menim, ko bi kdaj toliko imel, da bi pošteno utešil potrebščine tistega dela svoje osebnosti, ki ga telo imenujem, jaz bi nikdar ne mogel še dalje in dalje riti in pridobivati, ampak hotel bi živeti srečen in zadovoljen. Da feaškega življenja tu ne mislim, to že vem, da ti v glavo ne pride.

»Kako je to, da se hoče nekaj šopiriti s temi sploh znanimi izreki, morda bi me rad svoje učenosti prepričal?« bodeš rekel, videvši, da sem te že dvakrat v teh vrstah razveselil, omenjevaje starega klasika. Ali tudi to sem še tukaj pridobil. Imam namreč starega študenta, čudovitega človeka, brata svojega gospodarja, za učnika in učenca. Ah, ko bi ga ti videl, tega postaranega, sesušenega, raztrganega in zamazanega moža, ko bi ga

slišal, kako govori vedno o pijači, ne nedolžni vodi, temveč o sladkem vincu in žganju, kako včasih celo mene pridobiva, da bi šel z njim, kako pri tem ve navajati primerne in neprimene latinske izreke iz raznih knjig – ti bi mislil, da imaš starega, slovečega capeta Diogena pred seboj, ki mu drugega ne manjka ko poveznjene kadi, da bi vanjo zlezal, in pa malo več ciniške filozofije. Zakaj, ko bi k temu kak Veliki Aleksander prišel in mu na izbiranje dal, kaj bi rad imel, izprosil bi si moj stari učenec rajši frakeljč žganja, kakor pa da mu ne bi sonca zaslanjal. Učenca pa imenujem starega Dolfca (kako čudno naše ljudstvo imena za svoj jezik prekrščuje) zato, ker včasih zjutraj, ko na vrtu berem svojega in tvojega ljubljenca, pride k meni ter mi knjigo iz rok vzame in jame predstavljati, da se mu ne morem prečuditi. Koliko talentov je Bog ljudem razdelil, ljudem, ki te darove zakopljejo sebi in človeštvu na škodo. Nekatero leto je že preteklo, kar ni imel knjige v rokah, veliko je med tem časom takega doživel kar ni v nikakršni zvezi z izobraževanjem boljšega dela našega bitja, celo veliko je počel, kar bi bilo prelahko utopilo poslednje duhovne moči v njem, in vendar včasih, kadar mi bukve iz rok vzame, tako dobro zamotane reči v Horaciju pretolmači, da ne vem, kaj bi mislil, ali imam genialnega človeka pred seboj, ki je tudi njemu namenjene darove zakopal, ali pa so nekdanji učeniki vse drugače znali učencem znanosti prilastovati ko današnji pedantje in suhoparniki. Pa naj

bo dovolj o tem, drugo pot ti povem, če boš hotel, vso zgodovino tega čudnega »bisera v blatu.«

Ker sem ti začel obrisovati svojo okoliščino, moram ti še druge spomina vredne osebnosti, s katerimi se tu pečam, pred oči postaviti, da si boš potem moje življenje in vsakdanje početje posnel. Ker sem ravno z moškimi začel, ostanem dosleden in ti najprvo te v rudimentu naobrazim, dasi s tem še ne rečem, kakor da bi imeli ti kako prednost ali bi mi bili bolj po volji od žensk. V obližju, komaj nekaj streljajev od mojega zdanjega stanovanja, stoji stara, pol razpadla luknja, ki se gradič imenuje, in je lastnija enega najnenavadnejših ljudi, nekoga starega, bogatega hipohondra, ki ne trpi žive duše blizu sebe. Njegov sin Marijan je vsakdanji gost pri nas, potemtakem tudi eden mojih novih znancev. Človek je iste starosti ko jaz, kaže se mi bolj prijaznega, ko mi je ljubo, veliko mi ima pripovedovati, zdaj me zvabi in spravi tja, zdaj sem ali pri vsem tem ga nisem nič kaj vesel. Včasih grem z njim na lov, ne tolikanj iz veselja kakor zavoljo tega, ker se ne morem odpovedati. Ti veš, da me včasih tista neslanost popade, da se zamislim v kaj in molčim. Te slabosti se še do zdaj nisem odvadil, kakor si iz tega razvidel, kar sem ti od kraja pravil. Moji tukajšnji ljudje pa to mojo razvado razlagajo, da menijo: dolgčas mu je. Zato in ker so zares dobri ljudje in bi mi radi ustregli, silijo me, naj to in to z Marijanom vred počenjam. Tako se primerja, da sem večkrat, kakor mi

je ljubo, s puško v hosti ali s trnkom na ribnjaku ali zdaj, kar je sneg zapadel, nad ptiči. V teh priložnostih pa moram spoznati si, da nisem za takega prijatelja ustvarjen, kakor ga mi je usoda pripravila. Dobra duša je, prijazen, veliko si prizadene, da bi me razveselil, in jaz sam si dostikrat očitam, kako mu morem tako nehvaležen biti, ali kar je, to je, pravega sočutja do njega mi popolnoma manjka. Saj veš, da sem včasih več ur lahko blebetal; s tem pajdašem pa mi dostikrat pogovor obtiči, besede zmanjka, nimam se česa meniti z njim. Govori veliko; ali vse njegovo mišljenje se pleče o tem, kar mu je najbližje, in to mene ne more vezati. Ima še nekoliko izobraženja, čeravno veliko ne. Ta človek, kakor se mi povsem vidi, je namenjen ženin najlepše deklice, kar sem jih jaz v življenju videl, hčere mojega gospodarja, Manice.

Nočem poslušati, kako bi ti na papir narisal njeno podobo, zakaj beseda je okorna, pero bi jo bolj kazilo kakor slavimo. Celó ko bi bil slikar, ne mogel bi temu obrazu vdihniti tiste blagosti in tiste srčne dobrote, katero človek spozna, ako je bil nekaj časa z njo vkup. Zares menim, da omenjenemu srečnemu mladeniču zavidam ta biser, katerega morda ne bo tako vreden, kakor zasluži, in zato morda ne ve in ne bo vedel, kaj bo dobil na svetu. Tu vzor lepše polovice človeštva in tam suh, navaden človek, ki morda še ne čuti globlje, kakor vidi, ki ima morda ozke in omejene misli o pozemski sreči – ali ni to nasprotje? Nasprotja pa se po naravnih in logičnih

postavah ne strinjajo, ne vežejo. In vendar mi povedó ljudje, da se mislijo tu vezati, da meni gospod slemeniški dati svojo hčer Marijanu.

Ko sem sam te razmere opazoval, prepričal sem se zdaj, da je resnica, zdaj pa se mi je zopet zdelo, da ta reč še ni tako gotova. Marijana nisem mogel nikdar nič vprašati o tem, še govoriti ne morem z njim o takih rečeh, sam ne vem zakaj. Vidim, da sta si kakor dva stara znanca, da se tikata kakor brat in sestra; ali nobenkrat ju nisem še dobil v kakem bolj skrivnostnem in živem pogovoru, zlasti pri njej nisem videl nikakega znamenja gorečega čuta do njega. Mislil sem, da deklica razumno misli, da se njeni zdravi pameti nepotrebna in neumna zdi vsakršna sentimentalnost in vnanje skazovanje, da je torej v tem podobna preprosti slovenski materi, ki goreče ljubi svojega odraslega otroka, pa ga ne poljubuje, ne objemlje, ampak rajša pod tršo skorjo zakrije blaženo ljubezen. Druge krati pa, ko sem s svetom in sam s seboj nezadovoljen kje v kraju sedel in me je zalotila in sva kak pogovor pričela, sprevidel sem, da sem tu napačno obsodil; sprevidel sem, da ima deklica zraven svoje vse razumnosti celo nekaj romantičnega mišljenja. Lahko povzameš, kake sklepe sem iz tega delal glede omenjene reči. Napeljal sem včasih govorico nanj, omenil sem nje-nega častilca, pa nikdar se noče z menoj o tej razmerici meniti; vselej se mi utegne s tem, da resnobna postane in začne o drugih rečeh govoriti ali pa se nekako čudno

in ljubo nasmehlja, da ne vem, ali hoče reči: kaj ti mar moja zadeva, ali pa misli naznačiti, da ljudje brez nje številijo.

Po vsej pravici boš dejal, kako je zopet to, da se po starobabje védečen vtikam v reči, ki bi me imele toliko brigati ko predlanski sneg. Jaz moram reči: mea culpa, res sem nespameten. Človek nima včasih kaj delati, pa si take uganke zastavlja. Tako menda tudi jaz ugibljem, ker imam preveč časa. Moj učenec je ljub, priden fantič, boji se me in rad me ima, tako da se prav dobro razumeva. Ker mi vse o pravem času stori, kar mu naložim, prekladati ga pa nočem, ostaja mi precej praznega dneva. Če teh ur ne presanjarim v svoji izbici, grem na vrt, kadar ni premrzlo, in tam v kolibici včasih najdem gospodično pri – bukvah. Ko ne bi že drugega imela na sebi, že to, da posebno rada bere, moralo bi me, da bi jo častil. Zakaj jaz mislim, da je že to znamenje dobrega srca, če kdo ljubi poezijo ali lepoznanško berilo. Le pomisli, kako sva med seboj včasih prav sodila tiste izmed svojih vrstnikov, katerim ni bilo mar za drugo, kakor da so ustrezali raznim telesnim potrebam, katerim je vsako branje mrzelo, izvemši morda kake posebno domišljivo budeče spise, ki so jim le zato dopadali, ker so jim bili po mesenosti v rodu.

Njena mati, že precej priletna ženica, je gospodinja skozi in skozi. Vse hrame in predale v pohištvu mi je že razkazala in razložila, tako da sem se že včasih dolgočasil,

ker ne morem trditi da bi me malenkosti zanimala: kako roža iz tega in tega semena zraste, kako se to in ono orodje rabi, kako se korenje za seme prav sadi in enake reči. Pa majka je dobra, skrbljiva zame, kakor bi bil njen sin, in varovati se mi je, da je ne žalim s tem, ko bi pokazal se nepazljivega ali malomarnega v takih imenitnih in potrebnih pogovorih.

Veš, da imam jaz tudi kmeta rad, ker sem sam iz prvote bil kmet, ker sem sam kakor deček že za brazdo, pluzne držal. Med prostimi kmečkimi možaki čuješ včasih izvorno in tako modro misel, da se je ne bi smel noben modrijan sramovati, čuješ primere in govorne podobe, katere reč tako do dna in tako živo pred oči postavljajo, kakor malokateri poet zna izraziti izlege svoje domišljije in glave. Kmet je po tej moji misli tudi šola mislečemu človeku. In zavoljo tega svojega načela rad zahajam med ljudstvo. Imam tudi že lepo krdelo znanih originalnih mož, katere opazujem in včasih od njih kako poberem. Rad bi ti popisal na kratko tudi lete, ali ti si nemara premalo demokrat, meščanska kri ti vre po žilah, meščanstvo pa je prelaz na boljarstvo. Utegnil bi se malo nasmehnuti moji preprostosti, kakor bi to ti imenoval.

Razvidno ti je iz vsega tega, da bi bil na mojem mestu vsak pošten in zmeren človek srečen in tako zadovoljen ko mačka na peči, če dovoliš, da ti robato povem. Jaz se tudi včasih trudim preveriti samega sebe, da mi je dobro,

ali vselej ne gre. Kakor sem ti od kraja pisma povedal, manjka mi tebe, Nande, manjka mi svesti, da sem sam svoj gospodar, na pravem mestu in pravem potu do namena, ki bi mi bil po volji. Zakaj mi je Bog naklonil, da moram v najlepši dobi svojega življenja za tujo mizo sedati, to mi ne gre v glavo. In vendar moram koj pri tej priči izpovedati se, da ne bi rad tega mesta popustil, ko bi mi prilika ponujala se, celo ne tako brž, ko bi mi kdo odprl pot na univerzo, katere sem še pred malo časom tolikanj želel. Kajne, da se me je poprijel deseti naglavni greh »confusio« ter se me drži kakor laščec? Odpiši mi kmalu. Željen sem videti, kako me boš obral in oštel. Za zdaj te Bog poživi, podajam ti roko čez hribe in doline.

Tvoj Lovre.

Pripis: Ravno sem zgibal to kroniko svojih sreč in težav, ko mi pride stara naša hišna povedat, da je gospod Vencelj (okrajni zdravnik, poštena duša, eden izmed prvih mojih znancev v tem času babilonske sužnosti – Bog me ne kaznuj, da tako neumno govorim) s svojo hčerjo prišel v grad in da po meni praša. Preden torej te vrste, ki bodo tebe videle, zapečatim, menim, da ti moram še to imenitno novost povedati. Omenjeni otec, gospod Vencelj, kaj radi govoré o svoji hčerci, večkrat so mi jo obljubili pripeljati. Radoveden sem, kaka je, zato grem precej dol. Ko bi bila taka, kakor – pa zdrav!

Osmo poglavje

Skupaj midva sva sedela,
nama lep večer je bil.

S. Jenko

Drugo Kvasovo pismo:

Oho! Za enkrat si se še zmotil, predragi moj! Sicer skazujem vso čast tvoji modrosti in razumnosti, ali tako ti jaz vendar nisem rekel med vrstami brati, kakor vidim iz tvojega odgovora, da si presodil mene in moje »pomanjkanje«. Da sem jaz zaljubljen! Da samo zavoljo tega tako enostransko opisujem svojega tovariša Marijana, ker vidim, da mi je napoti! Moj Bog, ne vem, če se norca delaš iz mene in iz mojih okoliščin ali pa se je tebi samemu kaj takega pripetilo, česar v svoji porednosti mene obdolžuješ.

Po vseh besedah je videti, da tako o njej govoriš kakor cigan o žametovih hlačah, to je zmerom in najrajši. To so tvoje besede in nadalje imaš skozi in skozi neko veselje, nagajati mi in mi reči podtikati, katere mi še

na misel niso prišle, dokler nisem imel tvojega pisma v roki. Kar se omenjenega pregovora tiče, moram te opomniti, da nikakor ni na pravem mestu, čeravno je naroden. Kako se ti, hudoba, predrzneš mene ciganu primerjati in celo lepo deklico tisti reči, ki se v pošteni družbi celo ne imenuje. In ti, ki si meščan, ki bi moral vedeti, kaj je prav, kaj ne! Ko bi bil še jaz to izrekel meni bi ne bilo tolikanj zameriti.

Premislil sem tvoje besede. Popolnoma se zlagam s teboj, da se mi zbuja čut, ali bolj prav, potreba v srcu, katere poprej nisem imel. Ali s tem, da trdiš, kakor bi bil tvoj prijatelj drugi del svojega srca tebi vzel in deklici oddal, pokažeš samo, da me premalo poznaš, da mojemu razumu in značaju premalo zaupaš. Toliko bi me pa vendar moj prijatelj imel poznati, da bi vedel, da ne bo Lovre Kvas nikdar ravnal samo tako, kakor mu bode srce velelo, ampak da bode poslednje vedno podlagal oblasti zdravega uma in premisleka. Nikakor ne morem tajiti, da me srce ne vleče do hčere mojega gospodarja – da, to moram izpovedati se tebi, predragi moj – če je eno bitje na božjem daljnem svetu, za katero bi se jaz z vsem mladostnim ognjem vnel, za katero bi norel in gorel, kakor je kdaj kak človek mogel – bila bi to enaka deklica, kakor je ta, katere sem ti v zadnjem pismu omenil. Jaz sem si v nekdanjih in zdanjih sanjarijah svoj ideal precej visoko zastavil, čeravno nisem preziral pri tem, da se od človeka kaj božjega ne sme terjati. Reči moram, da v

vsem času, kar sem tukaj, nisem na njej ni najmanjšega madeža zapazil, vedno tista krotka, dobra duša, vesela in resna, domišljava in razumna.

Ali da bi si upal misliti z vso resnobo drugače nanjo kakor s spoštovanjem, tega ne smem, kajti razum mi veli: kaj je ona, kaj si ti?

Svet sodi človeka po tem, kar ima, kar je in kakršen je. Svet je pa že star, torej tudi ta navada v starosti utrjena; kdor bi jo hotel ovreči, ta bi sam stal, kdor bi ji hotel ravnati nasproti, moral bi skalo v strm klanec valiti.

Ona je edina hči premožnega, lahko rečem bogatega graščaka, imela bo lepo doto, in dasi oče njen ni plemenitnik, ima vendar čaščeno, poznano ime.

In jaz! – Nimam nič, ne veljam nič, nisem nič! Žalibog!

Ali bi ne bilo potemtakem več ko nespametno, ko bi se jaz srcu in njegovim nagonom vdal? Ali bi ne bilo naravno, da bi padel, ako bi tako visoko letal?

Vidiš, kako si ti te reči vse premalo premislil, preden si svojo trditev zapisal, da sem »zaljubljen«.

Velikokrat sem že premišljal, velikokrat sem na tihem tožil nad svojo usodo, ki me je tako nizko postavila. Ne da bi bil s tem nezadovoljen, kar mi je Bog dal, ne da bi se bil hudoval nad svojim rojstvom v majhnem, bornem podstrešju, nikakor ne, da bi me bilo sram, da sem iz najnižjega ljudstva; le zavoljo nje, da mi je nemogoče nanjo misliti, to mi je bilo bridko. Nočem ti prikrivati, da sem imel dostikrat hude boje, da sem potlačil take

misli in da me skrbi, bom li imel moči dovolj zatirati čut, ki bi mene in njo nesrečna storila, ako prodre. Celo vraža me malo straši. Tukaj je namreč, kakor sem ti menda že omenil, čuden človek, prerokovalec deseti brat. S tem sem se bil sešel na prvem potu v grad in dejal mi je z nekako vzvišenim glasom, da bom svoje stanovanje in življenje na tem kraju pomnil vse življenje. Čeravno ne dam nobenega groša na take besede, vendar so mi že dostikrat na misel prišle in menim, da je izrekovalc morda res videl mojo prihodnjo nesrečo.

Vsak si sam kuje svojo srečo; zato upam, da se bodo vse skušnjave ubile nad mojim značajem, katerega hočem in moram okrepiti in utrditi. Ob pravem času čem paziti, da ne bo imel moj gospodar vzroka, spominjati se me kot nehvaležneža.

Pamet je boljša ko žamet, da kakor Sancho Pansa v pregovorih govorim, in pamet mi Bog ohrani, pamet in preudarek, pa bo dobro!

Pa naj bo dovolj tega modrovanja; sicer boš, pore dnež, še iz tega svoje sklepe delal in me boš morda v prihodnjem pismu domislil na volka, ki se je ravno s tem izdal, da je tele snedel, ker se je preveč branil. Nič ti ne zaupam, sama nagajivost te živi.

Ker po psihologičnih postavah vsak o tem najrajši govori, s čimer se peča, ne smem se tudi jaz zvreči, ampak moram ti kaj iz svojega učenitva povedati. Moj učenec je kaj bistre glave in to me veseli tolikanj bolj, ker

nisem takega pričakoval. Spomladi bom že po malem z latinščino lahko začel, ker fantič je bil že precej pridobil od sestre, ki ga ima neznansko rada, preden sem jaz prišel. Če bodem kaj dalje časa tu ostal, upam si pravega mladeniča napraviti iz njega. Za prvega me je bilo volje ostati le kvečjemu dve leti, ali zdaj se pomišljam in pravim, da, če bo tako ko zdaj, ostanem tri leta. Ta čas bom prislužil lep kupec in potem se vidiva, ti v zadnjem, jaz v prvem letu. Starejši moj učenec, stric prvega, pak je postal moj učitelj. Predvčerajšnjim me je bil zvalil, da sem šel z njim v krčmo, kjer so mi kmetje veliko ponujali piti, samo nazadnje sem moral več praznih bokalov plačati. Ti na mojem mestu bi bil rekel: rad imam kmeta, dokler ga ne vidim; ali meni ni nič žal ni za denar ni za čas, ker sem se veliko naučil pri možakarjih.

Prijatelj, prijatelj, kaj bo iz mene! Včeraj, ko sem ti do tukaj pisal, govoril sem tako, precej potem sem se svojim mislim, skoro bi rekel, izneveril in danes, ko zopet pero v roke vzamem, moram govoriti drugače. Res je, predragi moj Nande, kar si trdil; res je, česar sam ne morem ali nisem mogel ni sebi ni tebi povedati: vsadila se mi je v srce čut, ki je več ko spoštovanje in prijateljstvo.

In kje je moj razum? Kaj mi veli? Pravi mi, da ne ravnaj prav, da sebi in njej nesrečo na glavo nakopavam,

da svojemu prijatelju Marijanu krivico delam. Pripoveduje mi um, da je vsaka misel nanjo nespametna, da njen oče ne bo nikdar dovolil, da bode nevoljen in jezen iztiral človeka iz svojega domovja, ki ni nič s seboj prinesel razen deset prstov na rokah in staro suknjo na sebi, ki je kakor služeč v njegovi hiši – in si upa vendar oči povzdigniti do nje, do njegove hčere.

Kje je tista moja glava, tista moja trdna volja, katero sem mislil, da imam? Nikjer je ni, nikdar je nisem imel.

In jaz sem eden tistih ljudi, ki so ga navduševale besede starega pesnika, ki poje: Če se svet pogrezne, v razvalinah ostanem mož neustrašljiv, dosleden svojim prvim namenom in načelom! Ne, samo slaba trstika, tanka šibica sem, ki raste v hitrem potoku. Vsak valček, dve združeni majhni kapljici jo zazibljeta vsaka lahka sapica jo zamaje in pošibi. Nestalnost, neznačajnost, to je podedoval vsak Evin sin od svoje matere in jaz tudi nisem brez te podedine ostal.

Pa stoj! Ni res, kar sem tu izgovoril.

Ni me majhen valček ganil, ni me sapica premaknila. Rajši bom burne terjatve človeškega srca primerjal goratim morskim valovom in hrupnemu viharju. Rajši se ti bom opravičeval kakor obtoževal. Nisem še oammljen, ali otrpnjena je moč tolikanj, da kljuboval ne bom več dolgo, to vem.

Vdati se moram, srce tako hoče, da, vdal sem se že!

In kako bi se človek mogel ustavljati čuti, ki mu je mila, za katero mu je sam stvarnik odločil velik del srca, ki je najblažja, najlepša izmed vseh potreb njegovega notranjega višjega dela!

Pa zakaj ti pripovedujem vse te reči? Naj ti s hladno, mirno krvjo povem najin včerajšnji pogovor in potem boš sodil, zakaj je drugi del tega mojega pisma različen od prvega. Reci nato, kar hočeš, jaz pravim samo to, na mojem mestu bi ti ravno tako ravnal. To se ve, marsikdo drug bi se mi posmehoval, zato pa jaz te reči razkladam le tebi, ker ti poznaš mene in jaz tebe.

Včeraj popoldne sem se bil naveličal pisati. Mislil sem, pismo do Nandeta lahko jutri ali drevi skončam, zdaj pa naj se malo na prostem sprehodim. Ravno sonce je prav gorko sijalo, sneg se je po strehah topil; slišal sem v svojo izbico, kako se je drevje po vrtu veselo otresovalo zimskih bremen, obenem: bil je najlepši zimski dan, kakor si ga le na deželi misliti moreš. Vzamem neko knjigo, bil je menda Katul, in grem ven.

Konec vrta stoji uljnjak. Dasi čebele zdaj pozimi mimo v svojih panjevih spe, zahajam vendar skoro vsak dan tjakaj na klopco sest. Ne bom dejal, da me mika na to mesto le sonce, ki ravno tu sem vsako popoldne posebno toplo sije, ne, mar ti resnico povem, tudi zato hodim rad tjakaj brat, ker dostikrat nahajam tam Manico, s katero se kaj pomeniva. Pa da si ne boš mislil, bog vedi kaki so ti pomenki, moram ti povedati, da se nisva še

nikdar drugega razgovarjala ko najpametnejše reči, nikdar do – včerajšnjega dne.

Vselej sva imela pogovore, iz katerih sem jaz veliko koristnega pridobil. Ne vem, če sem ti že povedal ali ne, da je ta deklica izobrazena in razumna bolj kakor vsaka ženska, kar jih jaz poznam. Dostikrat sem se ji čudil, ko je govorila o Shakespearu, o italijanskih in nemških klasikih bolje, kakor bi bil ti govoril. Posebno rada ima Valvasorja, pozna iz njega našo domačo zgodovino skoro do pike, in ker me je dostikrat osramotila s tem, da sem bil v tem gotovo potrebnem znanju tako neveden, poprijel sem se bil še jeseni našega zgodopisca in sem ga do dna pregledal samo njej za ljubo, da sem mogel o tem govoriti. Pesmi našega menišiča Vodnika zna iz glave, in kadar začne kako deklamovati, zdi se mi za trikrat lepša, kakor če jo berem.

Usedel sem se bil na klop pred uljnjak. Bil sem nekaj nemiren, sam ne vem zakaj; morda so me ravno besede pekle, ki sem jih bil ravno za tebe napisal. Nisem imel nič veselja do branja; vendar, da bi se razmislil, odprem knjigo. Naletel sem nesrečno mesto v svojem Katulu, zakaj kar mi je prvo v oči prišlo, so bile besede:

Odi et amo. Quare id faciam fortasse requiris.

Nescio, sed fieri sentio et excrutior.

Precej teh besedi sem imel zadosti. Zdelo se mi je, da so zame in name narejene. Zaprem knjigo in začnem – vest izpraševati. Kolikor bolj sem premišljal tisto tvojo opombo v poslednjem pismu, toliko bolj sem se preveroval, da si me prav spoznal, da je res, česar si sam nisem bil v svesti. Ali sklenil sem še enkrat tam pred uljnjakom, da se hočem premagovati, da še tebi ne povem, kaj je pravzaprav v meni, ker zdelo se mi je, da bom laglje zatrl vsako ljubezen, ki ni na pravem mestu, ako se nikomur ne odkrijem, ako še sam sebi tajim resnico, katere hladna pamet ne odobrava.

Dolgo sem menda tako sedel; sonce se je bilo že bliže na zahod pomaknilo, hladneje je bilo postalo na mojem sedežu.

Mil in prijeten glas me iz te sanjarije prebudi, in ko kvišku pogledam, vidim njo pred seboj.

Vem, da sem bil rdeč ko rak. Na pozdrav nisem mogel besede odgovoriti. Stala je pred menoj, lepša se mi ni še nikdar zdela.

»Zdaj sem vas pa motila v kakih sladkih mislih. Tako ste bili utopljeni, da mi je bilo na mar tiho odtegniti se. Samo ženska zvedavost, kaj ima pač tak mlad gospod, ki se mu veselo širni svet odpira, da glavo podpira in resno tu sedi, kakor bi bili vsi dobri ljudje pomrli, zadržala me je,« dejala je ona in se usedla nedaleč od mene na klopcu.

Jaz se posiljeno nasmehnem, odgovoriti nisem vedel kaj.

»O, navsezadnje vam še rdečica v lice udarja. Že vidim, da sem vas še zalotila, ko ste kake svoje prijetne skrivnosti premišljali. Ali se dado uganiti?«

Njena veselost je bila nalezljiva. Hitro me je minila otožnost, vdal sem se v ta pogovor in sem ji rekel: »Pač težko, da bi uganili, kaj mi je ravno po glavi rojilo, in ne bom tajil, da ima tudi nekaj skrivnostnega v sebi.«

»No, čedalje bolj sem védečna. Vidite, kako hitro uganem, kaj vam je! Kar z lica sem vam brala. Morda bi se še dalje prišlo od splošnega do posebnega. Kolikrat se sme ugibati? Postava je trikrat.«

»Četudi večkrat rečete, ne boste do pravega prišli ...«

»Le stojte! Najprvo mi povejte, ali so bili vaši spomini ali vaša premišljevanja, kakor rajši hočete, vesele ali žalostne vrste?«

»Kakor se pogledujejo,« odgovorim jaz, »saj veste, da imajo vse reči dve strani – eno svetlo in eno temno ali ...«

»Nič, nič! Že se mi odtegujete, pa mi ne uidete zlepo. Pa nič ne de, četudi nočete naravnost odgovarjati, vseeno vam pridem do konca, le čakajte! Trikrat je dovoljeno! Potem pa morate biti tolikanj možati, da se boste vdali, kadar resnico zadenem.«

»To vam prav lahko obljubim,« dejal sem v svesti, da sama na sebe ne bo prišla. Čisto nič mi pa ni bilo dobro

pri srcu, čeravno sem se druge krati enaki nagajivosti lahko smejal.

»Začela bom od zgoraj. Prijateljstvo je vam po vaših lastnih besedah, če se prav spominjam, ena najvišjih in najbližjih idej. In ker ste tako srečni, kakor ste že pravili, da imate pravega, dobrega prijatelja, moram najprej misliti, da ste se njega spominjali. Mar ni tako?«

»Samo en del ste uganili. Pač mi je bil tudi prijatelj v mislih, ali poglavitna oseba on ni bil,« rečem jaz.

»Že dobro, kaj pa hočete še več. Precej vprvič en del, v tretje pride morda vse. Zares, nemara da se bom tako prevzela, da bom sama preverjena svojega bistrumja in se bom sama hvalila. Le tiho! Vi, gospod učenik, ste prav slabo odgovorili, ker ste se na dveh krajih odkrili, prvič, da sem en del uganila, in drugič ste rekli, da prijatelj ni glavna oseba. Iz tega poslednjega posnemljem, da ste na osebe mislili, in tako imam zdaj dve držali, katerih se lahko poprijemljem.«

»Ne, dovolite, gospodična,« dejal sem jaz, »prvo ni bilo nič napačno. Da ste en del uganili, to sem bil primoran povedati, ker ste me ravno prej na možato besedo priverili, da se moram vdati, kadar resnico zadenete. Drugo je bilo pa že manj premišljeno.«

»To je veliko, če človek tudi svoje slabote spozna. Poniznost je lepa čednost. Druge krati bi vam take nepremišljenosti ne odpustila; ali zdaj imam toliko samopridnosti, da vas prav rada odvežem zato, ker je meni na korist,« reče ona.

Ne vem, če sem jo popred še kdaj videl tako veselo kakor v tem razgovoru.

»Kdo bi si bil mislil, da znate iz vsake besede sklepe delati,« pravim jaz.

»O, to je spet slab poklon in znamenje, da vi mojemu umu malo zaupate. Le tiho, ne dam vam popraviti te pregrehe. – Zdaj velja vdručič. Kakor dober vojvoda grem precej v središče sovražnikovo. Morda ste mislili na kako podobo, ki vam je še ljubeznivejša ko prijatelj, o katerem mi pa do zdaj še niste ničesar pravili.«

Nande moj! Kje so besede, da bi ti povedal, kako mi je srce bilo, ko je ravno ona to izgovorila! Kako mi je kri šla v glavo, kako se mi je zagrnilo pred očmi, kako mi je splaval vsak pomislek tistega razuma, zaradi katerega do tedaj sam sebe nisem poznal!

Dasi mi je zastavila ono vprašanje kakor v šali in s svojim ljubeznivim smehljajem, zazdelo se mi je, da se ji je glasek malo tresel, da se ji je lice malo oživilo, oko hotelo pobesiti se – in, prijatelj, to mi je bilo dovolj, kakor blisk me je prešinila misel, da bi mi ona lahko vračala tisto čut, ki sem jo jaz čutil, pa zatiral.

Nisem v tem hipu mislil, kaj sem, kaj imam, nisem mislil na njenega očeta niti na svet, ena misel je prodrla in zatrla vse druge, in to je bila ona.

Ne morem povedati, kaj sem govoril, kako sem se obnašal, ali nerodno ali udvorno; le to vem, da me je bila glava popustila, da je srce govorilo namesto nje, da sem

jo za roko prijel, da mi jo je pustila, da sem ji povedal več, kakor sem sam vedel do tedaj.

Pa morda si še preveč upanja delam. Odgovorila mi ni namreč še nič. Ni imela časa.

Kakor usoda človeku od rojstva do groba nagaja, ni tudi meni prizanesla, ni mi pustila, da bi bil slišal brž včeraj tisto besedo, za katero dam kri in življenje. Prišel je bil tretji človek, ki je vsemu konec storil.

Ne smeš si pa misliti, da je bil ta nepotrebni tretji človek kak razjarjen oče ali srdit tekmeč, bil je hvala Bogu bolj neškodljiv, dobrohoten človek, preprost berač ali moj »deseti brat«, ki ni drugega hudega napravil, kakor da mi je ona roko iz roke izpulila in za uljnjakom izgnila. Vselej sem tega človeka rad videl, ali včeraj bi ga bil kakor neljubo pričo najrajši vrgel čez deveto goro.

Bojim se sicer ne, da bi me izdal, ali vendar me je nekako pretresnilo, ko me je ta čudni mož domislil tiste noči, ko sva bila vprvič vkup in ko mi je prerokoval, da bom grad in grajske ljudi pomnil vse življenje. In kako bi mogel tega večera pozabiti, ko bi tudi že drugega nič ne doživel več! Razloži mi, kako je ta človek vedel, kaj me čaka. Od kraja sem mislil, da je nor, večkrat sem pa že imel priliko prepričati se, da je popolnoma pri umu. Zdelo se mi je, da ga to nekaj posebno veseli, česar je en del videl, dasiravno si ne morem misliti, kaj bi tega malharja vodilo, da se tolikanj zame peča. Zakaj že večkrat

sem ga zagledal na raznih krajih naenkrat za seboj ali pred seboj.

Govoriti nisem potlej mogel več z njo na samem. Davi pri zajtrku se ji skoraj nisem upal v obraz pogledati, pa kmalu sem se prepričal, da se zna vse drugače zakrivati ko jaz. Kakor je ona govor poprijela, ne bi bil živ človek na to misel prišel, da je bilo med nama v poslednjem času kaj posebnega. Kmalu smo govorili kakor vselej.

Vprašal boš morda, kaj zdaj mislim.

Naprej! Storil sem veliko stopinjo, nazaj mi pač ni več mogoče. Skušal bom sebe, svoje oči in srce toliko čuvati, da bode ostala skrivnost samo moja in njena. Ali učiti se hočem iz vseh moči. Morda mi boste glava in pridnost, ki ste me že do te stopnje spravili, pomagali, da bom čez nekaj let mogel stopiti pred njenega očeta.

Ali Bog ve, če mi ni še popred kaj drugega namenjenega. Saj se usoda človeku naglo spremeni. Še tako dolgo človek tistih misli ne ostane, kar bi eno pismo spisal, kakor imaš živo pričo na meni in pričujočem listu. Naenkrat, v enem skoku, sem se predrugačil.

Zdrav, prijatelj! Kakor hitro se mi bode kaj imenitnega pripetilo, zvedel boš po drugem pismu. Čeravno boš iz vsega tega presodil, da je zaenkrat sangvinizem mojega temperamenta prevladal, vendar veš da me ne boš grajal, zlasti ker bi nič ne pomagalo, kakor lahko previdiš.

Deveto poglavje

Bilo ni godu, svatovščne, semnja,
da tja ne bili bi vabili ga.

Prešeren

Marsikak ženin, ki je bil predpust zamudil, klel je in glavo podpiral na sredpostno sredo, da štiridesetdanski post dolgo trpi; marsikak mlad junak, ki je težko čakal tistega dne, ki mu bode izvoljeno nevesto na samošni dom pripeljal, želel si je v pregrešnem srcu, da bi sveta mati katoliška cerkev ne bila postavila prepovedi: ne obhajaj ženitovanja ob prepovedanem času.

Tako je tudi naš Obrščan Francelj Dražarjev vse postne dni težko čakal tistega praznjega delavnika, velikega ponedeljka, ki mu bo dovoljenje prinesel, da bi storil, kar je Martinek Spak rad pel:

En krajcar imam,
ga fajmoštru dam,
oznanim mu sam,
da ljubco imam,

poročil me bo,
zvezal me z njo.

Ali ravno ta Martinek, ki je te vsakdanje vrste popeval, izgovoril je baje nekdanj modro besedo: potrpljenje je boljše ko medna hruška, bolje ko vsa mazila in zdravila, kar jih konjederka in zdravnik Vencelj premoreta. Da je pa ta beseda desetega brata res vredna, da jo modro imenujemo, dokazuje menda gotovo resnica, da je Franceljnovo potrpljenje končalo se z ženitovanjem. In povedi nam kdo bolj vesel konec dolgih pričakovanj, bojznosti in nepriležnosti.

Komaj so bili v cerkvi v spomin, da je odrešenik iz groba vstal, alelujo odpeli, pela se je v Obrhku druga aleluja v znamenje, da se mladi Dražar ženi in svatovščino obhaja.

Dražarjeva hiša, ki je to veselje doživela, res ni bila vredna enake časti, kakor je svatovanje, zakaj po vsej pravici jo je deseti brat primerjal stari, suhi in grbavi babi, ki se samo še ob drenovi palici pokonci drži in vendar noče umreti, ampak zavidljivo gleda na mlajše svojega spola, ki imajo glajše lice in še vse zobe v čeljustih. Ta primera – ki se bode, kakor le v gredoč omenimo, komu naših bralcev vegasta in robata zdela, katero pa mi že iz ljubezni do svojega rokovnjača morda enostransko sodimo in ji višjo ceno dajemo, kakor bi jo dajal kak mirnejši mislec – ta primera se je nanašala

na leseno ostenje, črvivo brunovje in opuščeno streho lesene Dražarjeve hiše. Vešči ljudje so si pravili v Obrhku, da bi Franceljnova mati, stara, togotna Dražarka, ki je med lanskimi pasjimi dnevi popustila Obrhek in šla Boga gledat od obličja do obličja, kaj lahko popravila svojo domačijo, zlasti ker so bile dražarske njive najboljše v obrškem polju, ko ne bi bila imela ženica priskutne navade, vsak krajcar za žganje in bel kruhek potrositi. Znano jim je bilo, da se je bila rajnica te malo ženske navade navzela od svojega umrlega moža, ki se je bil v mladih letih pri brambovskih vojskah ob francoskem času s to božjo pijačo seznanil. Obrške sosede, ki so bile tako ljubeznive, da so jo včasih obirale in čez zobe vlekale, bile bi ji še odvezo dale za to slabost, ali to, da dolgove dela in ne misli, kaj bo sinu Francelju pustila, to je bilo v njih očeh hujše ko tisti mutasti grehi, ki se še ne ve, kaki so. Nobena izmed njih ni hotela očesa zasolziti, ko so lani sosedo pokopavali. Brž potlej se je slišalo, da bo Miha izpod Gaja, poglavitni dolžnik, prodal Dražarijo, ker mu Francelj, novi gospodar, ni mogel plačati, kar je imel Miha terjati. In zdaj se je dejalo, da je dolg plačan, pismo je bilo narejeno, Francelj s Krivčevo hčerjo oklican in zdaj je bilo pirovanje! Napravljeno smo imeli celo rešto kvant, kako so Obrščanke ugibale, kje je mladi sosed denar dobil; ali ker so manj imenitne, nočemo z njimi častitih bralcev dolgočasiti. Pogledimo rajši v hišo,

dasi je razkopana, lesena in stara; tako dolgo ne bo na kup padla, da mi ven pridemo.

Zbrana je bila v hiši lepa družčina ljudi. Če rečem, da so jim godci godli, razume se že samo po sebi, da so bili vsi vesele in židane volje; zakaj godci in mala nebesa – to sta pravemu Slovencu dve misli in dva razumka, ki ju ne more vselej naravnost ločiti.

Ženin in nevesta, vsa v veselju, sta sedela za mizo upehana od plesa. Krivec in Krivčevka sta bila tako dobre volje, da že od svoje svatovščine semkaj ne tako. Zlasti je bila poslednja, dasiravno sicer skopa, na današnji dan vse predrugačena. Dostikrat je vstala izza omizja, jemala razne police in mesene jedi iz skled in jih nosila tjakaj k peči, kjer je na ostanke prežala vsa nada prihodnjega Obrhka, otroci obojega spola ubožnih in premožnih Obrščanov. Med to krdeljo je sedel tudi naš prijatelj Krjavelj in se je mastil s kostmi, ki so mu od vseh strani na obiranje letele od mize.

Cvet vsega društva pa so bili poglavni naši znanci, Kvas, deseti brat in Dolef, dasi so se razno obnašali. Kvas je tiho sedel na oglu in opazoval ljudi in navade. Kmetje, posebno starešina Matevžek, ki je v kotu sedel in nekatero neumno in smešno razdril, imeli in šteli so si za veliko čast, da je svatovščina imela gosposkega gosta. Zato so pa pokladali najtolstejše in najlepše prigrizljaje predenj.

Deseti brat ni hotel med gosti sedeti. V svoji navadni obleki je stal sredi hiše, zdaj pa zdaj se glasno zakrohotal, in kadar so godci kako novo ubrali, vzdigoval je nerodno bose noge, metal jih visoko od sebe in s peto bil ob tla, kakor bi hotel plesati.

O Dolfu je malo drugega povedati, kakor da je imel kupico vedno med prsti.

»Naj Krjavelj pije! Povedal nam bode, ali je res hudič na svetu,« pravi starešina Matevžek.

»O, res, to pa to, saj sem ga jaz presekal, na dva kosa sem ga presekal!« zavpije Krjavelj vesel, slastno použije dar iz kozarca in brž je bil pripraven svojo povest praviti.

»O svoji ženi naj pove, zdaj smo na ženitovanju!« zavpije deseti brat.

»Kaj je bil kdaj oženjen Krjavelj?« vpraša Krivec.

»O, bil, bil,« odgovori Krjavelj, »sveti Kozmek mi jo je bil dal, Bog mu daj dobro, Vsi sveti so mi jo pa vzeli, mojo Urško, Bog jim te grehe odpusti, jaz jim jih ne bom nikoli pozabil, kaj menite!«

In nakremži se Krjavelj in se namrda, nabere lice v čudovite gubance, razvleče usta na široko, stisne oči in si jih začne brisati s pestjo ter zatuli čudovit jok, da so se nekateri smejali, nekaterim pa se je začel smiliti.

»Nič ne jokaj, brate!« tolaži ga deseti brat, »tvoja Urška ni bila latvice kislega mleka vredna. Zakaj bi tulil in solze pocejel za njo.«

»Kaj lažeš!« srdi se Krjavelj.

»Povej rajši, kako sta se seznanila, koliko časa sta bila vkup,« pravi Krivec.

»Kako se bova seznanila!« odgovori Krjavelj, »jaz sem dejal ti, ona je dejala ti, pa je bilo vse. Jaz sem za pečjo ležal, pri Bučarju je bilo, pa trebuh me je bolel.«

»Zakaj ga nisi ozdravil tako kakor kozo?« vpraša deseti brat.

»Zato, ker se nisem domislil. – Trebuh me je bolel; kar pride Bučar in mi pove, da je Hrvatom, ki so prašiče čez hosto gnali, ena takih živali v travo polegla.«

»Crknila!«

»Kaj lažeš, ni bila crknila, samo hoditi ni mogla več. Jaz nisem imel kaj jesti, pozabim trebuh in grem živinčeta iskat. Tam pri cesti je bilo stegnjeno. Jaz poprimem za prednje noge – takole – potegnem vso žival čez hrbet, eno nogo čez eno, drugo čez drugo ramo, zadnje so mi pa doli pod hrbtiščem po mojih nogah opletale in rilec je čez mojo glavo naprej molel, takole! Težko sem nosil, grozno so me slabosti obhajale pa mrak se je delal in trebuh me je bolel. Tačas sem Boga klical na pomaganje, ali nič ni izdalo. Kar mi je na um prišlo: ti, Krjavelj, danes je sveti Kozmek in sveti Domen, to sta bila dva konjederkina brata, sta ljudi zdravila in dobra dela doprinašala; prosi ju, onadva ti bosta pomagala, da boš imel manj težave s prašičem. In ko sem roke povzdignil, spustil sem ponevedoma obe gnjati, prase mi je zmuznilo po hrbtu na tla, rilec mi je še klobuk posnel. In potlej sem prosil

svetega Kozmeka, naj mi pride na ramo pomagat ali pa naj vsaj kako živo dušo pošlje, ker sam nisem mogel praseta zopet na ramo spraviti, kakor je pred bilo.«

»Ali te je zaslišal sveti Kozmek?« vprašajo eni.

»Kajpak da me je,« odgovori Krjavelj. »Komaj sem jezik za zobe dejal od molitve, že sem zagledal neko žensko, ki je mimo prišla.«

»Stara beračica je bila!« reče Martinek.

»Kdo pravi! Kako bo stara, saj še šestdeset let ni živela do tačas! Kako bo beračica, kaj me je vbogajme prosila, kajli? – Jaz pravim: ti, ženska, Bog te je ustvaril, Bog te je dal, pomagaj mi na ramo! In brž je poprijela prašiča za eno bedresce in mi je pomagala vleči na ramo. Jaz pa sem brž dejal: to je dobra ženska, to bi ti vzela. To sem ji naravnost povedal, iz oči v oči. Ona pa ni dejala nobene slabe besedice, samo z brado je pokimala in do dobrega sva se zmenila, da je njej Urška ime, da se meni Krjavelj pravi, da ona ni nikjer doma, da imam jaz hišo, in vse je bilo pri kraju. Za doto je nisem vprašal; pa sem vendar videl, da ima vrečo in nekaj v nji, Bog ve, kaj je bilo.«

»Oves!« pravi Martinek.

»I, kaj še! Jaz trdim in mislim, da je bilo kaj boljšega tam notri. Pa naj bo že, kar hoče, jaz bi jo bil rad imel, kakor še nihče ni človeka rad imel, ko bi gosposka, duhovska in deželjska, ne bila samo zato na svetu, da ljudem nagaja in sitnosti dela. »Urška, kar z menoj pojdi, mrak je že,« tako sem ji dejal in šla je z menoj v mojo

hišo. Postlal sem posteljo v hiši zanjo, sam sem pa v vezah ležal. Šest tednov je bila pri meni, to je od svetega Kozmeka do vseh svetih. Dvakrat sem bil pri fajmoštru in sem lepo prosil, obete in obljube delal, ali vse zastonj; ne smeš se ženiti, so mi dejali in vse so čvekali, da sem nor, da nimam nič in bog znaj kaj še. Kar so ta gospod govorili, dejal je tudi oni gori na Slemenicah. Molil sem na vseh svetih zjutraj pri prvi maši tri očenaše in dve veri na čast vsem svetnikom in svetnicam, prosil sem vse verne duše v vicah, da bi omečile fajmoštru srce in gospodu malo premisleka vdihnile, da bi mi dovolil, česar ga bom šel še v tretje prosit. Res, po maši pravim: sveti križ božji, da bi vse dobro izteklo! Ko sem se ustopil tja pred moža, začel sem moledkovati in prositi, kakor ne bom sv. Petra na poslednji dan nebes prosil.«

»Ali te niso uslišali?« vpraša Krivec.

»O pač!« pravi Krjavelj. »Naveličal se me je sveti mož poslušati in mi je nazadnje rekel: Če ti gospod v gradu in soseska dovoli in če imaš ženo s čim preživiti, naredi, kar hočeš, pa kesal se boš. – In jaz sem vesel šel domov. Doma pa je bilo zaprto, Urške ni bilo nikjer. Reva je bila pobegnila, nikoli več je nisem videl.«

»Ali se ti kaj toži za njo?«

Krjavelj se v jok spusti in pripoveduje: »O, pač se mi je tožilo. Že leto in zopet leto je minilo, Urška je bila že najbrž umrla in jaz sem še včasih mislil, kako lepo bi bilo, ko bi mi je ne bili vsi sveti vzeli. Tisto jesen sem bil

dosti pridelal, lahko bi se bil ženil. Krompirja sem imel poldevet naramnih koš, korenje mi je bilo dobro obro-dilo, vsaka luknja ga je bila polna. Kaj menite, kadar so vrata zaškripala, vselej sem mislil: zdajle pa moja rajnica Urška gre.«

Komaj je Krjavelj izgovoril in debelo solzo otrnil, ko res vrata zaškripljejo, ali namesto rajnice Urške je prišel v hišo le Marijan. Vsi so veseli pozdravili gosta, samo desetemu bratu je lice zatemnelo; usedel se je tja h god-cem, vgozdil koščeno brado med palec in prste ter tako naslonjen tiho sam zase ždel, na nobeno vprašanje nič odgovoril in nikamor pogledal.

Tudi Lovreta je malo rdečica oblila ko je Marijan, potem ko je skoro vsakega svata posebej ogovoril in vsakemu napil, prisedel se zraven njega in dejal: »Kaj ste tudi vi prišli?«

»Ravno skozi vas sem šel in zvbili so me v hišo,« od-govori Kvas. »Dobro je, če je človek včasih med dobrimi ljudmi vesel in si malo preproste stare navade ogleda.«

»To ste prav govorili; posebno za vas je dobro, da ste včasih veseli, saj tako vedno doma čepite, nikjer vas ni videti! Nikar mi ne zamerite, tako se mi zdi, kakor bi se me hoteli malo ogibati. Popred, v prvih časih, ko ste na Slemenice prišli, prišli ste včasih k meni, šla sva na lov ali kam drugam, da je čas minil. Jaz sem vas bil prav vesel, ker sem vsaj imel enega pajdaša. Ali zdaj že dober čas

se mi dozdeva, da ste se jako spremenili, kar ogiblujete se me.«

»Nikar me napačno ne sodite, prijatelj!« pravi Lovre in malo barvo spremeni, ker je bil primoran ugovarjati temu, kar je vedel, da je resnica. »Saj veste, da nimam nikakega razloga, da bi se vam odtezal. Jaz sem čuden človek, nisem za družbo, vem, da sem vas že dostikrat dolgočasil s svojo tovarišijo. Morate mi tedaj odpustiti, če nisem tak, kakršen bi moral biti in kakršni so drugi ljudje. Vsak človek, pravijo, ima svoje slabosti in jaz jih imam največ. Sam čutim, da bi se moral dostikrat drugače obnašati in drugače ravnati, pa – ne morem.«

»Bežite, to so neumnosti! Bodite, kakor je drug svet. In če vas nisem kdaj razžalil ali če vam nisem kaj storil, nikar se mi ne skrivajte, kadar pridem na Slemenice. Zares se mi včasih tako zdi, kakor da bi vas ne bilo v soseščini. Če pridem k vam, vas ni, če Manico vprašam, kje ste, ne ve mi povedati ali mi pa noče povedati, kakor bi ji bili prepovedali. Dostikrat sem se že namenil, da vas bom zato izpovedal, in ravno prav je, da sem vas dobil.«

»Prav storite, da me oštejete!«

»To zopet ni nič! Vi mi morate obljubiti, da se boste poboljšali in da boste prišli precej jutri zjutraj k meni, in potlej jo bova udarila kam v hosto ali pa kam drugam, kjer bova vesela.«

»Prišel bom, ali povedati vam moram, da to pri meni ni tako lahko mogoče kakor pri vas. Jaz imam svoje

dolžnosti, vi ste sam svoj gospodar. Jaz moram sam sebe in druge učiti, če hočem kaj veljati kdaj na svetu in če hočem to zaslužiti, kar sem zdaj.«

»Kdo bo zmerom v tistih bukvah ril in dolgčas prodajal! To je le za včasi, če že mora biti. Kar se pa fanti tiče, ki ga morate podučevati, vem, da vam ne bo gospod Benjamin nič rekel, če ga včasi pustite in greste pol dne ali pa cel dan z menoj z doma. Bom že jaz govoril z njim.«

»To se ne bi spodobilo.«

»Spodobilo! Saj vas vendar nima nihče navezanega! Ljudje tudi niso tako spotakljivi na Slemenicah, da bi se človek brž zaletel, če ga ni kake pol urice doma. Zato pridite jutri k meni, precej zjutraj, ali bom pa jaz vas prišel iskat. Samo da se mi ne skrijete, sicer bom res verjel, da sem vam kaj naredil ali da me ne morete videti, kar bi mi pa prav žal bilo. Čakajte, bova se že še zmenila, jaz grem enkrat z nevesto plesat.«

Ravno so bili godci eno ubrali in Marijan je popustil svojega soseda, da bi se uvrstil med kmečke stare in mlade plesalce.

Kvasa je ta pogovor z neskrbnim mladeničem čudno ganil. Ni mogel dalje tu ostati, vleklo ga je ven na samoto, imel je veliko premišljati, česar tukaj med veselimi ljudmi ni mogel.

Vstal je izza ogla in razmišljen šel proti vratom, pozabivši celo zahvaliti se priljudnim ljudem za pogostovanje.

Med vrati ga je zagledal Marijan, hitro popustil svojo plesalko in čude se vprašal: »Kaj že greste? Zakaj ne počakate, da bi šla vkup?«

»Imam še delo danes popoldne,« odgovori Kvas brez premisleka, da ravno laž izgovarja. »Saj vas jutri zjutraj obiščem.«

»Le gotovo!« kliče Marijan za njim.

Dasiravno je človeška natura taka, da se težko ločimo od kraja, kjer veselje prebiva, primorani smo vendar dostikrat v življenju drugače ravnati, kakor nam velevajo želje. Tako popustimo tudi mi, četudi neradi, Dražarjevo hišo in spremimo svojega Lovreta; popred pa moramo še to opomniti, da, ako bi se kateri izmed bralcev našel, da bi bil rad še Krjavljeve neumne spomine poslušal, kar pa ni verjetno, da tedaj Krjavelj ves tisti božji dan ni nič novega povedal razen stare pravljice o hudiču, na novo preoblečene.

Počasno je koračil Lovre od vasi po obrobju proti Slemenicam.

Veliko je iz zadnjega pogovora z Marijanom pozvedel, kar ga je v srce zbolelo. Sprevidel je, da ima ta mladenič blažjo dušo, nego jo je kdaj pričakoval pri tako vsakdanjem človeku, kakor se mu je Marijan izprva videl. Res je bilo, da se ga je on sam ogibal, ker mu vest ni dala po prijateljsko, in kakor si je on mislil, po hinavsko bratiti se s tistim, kateremu je najlepšo reč vzel – ljubezen.

Da je Marijan Manico ljubil, to je bil iz vsega za gotovo zvedel. Dasiravno namreč ni deklici Marijan sami nikdar nič o tem govoril, obnašal se je vendar proti njej tako, kakor bi se vse samo ob sebi razumelo, česar ni izgovoril. Ker je vedno samo med prostim ljudstvom živel, navzel se je bil menda tiste nature, katero med našimi ljudmi vidimo, da se vsako razkazovanje in očitovanje kakega notranjega globljega čuta zatira. Da se je zastran svoje prihodnje namišljene neveste rajši zmenil z njenim očetom kakor z njo samo, pripomoglo je veliko tudi to, ker je čutil, da ga deklica, kar se tiče duha in dušnih zmožnosti, daleč presega.

Da pa jo je ljubil bolj goreče, kakor bi bil človek sodil iz vnanjosti njegove in iz obnašanja proti njej, razvidelo se je iz tega, da skoro ni dan minil, da ga ne bi bilo na Slemenicah.

Manica je Lovretu sicer naravnost povedala, da ji ne bi bilo nikoli mogoče Marijanu zaročiti se, tudi ko ne bi bila njega nikdar poznala, vendar se Lovre ni mogel nikoli popolnoma utolažiti. Vselej, kadar je prišel mladenci v grad, umaknil se mu je s poti, nekaj zavoljo tega, da ga ne bi videl, nekaj, da se ne bi izdal.

Da mu je poslednje dobro šlo izpod rok, sprevidel je danes. Neskrben je Marijan povsod drugod iskal vzrokov, zakaj se mu novi prijatelj odteza, le prava reč mu ni na misel prišla. Smilil se mu je ta prijatelj, očital si je veliko, ali pomagati si ni mogel.

Po vsem soditi, bilo je očitno, da Maničin oče dobro ve za Marijanovo nagnjenje do svoje hčere in da ga je volja dovoliti kdaj zakonsko zvezo z dedičem premožnega soseda, morda tolikanj rajši, ker si je mož želel, da pride lepa lastnija Polesek, nekdanj s Slemenicami zedinjena, zopet v prvo rodovino nazaj, čeravno samo po ženskem rodu. Še več; Manica je skoro za gotovo vedela, da sta oče njen in mladi Poleščan že govorila o tej reči. Ali nikdar ji ni bila prilika dana, da bi odkrito svojo misel povedala. Oče ji ni o tem govoril, bodisi ker je mislil, da še ni čas za to, ali pa, ker je menil, da se vse to zaradi znanja med mladima človekoma od otročjih let že samo po sebi ume. Marijan pak se je obnašal proti namišljeni svoji nevesti bolj kakor star prijatelj ali skrbljiv brat kakor pa kot ljubeč ženin. Nikdar ni bilo to, kar se je v njegovih govorih nanašalo na take razmere, toliko jasno, da bi bilo deklici po spodobnosti mogoče naravnost odgovoriti, kar bi bila posebno po zadnjem seznanstvu z Lovretom gotovo storila.

Lovre je Manico in njen značaj predobro poznal, da bi se bil zanjo bal; ali vendar je imel nekatero uro, v kateri so ga otožne misli obhajale, misli, ki so kakor nezgodne oblačice zdaj pa zdaj zaslanjale jasno, lepo sonce njegove sreče. Saj ni imel ničesar drugega zase kakor ljubezen; vse drugo je bilo, njemu nasproti. Kolikokrat bode še sonce vzhajalo in zahajalo, preden mu bode samo mogoče odkrito povedati to, kar bi se zdaj ne

samo predrzno, temveč marsikomu še smešno zdelo, da je oči obrnil previsoko, da je sam sebe pozabil.

Marijan je bil, kakor je sprevidel, pri vseh svojih slabostih vendar dobra duša. Poprijel se je bil Lovreta precej od kraja in vseskozi kazal gorkejšo prijateljstvo do njega, kakor ga je mogel Lovre povračevati. Da je torej tega človeka spodrinil, da je on kriv vseh bolečin in nesreče, katero bode ubogi mladenič občutil, kadar zve, da se njegovo tiho upanje ne bo spolnilo, ker je drug na njegovo mesto stopil: vse to se je Lovretu zdelo kakor greh.

Sicer je v takem preudarjanju veliko razlogov in veliko reči našel, s katerimi se je sam pred svojo vestjo zagovarjal; ali popolnoma srečen in miren ni mogel biti. Menil je, da Marijanu vendarle veliko krivico dela, in to je bil tudi eden poglavnih vzrokov, zakaj se ga je ogibal.

Deseto poglavje

Bodo te ljudje srečevali
pa te bodo popraševali:
Kod si hodil, kje si bil,
kje si čeveljčke rosil?

Narodna pesem

Med takim premišljevanjem je prišel Lovre blizu grada. Namesto naravnost domov, ubere stransko pot navkreber čez senožet proti zaraščenemu hribu, na katerem so stali škrbasti ostanki stare razvaline. Vedel je tam za klopco pod starim orehom sredi brinja, od katerega je imel človek lep razgled daleč po vzhodnoseverni strani čez polja in loge tjakaj do daljnega porobja snežnih gora. Tam pod orehom je bil njegov najljubši sedež, tam se je v lepih pomladanskih dnevih učil, tam je dostikrat z njo v pogovoru sedeval, tam je nekatero uro mislil, veliko mislil.

Po senožeti je že jela trava odganjati in zeleneti; trobentice in zvončki v obleki nedolžnosti so tu in tam

pripičili iz mehkih tal; tam v zabrežju, v osoji*, ležal je še zadnji sneg pol komolca na debelo. »Ve lepe prilike upa polne, vesele in neskrbno srečne mladosti,« mislil je Kvas, »v vsi stvarnikovi krasoti ste razcvele in slana ene noči vas lahko oveneli, vam lepoto in življenje obenem pogoltne. Tako je tudi z menoj!«

Ko pride vrh hriba in se zavije okoli prvega grmičja, zagleda svoj oreh in svojo klopco in na klopci – noga mu nehote zastane, prijetna čut mu vse ude spreleti, oko se zbistri in lice zardi od veselja – na klopci vidi Manico sedeti s knjižico v rokah.

Tiho po prstih se ji od zadaj približa in nalahko položi roko na njeno ramo. Deklica se zgane, obrne in ljubo oko se sreča z očesom.

»Ti porednež, ali ne moreš drugače priti? Ali me moraš tako ustrašiti?« kregala ga je deklica, pa mehki, ljubeznivi glas in smehljaj je pričal, da so te besede vse prej kakor nevolja.

»Samo zato sem te ustrašil, da bi bila malo huda, ker vem, da ti to prav dobro pristoji,« odgovori Lovre, usede se zraven nje in jo prime za roko.

»Čudna navada je to, svojo ljubezen skazovati! Zdaj mi pa najprvo povedi, kje si bil, potlej te bom šele dalje karala. – Stoj, popred še poglej, kje je Balček, z menoj je gor prišel in doli po rebri leta.«

Lovre pogleda za dečkom in vidi, da daleč doli v dolini sedi in nekaj veže. Usede se zopet k njej in pravi:

»V vasi sem bil na ženitovanju. Zdaj pa povedi, kar ti je na srcu; oštevaj me, kolikor hočeš, zakaj, če me kregaš, imam te najrajši, menda zato, ker vidim, da me ne znaš in ne moreš.«

»Če je pa tako, naj ti prizanesem, dasiravno nisem bila nič kaj vesela, ker te nisem dobila tukaj, kjer si sicer vedno, kadar te doma ni. Prizanašam ti to malomarnost tolikanj –«

»Nikar me ne žali, Manica –« prosi Lovre.

»Daj mi besedo izgovoriti! Pravim tolikanj rajši, ker vem, da si bil tačas med srečnimi ljudmi – srečen in vesel.«

»Ne, nisem bil in zato sem šel sem. Tukaj sem šele srečen, da tebe vidim.«

»To tako na ušesa bije kakor kak poklon.«

»Pusti šalo znemar, pomeniva se kaj resnobnega. Z Marijanom sem govoril. Vprašal me je, zakaj se ga tako ogibljem in –«

»To te tudi jaz vprašam, dasiravno vem, kaj mi boš odgovoril. Sicer pa sva se že o tej reči, menim, zadosti zmenila, zato nikar ne govoriva o njem. Imam te za pre-pametnega, da bi si zavoljo njega glavo belil. Kar sem ti že dostikrat pravila, to ti potrjujem še zdaj, naj ti bo dovolj. Mislim, da si me dovolj spoznal, ali vsaj želim, da bi me bil, da mi priznavaš toliko trdne volje, kolikor mi je bo v najinih okolnostih potreba.«

»Da, predraga Manica, spoznal sem te, vem, da tvoje-ga srca jaz še vreden nisem,« reče Lovre in živeje stisne njeno roko.

»V svoji lastni pravdi človek ni pravičen sodnik. Zato le meni prepusti razsojo, ali si vreden ali nisi. Kaj meniš, da jaz sebe in svoje srce tako malo, čislam in cenim, da bi ga bila dala človeku, ki ga ne bi bil vreden? Tebi sem ga dala. Želela bi ti boljše deklice, kakor sem jaz, ravno ker vem, da je zaslužiš.«

»Druge bi mi želela? Za tako željo se ti ne bom nič dobro zahvalil. Če je še kje blažje bitje od tebe, bilo bi zame preblago, ne mogel bi ga razumeti in ravno zato ne ljubiti. Če mi hočeš dobro, želi mi samo sebe, druge ne maram, tudi ne, ko bi mi jo ti izbrala in zatrdila, da je boljša ko ti.«

»Ne, tako do idealne ljubezni se ne morem povzdigniti,« reče smehljaje se Manica. »Ne vem, ali si me napak razumel ali sem jaz napačno govorila, hotela sem samo reči, da si želim boljših lastnosti, da bi te bila še bolj vredna.«

»Ali kaj, če te ravno jaz nesrečno storim, če –«

»Tega ne smeš!« seže mu smeje se Manica v besedo. »Kaj ti na misel pride! In še ne bojiš se kaj enakega naravnost iz oči v oči povedati! Še dve taki, pa bi se bilo bati, da vere vate ne izgubim.«

»Nikar me ne razumi ravno narobe ali mi vsaj priznašaj s svojo nagajivostjo tako dolgo, da izgovorim. Jaz

sem dejal: kako se me boš potlej spominjala, kadar boš videla, da sem jaz kriv, da si morda nesrečna, kadar ti morda jaz ne bom mogel pomagati in sama ne, kadar ti bodo starši očitali, da si se tako spozabila in si govorila s človekom, ki –«

»Naj bo dovolj tega tvojega črnogledega naštevanja. Odgovorim ti le to, da jaz ne bom nikdar nesrečna. Tudi ko bi se res zgodilo, da bi oče ne dovolili, tudi če tebe ne bom imela, ne bom nesrečna – razumi me prav – zakaj spomin na tebe mi bo potem tako drag, kakor si mi ti zdaj. Starši moji mi res lahko kaj dovolijo ali ne dovolijo, siliti me pa ne morejo v nobeno reč in me ne bodo. Sicer pa ti mojega očeta še malo poznaš, če si vedno najhujše reči o njem domišljaš. Jaz mislim, da bi boljšega očeta ne mogla imeti. Gotovo ne želi on meni in tebi drugega ko srečo in zato se kdaj ne bo tako ustavljal mojim prošnjam. To se ve, da zdaj mora najino znanje ostati skrivnost, oče in mati bi me ne sodili prav, ker mene in tebe premalo poznajo. Pa kadar čez majhno let prideš zopet na Slemenice in te bomo že za dr. Kvasa klicali, potlej smeš brez skrbi pred svet stopiti, najprej pa pred mojega očeta, ki so premoder mož, da bi človeka sodili le po premoženju in ne po poštenju in notranji pravi ceni.«

»Jaz bi te v zvezde vkoval in poslušal do zadnjega dne. Tako me utolaži tvoja beseda, da se bom res za vselej skesal in te nikdar za zamero prosil, da sem ti

svoje srce razodel. Govori mi še dalje, jaz bi te najrajši poslušal.«

»Le čakaj, saj nisem še pri kraju. Če me res tako rad poslušáš, preljubi moj Lovre, naj se te pa tudi moja beseda toliko prime, da se boš ravnal po njej. Že večkrat sem te opominjala očitno in skrivaj, da ne bodi tako otožen.«

»To je v moji naturi.«

»Že dobro. Jaz sem tudi take nature. Ali tebe sem svarila le, da ne imej vedno takih otožnih, kakor sem popred rekla, črnogledih domišljij o najini prihodnosti. Čemu to? Samo zadovoljnost človeku kale, pomagajo mu nič. Da se nisi poboljšal, priča to, da si otodi spet o tem govoriti začel. Glej, danes je vesel dan, vse je vedro in svetlo, razvedri se še ti. Za jutri in za pozneje bo že Bog skrbel. Jaz vanj zaupam in ti moraš tudi. Ljudje so samo po podobi božji ustvarjeni in vendar so nekateri dobrega srca, koliko dober mora šele Bog biti. Torej dobrih ljudi ne bo zapustil. Jaz molim vsak dan za tvojo srečo in nikdar me ne obhajajo take misli, kakor tebe trpinčijo ven in ven.«

»Moraš mi oprostiti, kar se poboljšati ne da.«

»To bi jaz hotela vprašati, če se res ne da. Shakespeare sicer nekje pravi, da sta zaljubljenost in modrost dve sestri, ki se zlasti pri moških nikdar ne ujemata, temveč sta v večnem razprtju, kjer je ena, druge ni. Ali čeravno jaz tudi spoznam, da je ta mož svet in človeka poznal, vendar nimam take vere vanj, da bi menila: vse, kar je

on dejal, je brez izjemkov gola resnica. Človek ima srce, ima pa tudi um.«

»Ko bi bila ti na mojem mestu, ljuba moja, trdila bi, da je mož resnico govoril skozi in skozi. Spoznala bi, da se mora um le predostikrat vdati srcu, da človek takih reči želi, katere mu um postavlja pred oči kakor nemogoče.«

»Kakor ti govoriš, nisi vreden drugega, kakor da bi te malo ozmerjala. Jaz pa pravim, da blago srce v svojih željah manjkrat zaide kakor oster razum. To tudi menda ni posebno pridno, če človek vedno misli in misli. Razum, če predaleč zaide in napačne pote najde, pripravi človeka ob vsako vero. Ne veruje v Boga ne sam v sebe niti da so še dobri ljudje na svetu. In da ti naravnost povem, za tebe sem se tudi bala, da ne bi tako zašel.«

»Prav vesel sem, da praviš: sem se bala, zakaj to dokazuje, da se zdaj več ne bojiš. Pa tudi prav govoriš. Ti si moj angel varuh. Kadar jaz ne bom molil, boš ti zame, in ko bi že vsemu svetu ne zaupal, ko bi mislil, da so sami goljufi, tatovi, lažnivci, da drug drugega pehari, kar je ljudi na svetu: vate bom imel zmerom vero.«

»Premalo mi obljubljaš. Pa ne govoriva več o tem. Nekaj drugega bi ti rada povedala. Ali je bil doli v vasi Martinek, deseti brat?«

»To se ve, da je bil! Zakaj pa to vprašaš?«

»Jaz sama ne vem. Nekaj čuden se mi ta človek zdi in jaz menim, da ni to, kar se na oči vidi. Jaz sem ga že

videla, ko je bral, vem, da razume tudi nemški jezik, vem, da hodi v Polesek in da se nekaj skrivnostno obnaša, kadar meni, da ga nihče ne vidi. Vse to pa on taji. Videla sem že, da se veliko peča zate. To mi pa, da ti po pravici povem, ni nič po volji, dasi ga imam sama rada, kadar pride v grad. Povem ti tedaj, da se ga ogiblji.«

»Lastnim svojim načelom nisi zvesta. Veliš mi tu nekaj, kar ni vredno, da bi človek v misel vzel. Mar mi je berač! On je edini, ki ve, kar bi midva sama imela vedeti, najino ljubezen, predraga moja! Ne smem se mu tedaj zameriti, če nočem, da bi me izdal in bi te potem morda nikdar ne imel prilike tako gledati in poslušati ko zdaj. Samo enega človeka se mi je bati, in ta je Marijan!«

»Pozabil si že, kaj sva popred govorila!«

Zdajci prileti glasno kliče prek rebri Balček. Lovretov učenec prestriže ljubimcema pogovor. Z eno roko se obesi za komolec svojega učitelja, z drugo se prime sestre in vsi trije gredo s hribca dol proti domu.

Komaj odidejo izza grmovja, stopi Marijan na plano in se usede tjakaj na klop. Bil je žalosten, kakor se mu je bralo na licu. Šibovec, ki ga je bil menda kje v meji za kratek čas odrezal, pade mu iz rok, glavo z dlanjo podpre na kolena in zjoka se na glas. Ko bi ga Lovre tu videl tako sedečega, kako je solza za solzo kapala z mladega, sicer zmerom veselega in jasnega lica, spoznal bi bil mladeniča še od druge strani.

»Njega tedaj ljubi, ne mene!« tako je vzdihnil in še bolj so ga solze zalile.

»Zdaj šele sem uganil zastavico! Kje sem imel oči! Ali ne bi bil tega lahko videl že, kar je ta pritepenec tukaj? Stoj! Še ni izgubljeno. Jaz mu bom povedal, kaj in kdo je, in mu pot pokazal. O, Manica, ko bi ti vedela!«

Nekaj zašumi, Marijan se ozre, deseti brat stoji za njim z nekim porednim smehom.

»Kaj gledaš nazaj s solznimi očmi, starega lisjaka sin, kakor svetega Roka pesek?« zavpije Martinek.

»Spravi se, ali ti bom posvetil!«

»O, kaj še! Sam pojdem od tukaj! Bojim se te pa ne, še tisto uro se te ne bom bal, ko mi bo duhoven smrt-no popotnico prinesel. Poskusi se me s tistim šibovcem zdajle samo dotakniti in tako gotovo, kakor te ne bom nikdar na posodo prosil, dobiš pri tej priči pol grunta pod ježo namesto tvojega zdanjega bogastva. – Pa kaj se to menim! Le povedati sem hotel, kako takemu močnemu mlademu možu slabo pristoji, če se po babje in otročje joka zato, če se mu babnica skuja. Ne boš je imel, te Manice, jokaj ali ne jokaj. Tvoja ne bode, ko bi bil tako bogat, da bi kupil nebeško kraljestvo, tako lep ko breskov cvet in tako prebrisan, da bi vedel, koliko je vernih duš v vicah, vseh tistih, kar jih na pratiki gole glave naprej tišči. He, he, he!«

»Povedal sem ti že, da te težko vidim in da mi je najljubše, če se pobereš od mene. Klical te nisem!«

»No, no, to je že drugo govorjenje. Vidiš, vidiš, ti očetov sin, če človek po svetu hodi in nas pametne ljudi poslušaj, nauči se počasi govoriti in še marsikako drobnjav. Vso svojo jezico boš skrtil, kakor gad noge skriva in taji. Tvojo ljubico bo drug dobil, ti se boš ustil in boš sam ostal doma ko berač na žegnanju. Ali vse to bo minilo ko starega konja dirjanje.«

Marijan vstane in odhaja. Deseti brat se zakrohota in stopa za njim.

»Hoj, kam?« vpije za njim. »Deseti brat kako modro zine in resnično. On ti bo pravil lepe in prave, ti pa nastavljaljaj in pobiraj. Ribničan je za pečjo sedel in je poželjivo na mizo v skledo gledal. Majhno je manjkalo, kar mi niso jest rekli, dejal je in je bil vendar lačen. Majhno je manjkalo, da te ni marala pa je vendar ne boš imel; vse je manjkalo! Vidiš, kaj deseti brat zna, ki te ima tako rad ko trn v peti!«

Marijan pa je bil že daleč v dolini. Lahko bi bil še slišal veselo smejanje Martinkovo, ko ne bi bil imel drugih misli. Deseti brat je dolgo stal gori na robu hribca. Ko se pa stori mrak, popravi svoje prevezane čevlje na ramo in gre na levo stran, izgubi se v grmovju in neko robato pesem zapoje, da se daleč po dolini razlega.

Enajsto poglavje

Jaz mislil sem, da nam bo zet
naš sosed, ki je lep in vrl.

M. Valjavec

Na Slemenicah je nekaj dni potem že precej pozno zvečer pospalo staro in mlado razen gospodarja in njegove žene, ki sta v spalnici pri vžgani sveči še pomenkovala se o raznih rečeh, ki zadevajo gospodarstvo in družino. Tikoma njune spalnice je spala Manica. Zunaj je bila pomladanska noč precej mrzla.

»Ne vem, kaj je, da Marijana ni več blizu,« pravi gospodar Benjamin.

»Meni se to tudi čudno zdi. Morda smo se mu kaj zamerili. Manica je tako čudna proti njemu, da je ne morem razumeti,« odgovori žena.

»Vprašal ga bom kdaj, kaj je, da več ne pride. Meni to ni všeč. Za Manico bi jaz ne vedel kje boljšega ženina izbrati, kakor je on. Čeravno bi si ga jaz za nekatere reči drugačnega želel, vendar mi je še najbolj po volji.

Menim, da bi se naredil, kadar mu leta pridejo. Takemu je ne smemo dati, ki nima nič. Zato sem bil ondan prav vesel, ko me je vprašal, ali bi mu jo dal kdaj ali ne.«

»Silila je pa vendar ne bova, saj je sama pametna. Jaz tega že ne pustim, da bi ji kdaj rekel: moraš ga vzeti. Saj veš, da zet v glavi in v srcu prinese največjo in najlepšo doto. Jaz tudi nisem prinesla kdo ve kaj k tvoji hiši, pa nisi zdaj nič slabejši, kakor bi bil drugače.«

»Jaz se bojim, da boš še priliko imela zares storiti, kar zdaj samo govoriš. Ali to ti povem, da jaz ne bom nikdar dovolil v kak tak zakon.«

»Zakaj se bojiš?«

»Mislil sem že vse te dni, zakaj se Marijan nas ogiblje, in na mar mi je prišlo, da bi kaj sumil na našega učenika Kvasa. Opazoval sem potlej njega in Manico. Nisem ničesar mogel videti, da bi mi bilo čisto potrdilo to misel, vendar se mi malo nevarno zdi zanjo. Videti je, da prav rada govori z njim. Fant je sicer res pameten, ali mlad je in to je dovolj.«

»E, beži! To že ni nič!«

»Tudi jaz želim, da ne bi bilo, ali znemar ne smeš pustiti vsega. Mene večidel ni doma. Ti moraš gledati, da ne prideta na samem vkup in da nimata prilike govoriti. Daj ji vedno kaj posla.«

»Naša Manica zopet ni tako neumna! Kar prvemu se ne bo na vrat obesila. Saj ve, kdo je ona in kaj je naš učenik.«

»Saj veš, kaj je mladost. Ko si bila ti mlada, tudi vem, da nisi imela bog ve kaj modrosti.«

Žena se zasmeje in odgovori: »No, posebnih neumnosti in norosti mi menda ne moreš očitati iz mojih prejšnjih let. Premalo premisliš, kaj izrečeš.«

»Živa si bila ko večina žensk.«

»Pa bi bil iz manjšine kako mrtvo izbral. Jaz te nisem snubila, saj si ti mene,« reče ženica smeje se.

»Nič se ne huduj, žal mi ni bilo nikdar, da sem te snubil. Na Manico pa moraš paziti, da bo tudi ona lahko kdaj enako rekla.«

»Ko si si že enkrat v glavo vzel, kar upam, da ni nič, bodem gledala in kmalu boš zvedel, da ni nič.«

»Pa dekletu ni treba ničesar praviti. Ako bi bilo kaj res, odpravil ga bom zlepo in tiho od hiše, dasi ga imam prav rad. Fanta prav dobro uči in uboga ga skoro bolj ko mene. Zato prav želim, da bi bil mladenič pameten.«

Rekši, pogasi gospodar luč in se spravi spat. Dolgo pa sta še oče in mati ugibala o otrocih, o družini in druge enake reči, preden sta zaspala in so ju popustile vsaktere skrbi.

Tam v drugi sobici pa je čulo mlado uho vsako besedico. Deklica, o kateri sta se skrbliiva roditelja pogovarjala, ni spala. Ko sta stara dva utihnila, pritekla ji je iz lepega očesa grenkobna solza ter kanila na belo rjuho, solza, ki jo je rodila in ožela ljubezen, vir sladkega veselja in bridke bolečine. Misli so se ji podile po vroči

glavici in skrb je s tesnim preveslom objemala boječe srce. Malo pred dnevom šele so se stisnile trudne oči in v sanjah so se čudovito razpletale reči, katerih je bila glava polna.

Drugo jutro je bil lep sončni dan. Drevje po vrtu je bilo v belem cvetju, čebelice so šumele po njem. Lahka sapa je gibala in osipala tam pa tam z vej bela cvetna peresca.

Lovre Kvas se je šetal po ozeleneli travi prek vrta. Zagleda Manico daleč pri uljnaku, kjer je ravno prej bral. Bil je tam samotni kraj, za njega tolikanj imenitnejši, ker so se prijetni spomini prvega spoznanja nanj vezali. S precej hitrimi koraki jo krene Lovre tjakaj, misleč, da bode zopet imel priliko, vsaj tri besedice pregovoriti z njo. Priševši do tja, deklice ne najde. Ob drugi strani je bila odšla v grad. Njegove bukve, ki jih je bil prej tam popustil, ležale so še na klopci na soncu. Zazdelo se je Lovretu, da so premaknjene, in vedoč, da jih je ona v rokah imela, poprime jih Lovre z nekim prijetnim čutom.

Ko knjigo odpira, pade majhen listek papirja iz nje. Naglo ga pobere in razvije. Bila je njena pisava, v hitrici s svinčnikom začrtane besede: »Preljubi! Varuj se. Oče in mati nekaj sumijo. Pazijo nate in name. Ne išči me in ne govori z menoj veliko. Vsako svoje obnašanje premisli prej. Ne skrbi pa nič, vse se bo s časom dobro izteklo. Še malo let!«

Roke so se mladeniču tresle, ko je to malo pisemce bral in zopet bral. Česar se je dolgo bal, bilo je tukaj. Že je videl svojo bisago navezано, že je menil slišati resnobno besedo gospodarjevo, ki mu pot kaže od svoje hiše, od njegove ljube v daljni svet. Ne vedoč kam, obrne se proti vzhodu čez vrt in travnik proti potoku. Misli so se mu križale po možganih, a druga je drugo pobijala, sam ni vedel za nobeno, ni mislil več.

Prišel je do potoka in tam taval po stezici ob vodi.

Usede se tam na travo in zre v šumečo vodico. Počasi se umiri. Zamaknjenemu vase in svojo bližnjo okolico, bilo mu je pri srcu kakor pesniku, ki je pel:

Sem v mislih sedel pri potoku,
igranje gledal sem vode,
kak valčeki v veselem skoku
dirjaje se naprej drve.
Sem šepetanje čul, šumenje,
ljubezni sladko govorico:
al meni tako govorjenje,
le meni krate to pravico
ljudje krivični, svet nemil.
Sem videl lahko pripogniti
cvetico v znožju se do tal,
vodico videl poljubiti,
poljub ji val nazaj je dal:
le zame, zame ni poljuba,

skrivaj dobiti ga ne vem,
očito vzeti ga ne smem.
In vrbo gledal sem pijano
od radosti, voden'ga hlada
in v srcu bilo mi je znano:
življenja veseli se mlada.
A meni žalost se rodila,
usoda kriva namenila
mladosti cvetje neveselo.

Pisemce, ki ga je v rokah imel, padlo mu je bilo na tla. Ni čul človeka, ki je prišel tiho po stezi ob potoku, postal za njegovim hrbtom in, vide, da ga ne vidi, sklonil se po strani in tiho pobral papirček.

»Lep dan je danes, prijatelj!«

Po tem ogovoru se Lovre ozre in vidi Martinka za seboj.

»Kaj tako žalosten ždiš, kakor bi te zima in mrzlica tresla? Sonce sije in še božji volek je vesel, ki nima več uma in pameti od Boga, kakor da na prag svoje luknjice zleze, kadar je sončni dan. Ti si pa učen in uma imaš ko devet drugih in te ni sram tu sedeti, kakor da bi bil lačen in žejen. Hej, poskočen bodi in vesel! Tisto pisemce, ki ondukaj na tleh leži, ki ti ga je tvoja ljubica pisala, poberi in shrani! Že veš, kam se devajo take reči, ki od nje zahajajo. V zglavje, da se človeku kaj pridnega in prijetnega sanja!«

»Kako veš, od kod imam to pismo?« vpraša čude se Lovre.

»Oj, ti ljuba učenost in dobrota ti!« odgovori Martinek. »Kaj ne veš in še zdaj ne veruješ, da sem jaz pravi deseti brat? Desetim bratom pak je Bog tolike več vidnosti in vednosti dal, kar se enkrat v malho dene.«

»No, če kaj veš, povedi, kaj je tu v pismu?« vpraša Lovre.

»Martinek Spak, deseti brat, ve nekatero, ki je ti, moja učenost in dobrota, ne veš. V pisanju se bere tako, da zate ni nič dobra na Slemenicah, da ne smeš bog ve kaj za svojo hoditi. Jaz pa tako rečem in pravim, če boš ti pameten, nikdar je ne bo imel Marijan, vrag ga jemlji! Pamet imej in še nekaj časa tod okoli bodi, pa boš videl in slišal take reči, kakršnih še bral nisi, nikar že doživel. Videl boš, kaj se pravi »deseti brat«. Le meni zaupaj pa brez skrbi bodi.«

Lovre se zasmije.

»Ti, varuj se, da se mi ne zameriš. Jaz sem že nekaj skusil. Ti si pa še mlad prevrat, vse bi rad naglo storil kakor lačen pes, ki ga hišna mati v golido k pomijam spusti!«

»Povej mi po pravici, Martine, kaj si pravzaprav in kaj si bil. Deseti brat nisi, tega ne verjamem. Vidim pa, da si poseben človek,« pravi Lovre.

»Ne verjameš, da sem deseti brat? Kakor hočeš! Vera je taka zver, da je še modri Bog ne more nikomur v rejo dati, ampak vsak jo ima, če rad hoče.«

»Vidiš, to si tudi tako povedal, da moram verovati, da si se nekdam učil,« pravi Lovre.

»Kaj sem se učil in še marsikaj, tebi nič mar. Zato me ne skušaj in ne sprašuj! Če boš živel in če mene kakov pust ne brcne, bodeš še veliko zvedel. Da boš troho več vere imel, povedal ti bom še eno. Ti namreč ne ravnaš po zapovedih, ki so ti dane, in modro ravnaš.«

»Zakaj praviš to?«

»Tvoja ti je odsvetovala, da se nikar ne pečaj veliko z menoj.«

»Kako to veš?« vpraša Lovre in se še bolj čudi.

»Jaz sem deseti brat, hudir! Trdoglav si! Pa v svetem pismu se tako bere, da babnice niso za gospodarstvo. Poslušaj jo, babo, tačas, kadar ti prav veli, sicer pa ne sezuj hlač, da bi jih ona nosila. Zamerim ji nič, saj ne ve, kaj beseduje, kadar o desetem bratu govori. Ali tebi bom pa zameril, če se me boš ogibal, in proč bo s tvojo srečo. Ti si se mi bil prav prikupil, zato sem se pa zagovoril, da me moraš pomniti.«

Rekši, se Martinek obrne, in kakor bi ga kdo podil, hitro koraka po stezi naprej.

»Počakaj malo, greva vkup!« kliče Lovre za njim.

»Le sam hodi, sam, vesel bodi, muhe zapodi, pa zapoj,« vpije deseti brat nazaj, »če druge pesmi ne znaš, pa kakovo dolgočasno zatrobi, kakor je tale:

Vstanite, dekleta,
ura je deveta,

ubogajte očeta,
zapovedi so pa tud le-te:
ubogajte še matere.

Le to zapoj, grdo na debelo zahrešči, in če imaš gino ali katero drugo bolezen v grlu, vse to bo minilo.«

Lovre se napoti domov. Medpotoma sreča strica Dolfa, ki je bil namenjen v vas k Obrščaku na glažek brinovca. Moral ga je precej dolgo poslušati, ker pravil mu je na novo, kako je nekdanj, ko je bil še v latinskih šolah, prepiljal in bil vesel s svojimi pajdaši in vinskimi brati.

Dvanajsto poglavje

Saj polje več cvetic rodi,
devic dežela več goji.

Fr. Levstik

Gospodar na gradu slemeniškem je imel navado, svoj rojstni dan z večjo pojedino obhajati, na katero je povabil vse svoje prijatelje in znance iz obližja. Če pa pravimo vse, ne sme se misliti veliko krdelo družin z materami in hčerami, starimi in mladimi sinovi, zakaj Bog je posadil ta grad tako na samijo, da je gospod Benjamin vse svoje izobražene in polizobražene povablence, celo prifarnegea dolgopetega šolmoštra vštrevši, lahko na prstih obeh rok zračunil, kadar se je reč najbolje obnesla.

Tega leta pa je nesreča hotela, da mož še tega malega števila ni mogel popolnoma zbrati na praznovanje svojega godu. Eden sosednih graščakov je bil zadnji božič preselil se tjakaj, kjer vedno godove obhajajo; njegova vdova in njeni hčeri, o katerih so jeziki hteli vedeti, da niso lepe, nosile so črno obleko in zdelo se jim je

nespodobno ta znamenja neveselega srca razkazovati po veselichah. Družina bližnjega gospoda sodnika se je bila odpravila nekam v mesto na svatovščino starega strica po drugem kolenu, ki so ga muhe v tretje v zakon gnale. Tako so se možu gostje odpovedali kakor tistemu bogatemu revežu v svetem evangeliju. Gospod Vencelj s svojo hčerjo, fajmošter, star oficir v penziji in šolmošter, ti so obljubili. Marijana in njegovega očeta so sicer tudi vabili, a ni se vedelo, ali prideta ali ne, ker sina že dalje časa ni bilo blizu, stari pa je imel svoje odurne navade.

Posebno stari hišni Urši je bilo tolikanj čez glavo, da letos najbogatejših gostov ne bode. Dva večera ji je ta huda preglavica spanec jemala. Seštela je namreč umna žena, da ji to nič manj škode ne prizadene ko cele tri šmarne petice. Vse božje leto se je veselila na gospodov god, da ji bo ta ali ta kaj okroglega v pest stisnil, za kar ne bo drugega treba delati ko malo postreči. Samo to je še varčno ženico tolažilo, da iz njene škode izhaja gospe korist. Koliko se bo namreč prihranilo mesa, zabele, vina in druge take ropotije.

Lepo, jasno jutro je bilo na Benjaminovega godu dan.

Marijan je bil zgodaj vstal, poklical psa s seboj in šel čez travnik. Zapalil si je bil pipo tobaka in je ravno preudarjal, ali bi šel na Slemenice ali ne. Veliko vzrokov je menda govorilo za pojdi, še več menda pa za vrni se, kajti večkrat je postal, pogled v tla obrnil, debelo dima potegnil in zopet nekaj počasnih stopinj storil.

Nazadnje pa ni bilo dvomiti, kako se je odločil, kajti pot, ki ga je ubral, držal je proti hosti; tedaj je Slemenice imel za hrbtom.

Tam na robu gozda se uleže znak v senco, natlači v drugo tobaka, in kdor bi ga bil videl tako brez vsega opravka na tak lep dan in še dopoldanšnjo uro zreti samo za sivimi oblački, katere je malomarno, iz ust spuščal, dejal bi bil: to je živo pisana podoba takih ljudi, ki ne delajo nič, ne mislijo nič.

Ne moremo trditi, da bi naš gospodič ne bil zares nič mislil. Nasproti se pa tudi današnji dan ne da več dognati, kaj bi mu bilo po glavi rojilo, ali je morda preudarjal, kako bi se kadilo, ko bi pipi dal novo srebrno okovanje napraviti, ali je pa premišljal, kar poje narodna pesem:

Sinoči je pa slanica padla
po zelenem travniku;
je vse cvetje pomorila
in vse mlade rožice;
meni pa nič ni za rož'ce,
če jih slanica pomori,
meni je za dekle moje,
če me ona zapusti.

Naj bo že tako ali tako; upam, da ne bomo sami ene misli ostali, če rečemo, da je vrlo malo romantičnega pri mladeniču in da ga vsaj malo po slabejši strani obseva ta

resnica, da je konec negotove meditacije – trdo zaspal, tako da mu je njegova najzvestejša ljubica, pipa, iz ust padla.

Zbudi se šele, ko ga nekdo s palico podreza. Odpri oči in vidi svojega očeta pred seboj.

»Ali se nisi ponoči naspal?« vpraša ga stari malo osorno.

Sin vstane, pobere pipo in klobuk, pa ne odgovori nič. Oče se obrne proč in hoče zopet svojo pot iti, ker veliko še s sinom navadno ni govoril. Pa kakor bi se nekaj domislil, vrne se, nekako ostro pogleda sina in vpraša: »Kaj da ne greš danes med ljudi? Ali te niso vabili?«

»Ne grem!«

Stari malo molče postoji, potem pa pravi: »Sin, vidim nekaj dni sem, da si več doma, ko si imel navado biti. Vem tudi, da se ti je nekaj zgodilo, naj bo že, kar hoče, da si se tako spremenil. Povedi mi, kaj ti je?«

Marijan takega vprašanja od svojega vedno tihega očeta ni pričakoval. Dasi je bil tudi glas nekako nenavadno mehke in očetovski, mladenič ni bil vajen razkri-vati srca očetu, ki se vsaj na videz ni pečal za njegovo de-janje in nehanje, zato je tudi zdaj odgovoril: »Nič mi ni, motite se, če menite, da sem se spremenil. Na Slemenice zdaj nekaj dni nisem šel, ker se mi ravno ne ljubi. Danes pa bode tako dovolj ljudi gori, mene lahko pogrešajo.«

»Od kdaj te lahko pogrešajo?«

»Jaz le tako mislim, da grem lahko drugo pot gor, ne ravno danes.«

»Fant, ti nisi odkritosrčen! Praviš, da ti ni nič. To lahko rečeš kmetu, ki zna pet šteti in ne dosti več. Tvoj oče pa je videl svet in pozna človeka, kakor ne želi tebi, da bi ga poznal. Mene ne boš preslepil z besedo; ne motim se tako brž, kakor meniš. Ker ti meni nočeš povedati, povedal bom jaz tebi, kaj ti je. Vsa ta otožnost izvira iz tega, ker ti neka ženska – imena nočem imenovati – ni po volji. Ali ni res?«

Marijan je očeta debelo gledal. V tem trenutku bi bil skoro sam sin verjel, kar so ljudje ugibali, da v starem čmerikavcu tiči nekaj vražjega, kajti živi duši ni sam ničesar o tej reči govoril. Kako je oče zvedel?

»Odgovori, če te vprašam!« pravi stari in nevoljen nabere čelo.

»Res je, res,« pravi Marijan poltiho. »Manico sem ljubil, pa zdi se mi –«

»Že vem, kaj se ti zdi; pa pameten bodi. Kadar boš starejši, hvalo mi boš vedel, da sem te prav učil. Če te ženska neče, pusti jo, še bolj je prav. Tako ne boš imel prilike, pustiti je sam. Svet je velik, na ta kot pa nisi navezan. Zdaj pa pojdi v grad med ljudi!«

»Danes ne grem rad.«

»Jaz pravim: pojdi! Dokler si mlad, bodi vesel in uživaj! Kadar boš star, tedaj se boš plazil okrog.«

Marijan se takemu povelju ni mogel ustavljati. Komaj pak je dvakrat prestopil, pokliče ga oče nazaj in pravi: »Ker že ravno govoriva, naj ti še to povem. Če imaš kaj hvaležnosti v sebi, šel boš po moji smrti od tod. Šel boš kam, kjer tvojega očeta niso poznali. Zato se ne zmeni veliko, naj te imajo ženske tu rade ali ne. Zdaj pa le pojdi.«

Kakor da bi bil več izgovoril, kot je mislil, korači starec naglo ob robu hoste proti domu, Marijan pa prek polja proti Slemenicam. Kaj bi bil mladenič dal, ko bi bil mogel v tem hipu razjasniti si očetove besede! Bil je ta razgovor z očetom najdaljši; nikdar mu ni več povedal. Zakaj ne bi tukaj smel ostati? Nehote mu je prišla misel, da morda še ni popolnoma zdrave pameti; ali greh se mu je zdelo kaj takega misliti in našel je več reči, ki so mu naravnost kazale, da so vse besede očetove premišljene. Dasi si je stari nekako prizadeval ostro govoriti, bilo je vendar zlasti v poslednjih besedah nekaj srčnega, prosečega in očetovskega in ravno zato, ker sin tega ni bil vajen videti pri očetu, ganilo ga je tolikanj bolj. Če ravno ni mogel razumeti razlogov, zakaj mu oče veli, malo meniti se za ljubezen tukajšnjih ljudi, namenil si je vendar že iz hvaležnosti ravnati se po njegovem svetu in celo – ta namen je bil malo težek – Manico pozabiti.

Ko pride na kolovozno pot, ki drži do Slemenic, zaslíši voz za seboj.

»Počasi, počasi, prijatelj! Saj vas komaj s konjičem dohajam po tem kamnitem potu. Boste se malo obe-sili in pogovorila se bova kaj!« Tako je klical zdravnik Vencelj, ki se je peljal na svojem malem vozičku in zdaj pa zdaj zarentačil, da Slemeničan ne da pota popraviti. Marijan se usede tik njega.

»Kam ste pa Maričko deli, da je ni z vami, gospod Vencelj?« vpraša Marijan.

»Saj je že dva dni tu gori pri Manici! In vi ne veste tega? Včasi so mi ljudje pravili, da ste vedno pri sosedo-vih – več ko doma,« pravi zdravnik.

»Zdaj že več dni nisem bil in tudi danes nisem bil namenjen tja.«

»Ne? Tako je ta reč! A že vidim, že vidim, kje je rana. Malo ste se z Manico, svojo nevesto – le dovolite, da tako rečem – razprli in to vam je nekaj muh v glavo dalo. Pa to nič ne dene, malo prepira med dvema, ki se ne vidita težko, to je ravno tako kakor kakova majhna bolezen. Človek ne ve, kaj je zdravje, dokler ni bolan. Sonce zve-čer zato zaide, da se ga človek ne naveliča: vsako jutro se mu še lepše zdi. Tako je tudi prepir v ljubezni, ha, ha! Jaz vem, sam sem bil ravno tak v svojih lepših letih. Kajne, da sem uganil?«

»Ne, razprtja ni bilo nobenega,« odgovori Marijan.

»Tedaj vas pa že ne presodim, zakaj bi bili tako samo-tarski postali. Dvomim, da bi vam bilo doma tako kratek čas. Pa le majhno počakajte, ko prideva na Slemenice,

potlej sva že vkup, precej bom vedel, ali sem prav mislil ali ne. Kaj pa kaj počne gospodič Kvas?»

Pri tem imenu je Marijan zardel. Zdravnik je to opazil.

»Ne vem nič,« pravi mladenič.

»Zdaj vas imam šele, prijatelj!« smeje se Vencelj. »Tako, s Kvasom sta si navzkriž! Le tiho, le tiho! To pa že ni prav. S poštenim prijateljem pa ne sme prepira biti. Le čakajte, jaz bom vaju spravil, če le zlomek ni. Dolgo me že ni bilo tukaj gori. Glejte no, da se še taka mirna duša, kakor je ta Kvas, more skregati s kom, ki je zopet tako neškodljiv ko vi, tega ne bi bil verjel.«

Marijan je sprevidel, da bi ga gospod zdravnik v gradu lahko v zadrego pripravil, ko bi govorico napeljal na reč, o kateri še mislil ni rad, nikar da bi moral še govoriti. Zato je menil, da je najbolje, če mu vse pove.

Gospod Vencelj je čude se poslušal Marijanovo pripovedovanje.

»Ali pa dobro veste, da je to vse res? Ali se niste motili?« vpraša mladeniča.

»Slišal sem nekaj besedi v njunem pogovoru, pač težko bi bilo, da bi se motil.« odgovori Marijan.

»Verjetno je, verjetno! Mladost je mladost, ne premisli, je li mogoče to ali to, ali se da izpeljati ali ne. Sicer je prav pameten mlad mož, jaz sem ga precej rad imel, ko sem ga spoznal; ali če je taka, zdi se tudi meni, da je previsoko pogledal. Svet je že tak. Človek v vaših letih meni, da se od ljubezni živi, da za življenje ni drugega

treba ko malo srca! Pa tiho zdaj, tukaj sva, naproti nama gre celo krdelo; le pamet, le veseli bodite, vse se bo dobro napravilo.«

Ko se je vozič ustavil pred veliko grajsko lopo, bližali so se z vrta sem gospodar Benjamin s fajmoštrom, Manica s starim dosluženim vojakom gospodom Grašičem in Lovre z zdravnikovo hčerjo. Za vso družbo pak je repil dolgi učitelj Zmuzne, kateri je sam sebi tovariševal, ker je iz žalostne skušnje vedel, da se ne more nikjer v pogovor mešati. Po navadnih pozdravilih prime gospodar svojega prijatelja zdravnika za pod pazduho in ga pelje proti hiši.

Marijan si je sicer prej za trdno namenil, da se bode Manice in Kvasa kolikor moči ogibal in z drugimi govoril. Ali ko je videl deklico pred seboj, s katero je prve mladostne igre igral, pri kateri je kakor deček sedeval neskrben in vesel, za katero se je nevede kdaj kakor mladenič vnel in srečen bil v tihi ljubezni, ki si je še skoro sam v svesti ni bil: ko jo je videl pred seboj, pozabil je očetove besede in nekako milo se mu je storilo. Zdaj šele je videl, da je Manica lepa, da on lepše ne najde.

Lovreta tedaj še pogledal ni, ko ga je pozdravil.

»No, Marijan, kaj pa je tebi,« ogovori ga domača hči, »ali smo se ti kaj zamerili, da te ni več videti? Bala sem se celo, da nas še danes ne boš razveselil, vendar smo tako srečni, da te še enkrat vidimo. Mislili smo, da si zbolel, pa ljudje so te povsod videli, samo na Slemenicah ne.«

»Tudi na Slemenicah bi me videli, ko bi bil vedel, da ni nikomur neprijetno, če pridem, da najdem ...«

»Veš, da si veliko izgovoril,« pravi Manica resnobo. »Mene sicer ne moreš tako naglo razžaliti, vendar opomniti moram na tvoje besede, da si bil v naši hiši zmerom dobro sprejet. Zatorej ne razumem, zakaj tako govoriš.«

»Nič bolj vesel bi ne mogel biti, kakor ko bi vedel, da me res ne razumeš. Pa ti bom že še izpovedal se naravnost, tako da se ne boš mogla izgovarjati z nevednostjo. Lej, ta v ... je nama že za petami, rad bi poslušal menda. Tega imam jaz v želodcu. Pa se bova že zmenila, jaz ti bom govoril naravnost in menim, da bom tudi od tebe resnico zvedel.«

Predzadnje besede so zadevale Kvasa, ki je kakor se je videlo, bil v živem razgovoru z Maričko.

Zdaj šele je Manica sprevidela, da je tudi Marijanu znano, kar bi bila rada vsaj nekaj časa še prikrivala pred svetom. Pomislila je, da bi se prav lahko zgodilo, da bi Marijan ali očetu reč razkril ali pa z Lovretom kaj opraviti imel, in barva po lepem licu se ji spremeni in oči pobesi v tla. Sklene pri prvi priliki z Marijanom govoriti.

Prav sreča je bila, da je bil ravno stotnik Grašič k Marijanu pristopil in ga s celo vrsto vprašanj zamotil, da ni zapazil spremembe na dekličinem obrazu. Rad ali nerad, zapleten je bil Marijan kmalu v pogovor o zajcih in lisjakih in celo šolmoster Zmuzne je katero vmes zinil,

dopovedovaje gospodu stotniku, ki je marsikaj po svetu skusil, da boljšega lovca ga ni, kakor je Marijan. In kakor je bil ta naš mladi znanec vaje resnobnejše reči hitro obdelati, bil je tudi zdaj kmalu ves v govoru, pozabivši »deklice nezveste« in tekmeca in vseh očetov na svetu, razen starih zajcev, o katerih je veliko pravil, kako mu je tukaj pa tukaj kateri upeljal kožo in življenje.

Trinajsto poglavje

Kaj mu je danes sreče tat?
Zamoril radost kakšen strup?
Al' ga prevaril je kak up?
M. Valjavec

Pripovedovalec večje povesti bi se dal primerjati ameriškemu volovskemu vozilu, ki ima več voz zapreženih. Če poganja živino v prvem vozu, zastaja mu ona v zadnjem in če se povrne k poslednjemu, zaide spredaj rogata neubogljivost iz tira, tako da se revež sem ter tja tekaje ves upeha in mu še ne gre vse po volji. Tako tudi pripovedovalcu zastane marsikak prizor, ki bi utegnil vsaj za tistega zanimiv biti, ki se je po izreji ali po lastnih načelih navzel lepe čednosti, ki ji v navadnem življenju pravijo natančnost. Vemo sicer, da se s to krepostjo posebno baha mogočen sosed nas Slovencev, trde, da je nekatere reči šele on do tal pregledal, do dna premislil. Mi Slovenci pa smo zopet pohlevni možički; ko bi Pavliha še enkrat na svet prišel, dejal bi morda še več; zato se ne

predrznemo svojemu sosedu te samoslave omeniti, najsi je včasih že tudi neljubezniv proti nam. Znano je, da so slabe, grešne lastnosti nalezljive. Nasproti pa tudi ni niti Platon ni sveti cerkveni oče Avguštín dokazal – vsaj kolikor je nam znano – da ne bi tudi dobre lastnosti, tedaj čednosti in kreposti, take navade imele, da bi prehajale od enega na drugega človeka; temveč človek ima celo tako malo originalnega na sebi, da vse svoje dejanje in nehanje tako obrača, kakor druge vidi. Po tem bi mi sklepali – ne bomo se pa rotili, da je naša logika prava – da je že tudi med Slovenci kaj takih natančnežev.

Ti pošteni ljudje bi nas utegnili tedaj pocukati in reči: »Ti, izobražen gospodar mora po stari dobri navadi seznaniti tujca z novimi gosti, ki jih vpelje v svojo hišo. Kako je tedaj to, da se nahajajo v tvoji povesti ljudje in še celo mlada deklica, hči tistega zdravnika, o kateri ne vemo še več, kakor da je na svetu?

Ko bi se kaj takega primerilo, in posebno od mlajših bralcev se bojimo enakega ometa, ne vemo drugega boljšega izgovora, kakor da rečemo: pisalec ni od Boga tiste potrebne lastnosti prejel, da bi bil ob enem in istem času na vseh krajih. Ako to osebo spremlja, mora ono znemar spustiti; poseganje nazaj pa je morda temu ali onemu prijatelju rednega in pravilnega napredovanja nevšečno. Upati je pa morda oproščenja, če tu popravimo zamudo, kakor se ravno da, namreč da predočimo

častitemu bralcu nove goste po njihovi podobi in po značaju.

Vencljeva hči, ki je sedela pri obedu zraven Kvasa in starega gospoda Grašiča, bila je deklica kakih devetnajst let. Bila je v primeri z Manico majhne postave, vendar, kar se zrasti tiče, ne bi ji bil tudi zaviden sodnik mogel nobene nepravilnosti očitati. Malo drobni, okrogli obraz z živim očesom je bil zrcalo vedno veselega srca, kakor je tudi neka gibčnost in lahkota v vsem njenem obnašanju oznanjala veselo, mlado kri, ki svet in ljudi sodi in pozna le od medene plati. Njen oče, gospod Vencelj, kakor v svojem poklicu tako v vseh rečeh praktičen mož, izredil jo je bil po napačnem načelu, da ženska ne sme več vedeti, nego kolikor ravno potrebuje kot dobra gospodinja, in da zna v omikani družbi vsaj tako govoriti, da se ji ne more nič očitati. Sicer pa je skrbel zanjo kakor za svoje oko in nekateri pravijo, da mož ni bil nikdar bolj pri dobri volji kakor tačas, kadar je kdo njegov ljubljeno pošteno pohvalil. Ob taki priliki mu je včasih – posebno če je kaj pil popred – beseda ušla, da bo srečen, kdor jo bo imel, da je pa tudi ne bo vsak, ne ta ne oni, v zakon dobil.

Gospod Grašič je nekdanj cesarja služil in je bil tako srečen, da je do stotnika prišel. V sloveči bitvi pri Lipsiji mu je bil palec na levi roki odstreljen. Tedaj je imel gospod stotnik tudi veliko srečo, da je svojega glavarja Koloreda, generala kranjskega polka ReusPlauen, francoske

sablje ubranil, in ta sam po sebi prav majhen prigodek si je mož v toliko čast štel, da so njegovi znanci morali poslušati nekatero krat to staro novico, ponovljeno od prve do zadnje pike. Po obrazu soditi, stotnik ne bi bil imel veliko čez petdeset let; ali sam je trdil, da mu jih ne manjka veliko do sedemdeset in gotovo je sam najbolje vedel. Samo to, da je še vedno z mladimi deklicami najrajši govoril, vrivalo je nekaterim vero, da se starejšega dela, kakor je res. Hvale bi bila taka laž morda zato vredna, ker je nimajo vsi ljudje, zlasti ker so, kakor hudobni ljudje pravijo, ženske rade ravno narobe lažejo.

O šolmoštru Zmuznetu, ki je na zadnjem koncu mize zraven domačega sina sedel, ne vemo drugega povedati, kakor da je bil dolg, koščen mož in mu ni bilo veliko mar za razgovor, temveč bil je ves živ in mrtev na slastne jedi in dobro vino, katere je goltal, kakor bi nazadnje v svojem življenju jedel. Tega mu pa ne zamerimo, saj je mož dobro vedel in dobro znal, da je graščakov rojstni god samo enkrat v letu in da mu njegova preljubezniva doma drugega ne privošči leto in dan ko slabo zabeljene močnike ržene moke. Da pa ni nič govoril, za to je imel tudi veljavne vzroke. Videl je namreč onega malo rejenega moža z naočniki na nosu, sivimi lasmi in dolgo rjavo suktnjo, ki se mu po domače fajmošter pravi in ki sedi tik gospodarja na drugem koncu. Pri neki enaki priložnosti je namreč Zmuzne, misleč, da se bo s tem gospodinji prikupil in ga bo kaj večkrat povabilo na

tolst obed doletelo, vedno in vedno jedi hvalil, ki so na mizo romale. Ali fajmošter so tako siten in hudomušen gospod, da so potem Zmuznetu medpotoma domov očitali, da je nespodobno jedila hvaliti, če nas nihče ne vpraša. Zato se je bil že tačas zagovoril, da bo v prihodnjič molčal, in te obljube se je danes tembolj držal, ker si je mislil: »Ni dobro za človeka, če se fajmoštrom zameri, zakaj njim so velike oblasti dane za ta in oni svet.«

Ker družba ni bila velika, bil je razgovor večidel splošen, sosed ni mogel s sosedom posebne govorice imeti, da ga ne bi vsi slišali. Tudi se je reč naglo zamenjavala; zdaj so se besede pletle o gospodarstvu in letošnjem pridelanju, zdaj o vsakdanjih prigodkih v okrožju. Stotnik je včasih ujel – če ravno ni imel kake šegave za svojo lepo sosedo na jeziku – katero besedo, na katero bi se dal ta ali oni zanimivi spomin iz vojaškega življenja navezati in razširiti v daljšo povestico. Zdravnik pa mu je včasih nasprotoval, zastavlja mu majhna vprašanja, katera je sicer vojak vselej razložil, pa so ga vendar bolj ali manj motila v pripovedovanju.

Mi bi te pogovore razsnovali bolj na drobno, ali ker so bili taki, kakršni se v življenju povsod slišijo, opustimo jih rajši, ker ne vemo, ali bi ustregli vsem bralcem ali ne, posebno ker so se jih mlajši ljudje te poštene družčine malo udeleževali, katere imamo povsod najbolj pred očmi in jih tudi bralcem priporočamo.

Proti dveh popoldne, »ko so bile gostem želje po jedi in pijači ukročene«, da po Homerjevo govorimo, vstali so izza mize razen gospodarja, fajmoštra in šolmoštra, ki je vedno kupico v roki vrtel. Gospodinja je peljala starega stotnika, kateri bi si bil nemara drugo družčino rad izbral, na vrt, pokazati mu novo zasajeno nemško zelje in rožmarin, ki raste že deseto leto. Marijan in Manica ter Lovre z Maričko, kateri je bila Kvasova družba nekaj posebno pogodno, napotili so se za gradom navkreber proti razvalini.

Videti je bilo, da je Marijan nalašč tako oprezoval, da sta šla Lovre in njegova tovarišica precej naprej. To je menda Lovre tudi opazil, zakaj postal je naenkrat nekako tih in ni odgovoril na vprašanje, ki mu ga je Marička ravno zastavila. Ne more se naravnost reči, da bi bil ravno ljubosumen, kajti poznal je Manico in ji zaupal, ali obšla ga je vendar neka čudna čut.

»Kaj ste tako naglo obmolknili, gospod Kvas!« vpraša ga Marička.

»Saj veste, da se človek včasih kaj spomni in se tako nehote zamisli. Upam, da mi boste to razmišljenost oprostili, dasiravno vem, da ni lepo, če se v vaši družčini kaj takega primeri. Kaj ste me že vprašali?«

»Sama sem že pozabila. Pa menda vam vendar niso moje prejšnje besede tega spomina, ki mora kaj posebnega biti, zbudile? Ali se ne sme vedeti, česa ste se ravno domislili?«

Kvas je bil zopet malo v zadregi. Hotel se je že nekaj malega zlagati. Deklica, ki je vanj uprla svoje bistro oko, opazila je menda to in naglo dejala: »O, že vidim, da je kaj takega, česar ne poveste prav radi. Nečem vas nadlegovati. Zvedela bom pa že še, da le enkrat vas in vaše dvomljive okoliščine tanje spoznam. Čakajte, koj potem, ko pridemo dol v grad, prijela bom Manico; ona ima oster pogled, gotovo vas je že spregledala in vem, da sve toliko prijateljici, da vas bo izdala.«

»Tako vi verujete, da imam jaz kake dvomljive razmere.«

»Verujem ravno še ne, ali zdi se mi. Pa vse pride na beli dan, kar se zgodi. Če pa pravim dvomljive, ne smete te besede v slabem pomenu misliti. Jaz nisem tako učena ko vi, ne znam besedi premišljati, ampak govorim, kakor mi na jezik pride.«

Zdaj sta bila že za grmovjem v ovinku skrila. Marijan in Manica sta bila toliko zad ostala, da se nista več videla.

»Kje sta pač onadva ostala?« govori vesela deklica dalje. »A naj bosta, kjer hočeta, menda imata pomenke, katerih midva ne smeva slišati. Zato ju nečeva motiti. – Zdaj sva na vrhu. Glejte, kako lepo se vidi po deželi. Vidite tam le-ono cerkvico na hribu? Tukaj čez Polesek?«

»Vidim.«

»In potem majhno na levo pogledite.«

»Tam ste vi doma, gospodična, ne?«

»Doma pač, ali rojena sem v mestu, tedaj sem meščanka, če je ravno malo mestnega na meni. Oh, tam pri oni cerkvici so tudi moja mati pokopani. Kaj bi dala, ko bi bili zdaj tukajle med nama ljuba mamica! Kadar k nam pridete, pokazala vam bom grob.«

»Ali je že dolgo tega, kar vas je ta bridka izguba zadela?«

»O, komaj osem let sem bila stara. Pa, gospod Kvas, nič veliko me ne smete izpraševati o tej reči, sicer bi vam tako zabavo naredila, da bi se začela jokati.«

In res se deklici prikaže pol solzice pod bistrim očescem.

»Prav trd človek bi moral biti, ki bi vam kaj takega zameril, kar blago srce kaže. V tej reči se solz ne smemo sramovati. Kdaj pa vas smem obiskati?«

»Veselilo bo očeta in mene, kadar pridete. Jaz sem vedno doma in oče tudi malokdaj kam gredo, posebno zdaj poleti, ko so ljudje zdravi. Le kmalu kdaj pridite. Vsaj danes teden, če vam prej ni ljubo.«

»Porabil bom to vaše prijazno povabilo, to se ve, ako vašega gospoda očeta ne nadlegujem.«

»Lepo vas prosim! Če menite, da na mojo besedo še ne morete k nam, bodo vas še oče povabili. Samo potlej pa morate ostati mož beseda. Pozabiti ne smete; moški radi pozabijo svoje obljube.«

»Tega pa še vendar iz skušnje ne veste?«

»Čeravno ne,« odgovori deklica malo zardela, »pa se vendar sliši in bere. Vi morate dokazati, da ste v tem

boljši ko drugi. In kadar pridete, razkazala vam bom svoj vrt in rože in svoji dve ovčici, moje največje veselje.«

»Ali bom dobil kaj iz vašega vrta?«

»No, to se samo ob sebi razume, da doboste najlepšo rožo za spomin, če jo boste hoteli vzeti. In tukaj vam brž aro dam.«

Rekši, utrga divjo rožo z grma in mu jo da. Lovre bi bil lahko opazil, da se nežna ročica za majhno spoznanje trese, ko bi ne bile njegove misli drugje.

Prišla sta bila zdaj na majhno porobje, tako da sta lahko ves hribec razgledala. Precej daleč zdolaj sta na potu stala Marijan in Manica. Kvas je videl iz Maničinega obnašanja, da Marijana nekaj prosi, česar mladenič neče obljubiti. Dasi je Lovre slišal le nekatere besede Marijanovega govora, razvidel je naglo, kaj govorita, in obraz se mu je nekako čudno spremenil. Strmel je tjakaj dol in vide, da je Marijan hitro obrnil se od Manice in sam koračil proti gradu, pozabil je, da ni sam, in dejal je pol na glas: »O nespamet! Povedala mu je. Vse je izgubljeno.«

Marička, ki je nekoliko poznala razmere med Marijanom in svojo prijateljico, razvidela je zdaj s tisto žensko ostroumnostjo, katera je celo mladim, tudi malo izkušenim deklicam v enakih rečeh lastna, kaj pomenja Kvasov malo preglasni izrek. Tih vzdihljaj se ji ukrade globoko od srca. Precej pa se umiri in reče: »Gospod Kvas, ali ne greva zopet nazaj?«

Glas tega vprašanja pak je bil ves drugačen kakor v njeni prejšnji govorici. Lovre je molče koračil tik nje po poti navzdol. Tudi njej se ni ljubilo nove govorice začeti. Morala je precej hitro stopati, da ga je dohajala. Kaka dva pota ga je opomnila, da prehitro stopa.

Kmalu sta bila zopet pri gradu, skoro ob istem času ko Manica, ki je bila veliko pred njima. Marijan je hotel iti proti domu, a zdravnik Vencelj ga je zagledal in vlekel po sili nazaj gor v sobo, kjer se je zopet zbrala vsa družba.

Toda mlajši ljudje so bili nenavadno tihi. Marijan je slonel na stolu in zdaj pa zdaj jezno pogledal Kvasa. Gospod Vencelj, ki je morda nekoliko slutil, kaj je tej spremembi vzrok, pomagal si je zdaj tako, zdaj drugače, da bi se zopet jeziki malo otajali. Ali kmalu je videl, da mu to tako malo izpod rok gre, da je celo gospodar opazovaje pogledoval zdaj svojo hčer, zdaj Marijana.

Ne vemo, kaj bi bilo konec te situacije, ko ne bi bila hišna Urša naznanila, da je Krjavelj od zdolaj in da hoče po vsi sili z gospodi govoriti.

»Aha, to je tisti pomorski vojak, ki pripoveduje, da je hudiča presekal?« vpraša gospod Grašič.

»Tisti, tisti! Le brž naj gor pride; jaz tega neumneža prav rad slišim,« pravi Vencelj.

Ko je tudi gospodar potrdil, kar je dejal zdravnik, šla je ženica ven in kmalu potem se vrata počasno in polagoma odpro in naš smolar se zmuza v sobo. Kakor ni

nič potrkal, tako tudi širokega klobuka ni snel z glave, ampak debelo je gledal zdaj enega, zdaj drugega, in ne vede, koga bi ogovoril, vedno še vrata pritiskal, dasiravno so bila že zaprta.

»No, Krjavelj, kaj bi pa ti rad?« vpraša ga gospod Benjamin.

»Bog daj, da bi vam dobro teknilo, če ste jedli – vsem!« pravi Krjavelj.

»Je že dobro! Le povedi, kaj si prišel!«

»Pa odkrij se; kadar prideš med gospodo, ne smeš imeti klobuka na glavi,« pravi fajmošter.

Krjavelj se odkrije in pravi: »Saj res, odkriti sem se bil pozabil. – Prišel sem povedat, da sem v hosti videl dve čudni živali. Dopoldne sem smolo bral po smrečju. Še košek sem bil doma pustil, prav pozabivši sem ga bil pustil, in moral sem si narediti kozico iz brezovega lubja. Komaj pol sem je bil nadrgnil tam pri tisti debeli smreki v Kavki, kjer imajo vrane vsako pomlad mlade. In kaj sem zagledal? Dve zveri sta obirali gabrovo zelenje komaj tako daleč, kakor tista moja puška strelji, ki sem jo ono leto, ko je bila tista suša, od ciganov kupil. Pa veste kaj, ljudje božji, ne morem lahko praviti, ker od davi si nisem nič skuhal. Tako mi je nekaj grčavo po grlu – ko bi mi hoteli pol glažka takega vina privoščiti, kakor ga imate ondukaj, da bi ga popil. Bodem pa molil zanj.«

Ko so se stari in mladi na to prošnjo, ki se po Krjavljevi misli že sama po sebi lahko razume, glasno zasmeljali,

postane malo srdit in za dlako je manjkalo, da ni debelo po tleh pljunil in obrnil se. Ali ta srditost ga naglo neha, ko vidi, da je grajski gospod vzel prazno kupo in jo do vrha natočil.

Poželjivo zvrne pijačo vase do zadnje kaplje, odpre potem usta in z nekim nepopisljivim glasom na znanje da, kako slasten požirek je bil to.

»Bog vam daj zdravje, da bi šele čez dolgo časa pomrli. Dobro je bilo, tri ure pred smrtjo bi tako pil.«

»No, zdaj pa povedi nadalje, kakšne živali si videl?« vpraša Vencelj.

»Kdo je dejal, da so živali? Zveri so, zveri, pravim! Ne vem, če so sloni ali so levi ali kakova druga divja teleta. To pa vem, da medvedje niso, ni volcje ne, še lisice ne!« odgovori Krjavelj.

»Naj bodo pa zveri, samo povedi, kakšne so.«

»I, kakšne! Štirinogate, rogate, kosmate, tolike kakor koze, pa vendar niso koze. Repa nimajo, pa vendar ne vem; zdi se mi, da repa nisem videl. Divji ste pa, saj ste tako dirjali čez goščo ko svetega Elija voz po oblakih, ko sem malo zateptal nad njima. Pa ste vendar tudi malo krotki, zakaj precej potlej sem ju videl vrh hriba. Zato bi jaz dejal, da puške vzamete pa ustrelite kleka divjega. Ko bi mesa ne hteli jesti, i nu, jaz bi ga prav rad vzel in za zimo posušil.«

»Ali je pa tudi res, kar praviš? Ali niso bile kake domače koze?« vpraša gospodar.

»Ne, kozi pa že niste bili. Saj ju je tudi Obrščak videl, kako sta šli mimo njegovega kozolca davi ob petih, potlej Matevžek ju je pod Obrhkom srečal in deseti brat ju je tudi ogledoval. Martinek je trdil, da sta divji kozi, ki iz hribov prihajate. Jaz pa pravim, da ni res, zakaj o divjih kozah nisem slišal nikjer, še tačas ne, ko sem bil pomorski vojak. Druga zver je to.«

Stotnik in zdravnik sta dejala, da naj bi se šlo malo pogledat.

»Divje koze pridejo večkrat spomladi in jeseni. Pred dvema letoma sem eno jaz sam ubil. Ni jih težko zalesti, ker so večidel mladiči, ki se v dolino upajo,« rekel je gospodar.

»Halo, le po orodje! Saj imamo dva mlada junaka, ki imata urne roke in dobre oči. Posebno vi, Marijan poznate vse kote po hosti. Vi nas boste razstavili.«

»Danes se mi nič kaj ne ljubi,« odgovori Marijan.

»Ohe! Ali vas ni sram take besede!« vpije stotnik. »Ko sem bil jaz v vaših letih, ljubilo se mi je vse. Nobena noč ni bila tako temna in nobena deklica taka, da ji ne bi bil kadet Grašič znan – gospodični tu mi boste že dovolili, da se malo pohvalim.«

»Če gredo vsi drugi,« dejal je Marijan ter nekako s strani pogledal Lovreta, »grem tudi jaz.«

»Saj bodo še gospod fajmošter šli z nami,« pravi gospod Vencelj.

»Meni se ne spodobi morilnega orodja nositi okrog,«
odgovori stari mož.

»Bog je živali zato ustvaril, da so človeku na korist. Zato jih vsak sme za potrebo pobijati. Ko bi jaz bolj sveto pismo iz glave znal in življenje svetnikov, dokazal bi vam, gospod fajmošter, da so dostikrat sveti možje morilno orodje nosili. Sveti Hubert, sveti Florijan, sveti Jurij in vedi ga Bog, kako se jim še pravi, reče stotnik.

»Oni so imeli drug poklic in jaz imam drugega,«
odgovori fajmošter ter vstane.

Gospodar je bil medtem več pušk prinesel, in ko si je vsak eno izbral, vzel je po ponudbi še Zmuzne dolgocevko, dasiravno se je videlo že na tem, kako jo je prijel, da ni še nikdar kaj enakega v roki imel. Fajmošter se poslovil.

Zdaj Krjavelj za korak naprej stopi in pravi: »Gospod grajski, ko bi kaj smolnjaka za kolo potrebovali, zdaj imam prav dobrega. Tak je ko olje, kakor laneno olje; ni zgoščen niti ne voden. In vam ga dam prav poceni, zato ko ste vi, krajcar bom odmaknil pri dveh funtih.«

»Le k hlapcu pojdi za take reči. Tukaj imaš za pot.«

In petica zgine v Krjavljevem žepu.

»Gospod grajski, ko bi jaz smel ono, posekano javorovo hlod, ki v Kavki leži, domov vzeti? Vidite, žlica se mi je strla, nimam s čim jesti, rad bi si drugo zdolbel.«

»Žlice ne boš iz cele goli delal! Le pojdi dol k Urši, pa naj ti da eno žlico.«

»Bog vam daj zdravje! Pa, gospod grajski, ko bi smel jaz svojo molzavo kožo po vaši senožeti ob gozdu včasih malo popasti; zdaj mi še latvice mleka ne da, ko nima dobre poklaje.«

»Po senožeti bomo kosili. Pasel boš jeseni! Le pojdi, zdaj si že opravil.«

»Gospod grajski, ko bi –«

»Le pojdi, le pojdi! Zdaj ne utegnemo.«

S tem mu je gospodar prestrigel cel red prošenj, ki se jih je bil Krjavelj namislil govoriti. Zato je, po stopnicah grede, godrnjal nad vražjo gospodo, ki je tako skoporita, da še ene koze ne pusti napasti in ne da ene javorove goli, katera bi se dobro prodala, in še celo človeku ne privoli, da bi vse izgovoril. In ko je medpotoma to pre-mišljaj, vzkliknil je: »O, Krjavlje, o ti sam zlodej ti, o ti živi nepridiprav ti! Zakaj si govoril o javorovi hlodi? Ko bi bil jezik za zobmi držal, kaj bi je ne bil lahko skrivaj pofulil in unesel in ukradel? Kaj bi bil kdo vedel, kali? Nihče bi ne bil vedel, da si jo ti! Še deseti brat ne bi bil vedel! Saj pravim, moja pamet je taka ko moje koze rep. Zmerom je zadaj, če se prav koza trikrat obrne. Ti nepridiprav, ti!«

Pobitega srca je bil Krjavelj zaradi javorove goli tako dolgo, dokler ni petice zapil pri Obrščaku, kjer je našel tudi strica Dolfa, kateri se je s svojim bratom Benjami-nom tako malo razumel, da je na njegovega godu dan rajši v krčmi kakor doma vezoval se.

Štirinajsto poglavje

Me vpraša, – – –
zakaj več zanj ne maram,
zakaj več on ni moj?

M. Vilhar

O ti veliki Shakespeare, mož modrosti in spoznanja, katerega pritlikavci dolže, da je božjo vrednost na človeku preveč v ničevo deval, kako modro besedo si ti zinil, ko si dejal, da je tista uboga stvar, ki po dveh nogah hodi in se človek imenuje, včasih najneumnejša na tej božji zemlji. Kajne, da nisi ni v spanju mislil, da bode čez tri sto let priplazil se k tvoji velikosti eden iz dežele Ilirije, ki je bila tebi tako mitično daleč kakor preprostemu slovenskemu dedu neznana srečna Olentova dežela, vprašaje te: »Kajne, ko si ono besedo izrekel, bili so ti posebno zaljubljeni ljudje na mislih?«

Ali! Gotovo si imel te vrste ljudi pred očmi. Zakaj, ali niso ravno reveži ti najbolj vrtoglavi? Ali ne sanjarijo, da zdaj nebesa, zdaj pekel v srcu nosijo? Ali ne trdijo, da se jim je v srcu vnel in razpalil tak požar,

da ne mogo ugasiti
potoci vse ga zemlje,
deževje vsega neba
in vse široko morje.

Ali si ne domišljajo, da imajo »kragulja« v sebi, da imajo globoke »srčne rane«, katerih ne ozdravi sam Eskulap ali, da po krščansko govorim, katerim ne vesta zdravil še sveti Kozma in Damijan ne? Gotovo si te ljudi mislil, ljubi moj »velikan učenosti«, saj ti je bilo gotovo znano, da si taki ubožčki žele včasih najabotnejše reči, postavim perutnice in krila, da bi kakor Dedal leteli po zraku do drugega svojega srca; da si voščijo zdaj večnosti, zdaj kolnejo in rote se nad počasnim tirom tiste nevidljive abstraktnosti, ki ji pravijo čas; da priletni, razumni moški po otročje šepetajo in besedujejo in se prav po golobje obnašajo.

Lahko si tedaj misliš, ti velikan, kako srečni smo mi Slovenci, da imamo med malim številom svojih filozofov take mislece, ki nam z jasno in učeno modrostjo dokazujejo, kako norostno, neslovensko, da, celo kužljivo je tako dejanje in nehanje. Ne vem sicer, kaj bi ti rekel, ko bi slišal poštenega moža, ki mi je misel izgovoril, da se mu velik filozof zdi tovorni osel, ki s svojo težko krošnjo potrpežljivo kobaca čez brv in se za težko palico, katera mu udriha krotovice napošev po životu, samo toliko

zmeni, da malo zamiga z dolgimi ušesi. Zanimivo bi pa morda bilo zate in zame, ko bi ta štirinogati mož – če je res tak modroslovec in ne neumen, kakor hudobni svet hoče vedeti – ko bi ta mož ljudem spregovoril in bi jim naravnost svoje misli o zaljubljenih povedal. Mogoče je, da bi potlej vseh nevernih Tomažev pri nas Slovencih in pri drugih rodovih popolnoma zmanjkalo, da bi svet vse »neslano objemčkanje in popevčkanje popustil in da bi pesniki po nasvetu slavnega moža samo zdrave in jedrnate pesmi peli, postavim, »kak prideluje se krompir najbolj«.

Pa stoj, pero moje! Kam si zabredlo? Ni dobro biti tako odkritega srca. Izprašuj vest in spoznalo bodeš, da se ti je bati zamere pri mladih lepoticah, pesnikih in še pri drugih možeh, kateri bodo hudo čezte šli in te zabavljivo, hudobno in celo umazano dete po lahkovernem svetu razvpili. Tega se pa varuj, zakaj iz skušnje veš, kako neradi nekateri odpuste, če se jim malo po robu postaviš. Oporekati lastno besedo ni moško. Edini pot, po katerem se še pošteno izkoplješ iz te zadrege, morda je ta, da naravnost poveš, da ti še »na kraj pameti« ni bilo, koga razžaliti, temveč da si čenčalo le zato, ker ti je v tem poglavju nekaj glav zaznamovane zaljubljene vrste narisati, kaj so pametnega in – naj ti bo še enkrat dovoljeno pregrešno ziniti – nespametnega govorili in počeli.

Lovci, s katerimi je po dolgi prošnji smel tudi Lovretov učenec Balček iti, skrili so se bili že med grmovjem

nad Poleskom, ko sta Manica in Vencljeva hči šetali se po potu od Slemenic proti travniku. Obema ni bil jeziček nič posebno uren, kajti razgovor je večkrat obvisel.

Obe sta menda imeli veliko premišljati. Videlo se je, kakor da bi vsaka izmed nju rada zaupala prijateljici, kaj ji je na srcu, pa bilo je obeh sram začeti.

Saj sta si imeli obe veliko povedati. Danes se je prigodilo marsikaj, kar je obema misli nekaj zasuknilo. Marička je danes sprevidela – zakaj ne bi naravnost povedali – da ji je bilo začelo nekaj prav skrivaj globoko doli v mladem srčecu tleti, česar gotovo ona prva ne bi bila živi duši razkrila. Ob pravem času pak jo je ozdravilo spoznanje, da je zaželena reč zanjo nedosegljiva, ker se ne bliža njej, ampak prijateljici. Hotelo se je sicer v mladi človeški krvi deklici nekaj takega kakor zavist vzdigovati, toda bila je preblagega srca, zmagala je boljša stran in privoščila je namišljeno srečo prijateljici prav srčno.

Manica pa je sreče v tem hipu prav malo čutila. Danes je govorila z Marijanom. Kako neprijazno ji je mladenič, kateremu ni nikdar ljubezni obetala, očital nezvestobo! In kako surovo se je rotil nad Lovretom proti njej; kake priimke je dajal njemu, ki je bil po Maničinem prepričanju kot človek toliko boljši, toliko višji od njega. In vse to ga je morala poslušati samo zato, ker je – Bog vedi kako – vedel skrivnost, katero bi bila rada še nekaj časa skrivala. Prosila ga je za Boga, naj vsaj molči, naj bode toliko blagodušen in naj ne unesreči nje in Lovreta. Pač

je Marijanu prišla solza v oko, ali ta solza je bila bolj znamenje jeze in žalosti, da ga ljubljena deklica ne mara, da njega zaničuje in ljubi človeka, ki ji celo lastnega domovja ne more ponuditi. Rotil se je, da ga iz hiše spravi in – sama ni vedela kaj še! Bala se je zdaj, da bode še danes očetu vse razodel, in kdo se bode potemtakem čudil, da je govorica med deklicama vedno zastajala.

Prišli sta bili do lipe na travniku in se usedli na klop.

»Manica,« je dejala zdravnikova hči, »jaz te imam malo okregati. Ti me nimaš čisto nič rada. Glej, tako si žalostna, da se mi smiliš, če te pogledam, in še ne poveš mi, kaj ti je. Dolgo sem čakala, zdaj pa, ko vidim, da nečeš sama povedati, moram jaz začeti. Naravnost ti povem, meni ni nobene sile, ali ko bi bila na tvojem mestu, zdi se mi, da bi bila popolnoma srečna.«

»Ali se res tako malo znam premagovati, da že vsak vidi in ve!« dejala je Manica.

»Ti! To bi me pa vendar lahko razžalilo in tako bi ti zamerila, da me ne bi nikdar več bilo k vam, ko bi le mogla. Kaj vsak ve, če jaz vem? Povej mi naravnost: kaj ne, da imaš rada gospoda učenika in ne Marijana, kakor ljudje pravijo?«

Za odgovor se Manica nasloni prijateljici na ramo in šepne: »Marička, če že veš, prosim te, nikar ne pravi nikomur, tudi svojemu očetu ne. Jaz bi bila povedala tebi, ko bi bila le komu. Mislila sem, da vem jaz sama in on. Pa vse se je menda proti meni zagovorilo. Da bi le sama

ti vedela in nihče drug, kako vesela bi bila, ko bi imela razen njega še enega človeka moje enakosti, postavim tebe, ljuba moja, da bi govorili o moji sreči. Ali zdaj ve že nekdo, ki bi eden najzadnjih imel vedeti.«

Marički je bilo to vse še nekako novo. Zardela je v lice in se veselo nasmehnila. »Ti, Manica,« pravi, »ali se mora o takih rečeh tako žalostno govoriti? Jaz bi pa plesala in vesela bila na tvojem mestu. Naj počno drugi, kar hočejo, naj vedo, kar hočejo! Če te kdo vpraša, saj ni, da bi mu morala povedati, poženi ga in reci: kaj ti mar! Kako me more kdo siliti, da bi povedala, kaj mi je v srcu, če nečem.«

»Ti ne veš –«

»Nič, nič! Že vem, če hočeš, molčala bom tako kot ta kamen, še sama si ne bom upala vedeti. Da bi očetu to pravila, to še mogoče ni in komu drugemu ne bi mogla kaj takega govoriti. Skoro sem tako neumna, da bi me bilo sram, in ko bi morala, res ne vem, kako bi govorila. Samo tebi bi lahko povedala, da, tebi pa naši gospodinji Lizi. – Kaj meniš, kako sem jaz zvedela?«

»Ali ti je Lovre sam povedal?«

»O ne, on ne pove nič. Posebno danes je bil tako molčeč, da se mi je včasih čudno zdelo. Glej, zakaj mi nisi popred povedala, da bi mu ne bila toliko prizadela, ko bi bila vedela, da mu le ti po glavi greš. Pa vendar sem ga pripela tako, da mi je moral obljubiti, da pride oni teden enkrat k nam. Tačas mu bom pa malo ponagajala s

teboj, če smem. On mi ni nič povedal, ali prav nazadnje sem ga sama spregledala, kaj je pravzaprav. »Pa popred si rekla, da o tem nekdo ve, ki bi ne smel vedeti. Kdo je to?«

»Marijan!« pravi Manica.

»No, prava reč! To ni vse nič. Jaz ne vem, zakaj bi se tako žalostila. Če ga ne maraš, pa ga ne maraš, kaj ti more?«

»Veliko žalosti mi lahko stori. On je prav svoj človek, včasih se pokaže, kakor bi imel nekaj dobrega srca, in zato sem ga jaz rada imela, dasi bi ga ljubiti nikdar ne bila mogla; včasih je pa zopet trmast in ves predrugačen. Danes je nalašč prilike iskal, da sva govorila. Morala sem čudna očitanja slišati od njega, ki mu nisem nikdar nič obetala. Bil je ves divji in rotil se je, da hoče Lovreta spraviti iz naše hiše, preden bo en teden, rekši, da bo očetu povedal vse. Jaz sem mu naravnost povedala, da ga zdaj res ne ljubim, pa vsaj spoštujem, če pa to stori, bodem ga zaničevala. Da, nazadnje sem ga za Boga prosila, naj bo tiho, pa obljubiti mi ni hotel in sama si videla lahko, da me je pustil samo in je šel. Kakšna imena je Lovretu dajal, tega ti ne morem praviti, vsaka beseda pa me je globoko in ostro zbodla.«

»Kaj pa je, če očetu pove, saj mu ne bodo verjeli prej, da tebe vprašajo. Ti pa lahko rečeš, da ni nič, saj taka majhna laž – –«

»To ni tako, ljuba moja! Slišala sem ondan pogovor med materjo in očetom in vem, da že sami malo slutijo. Bog ve, kako so na to misel prišli. Prav lahko bodo verjeli, posebno če jim Marijan pove. On je nekdanj razgovor med nama slišal, za gotovo ve in jaz mu tudi nisem mogla tajiti. Sicer bi pa tudi ne mogla lagati, zlasti svojim staršem ne.«

»E, saj ne bo povedal. Jaz ga nikdar več ne pogledam, če to stori.«

»Menila sem včasih, da moj oče drugače mislijo o takih rečeh. Zdaj pa vem, da bo moral, če zvedo, Lovre našo hišo zapustiti. Jaz bi ga pa ne mogla pozabiti in nesrečna bi bila, prav nesrečna.. Včasih sem si več moči zapala, zdaj pa, ko mi nekaj pravi, da –« Manica ni mogla izgovoriti. Solze so ji prišle v oči, objela je prijateljico in tiho jokala.

Znano je, da so ženske mehkejšega čuta in da ni posebno težko pripraviti jih do grenke kapljice, ki, zname nje veselja ali še rajši – žalosti, izvira iz zrcala človeškega srca, iz očesa. Zato tudi Marička, vide prijateljico jokati, ni mogla dolgo zadrževati solzice na trepalnici.

Obe deklici sta sedeli potem precej časa tiho. Le zdaj pa zdaj je Marička kaj vprašala, da bi govorico na druge reči napeljala, toda tudi njej se je videlo, da besedi zmanjkuje.

Manica je v misli zadolbena zrla proti oblakom, ki so se trgali in vlekli proti gozdu. Visoko gori nad deklicama je nesel kragulj pišče, v vasi uplenjeno, svojim mladičem.

»Ali vidiš kragulja?« vpraša Manica.

»In pišče! Uboga živalca, kako vpije, ko bo moralo umreti,« odgovori prijateljica.

»Če žival kaj misli, gotovo se temu piščetu zdaj zdi, kakor da bi z njim vred bilo vsega sveta konec.«

»Kako ti taka čudna misel v glavo pride?«

»Res je morda čudna, pa ravno ta me je potolažila nekako v tem hipu. Mislim si, če mora že ta živalca tako gorje dočakati, kakor je smrt v mladosti, zakaj bi potem druga božja stvar ne nosila svojega bremena. Bog je pravičen, razdelil je gorje med vse svoje stvarjenje. Zato se tudi jaz ne smem braniti, če mi pride kaj, česar bi se rada ognila.«

»Lepo te prosim, ne govori tako čudno! Kako te more tolažiti, če vidiš še drugje gorje, kakor ti praviš. Meni se pa živalca prav smili. Nazadnje bi bila ti vesela, ko bi še jaz imela nesrečo.«

»Vesela ne, ali ravno ker te imam rada, pozabila bi sebe – –«

»Beži, beži, kaj bove o takih rečeh govorili, saj hvala Bogu do zdaj ni niti tebi niti meni sile nobene. Le iz glave si izbij take reči. Jaz pravim, da bo Marijan vendar toliko moški, da ne bo ničesar govoril, in drugo se bo

počasi vse na dobro obrnilo. Če ga imaš rada, gospoda Kvasa, moraš misliti, da si srečna. Vredna si ti njega in on tebe.«

Medtem je bil kragulj s svojim plenom, ki je bil deklicama nove snovi za kratek razgovor dal, preplul poljano in se usedel sredi gozda na visoko smreko.

Pol streljaja daleč je stal Lovre na stališču, katero so mu bili lovci odločili. Puško je nerodno in malomarno imel ob sebi naslonjeno, in ne da bi bil pazil po gošči in potih, kod pride zverjad, zrl je v tla. Tovariši njegovi so se bili razkropili daleč okrog, bil je sam. Da mu je bilo za lov vsega sveta danes malo mar, razume se lahko, kajti ravno prej mu je na strani Marijan nekako jezen rekel, naj ga drevi vrh skal na koncu gozda počaka. Kaj mu je imel povedati, to mu ni bilo čisto nič znano. Rad bi bil nekaj dal, da mu ne bi bilo treba sniti se z njim; na drugi strani pak si je zopet mislil, da nikakor ne bi bilo možko, ko ne bi besede dopolnil, da mu je skoro dolžen nekega odgovora, opravičenja.

Zdelo se mu je, da že predolgo tukaj stoji – zastonj in po nepotrebnem. Rad bi bil popred še z Manico govoril, preden z Marijanom, zato ga je vleklo, da bi bil svoje mesto popustil in domov šel. Ali zopet ni vedel, kako bi se izgovoril potem, če ga vprašajo, zakaj ni drugih počakal. Ni bilo torej drugega kakor ostati na odločenem stališču.

Frfoitanje kraguljevo v njegovem obližju ga je predramilo. Nehote je vzdignil puško in ustrelil. Kragulj je sfrfolel po vejah na tla.

Drugi lovci so čuli strel in kmalu je slišal Lovre od več strani klicaje, ki so se mu bližali.

»Ali je morto?« vpil je gospod stotnik, ki je prvi pripehal iz gošče. Z druge strani so prilomastili gospod Benjamin, Vencelj in Marijan.

»Samo kragulja sem ubil,« odgovori Lovre, ki je zdaj šele sprevidel, da ni prav storil, ker je lovce premotil, da so menili, da je divjo kozo streljal.

»Zakaj niste pustili vraga pri miru?« pravi gospodar. »Psi bi bili vsak čas na pravi sled prišli in imeli bi bili morda kaj več domov nesti kakor tega ptiča.«

»Nič ne de,« odgovori zdravnik Vencelj, ki se je bil menda že tudi naveličal zastonj stati. »Tvoji psi niso vredni, da jim jesti daješ. Zmerom so okoli človeka, samo na sledi ne.«

»Ali nas je pa oni človek osleparil!« pravi stotnik.

»Preneumen je za to!« reče Vencelj.

»Saj so nekateri tudi za lov preneumni, bolj ko za druge reči,« pravi Marijan in po strani nekako zaničljivo pogleda Lovreta.

Poslednjega je kri zalila, hotel je tudi pikro odgovoriti, pa v tem hipu je počila puška precej visoko vrh hriba.

»To je Zmuzne!« reče Vencelj.

»Slepa kura najprva zrno ujame,« pristavi stotnik.

Ne dolgo potem prisopiha Zmuzne preplašen in krvavega lica, puško za seboj vlekoč.

»Tukaj nate vruga namalanega – nikdar nisem streljal, nikdar ne bom,« pravi šolmošter jezen ter vrže puško ob tla.

»Kaj vam je, da ste krvavi po licu?« vpraša ga Benjamin.

»Divja koza ga je brcnila,« pravi Marijan smeje se.

»Da bi bila tebe in tvoj jezik!« odgovori šolmošter in hoče oditi.

»Počakajte no, nate, pa se obrišite in povejte, kaj in kako ste streljali.«

»Kakor sem druge videl, kar živim! Ali udarila me je puška s kopitom, da me bolj boli kakor zver, če sem jo ravno v rebra zadel.«

»Kaj ste kozo videli?«

»To je da, če sem jo streljal, prav od blizu. Dve ste bili, eno sem tako, da ne pojde deset stopinj z mesta. Ko bi me le tako ne bolelo!«

»Morda sem vam dal tako puško, da je bila že nabita in je strel v cevi zarjavel, vi ste pa še vdruživ natlačili. Sicer moje puške ne udarjajo. Pa se vam bo že zacelilo, zmijte se, pa bo dobro, zdaj pojdimo gledat. Če je žival obstreljena, psom pokažemo sled in pred večerom bomo obe imeli. Ali veste, da ste dve?«

»Dobro sem ju videl, kakor vas zdajle vidim, gospod graščak,« dejal je šolmošter Zmuzne in si lice brisal.

Našli so res krvave sledi in nekaj odstreljene dlake. Koj potem so izvohali psi v gošči onemoglo zver. Bil je mladič. Sklepali so možje, da bi se lahko tudi še druga dobila. Toda psi so bili danes tako leni, da so vedno sled izgubljali. Tedaj se cela tovarišija z enim plenom napoti domov, ker se je že večer bližal.

Marijan ni hotel iti na Slemenice nazaj. Dejal je, da hoče še po hosti pregledati. Preden pa je družbo popustil, ozrl se je proti Lovretu in mu dejal tiho: »Drevi, ko sonce zajde, pridi vrh Skal.«

Lovre pomigne. Vsi odidejo. Sonce je bilo že precej nizko. Lovre je tedaj začel misliti medpotoma, da pač ni vredno hoditi domov in kmalu zopet isto pot nazaj.

»Gospodje, jaz bi skoro tudi še veselje imel v hosti ostati. Morda ravno mene sreča čaka,« dejal je.

»Kakor vam je ljubo,« odgovori gospodar, »če ostanete, bosta z Marijanom vsaj dva, vama bode krajši čas. Drevi pa se podvizajte o pravem času domov in še Marijana pripeljite.«

»Pa varujte se prepirov!« zašepeta Vencelj in zamežika.

Lovre ga debelo pogleda. Ali kaj ve ali sluti? Ni mogoče, to je menda govoril brez misli.

Krene jo brž, ko pride lovcem izpred oči, proti Skalam. Tu je bilo veliko porobje med vasjo in hosto. Proti zahodu je viselo strmo pečevje, preraslo z leščevjem in trnjem, proti vzhodu pak je bila tjakaj do meje peščena

zemlja, po kateri je redko med brinjem in kotanjami rasla starikava resa.

Tik roba se uleže Lovre na tla, prislonivši svojo nena-bitno puško ob kamen. Ravno se je mesec, velik in bled, vzdigoval na vzhodu. Bolj sentimentalen zaljubljenec, kakor je bil Lovre Kvas, bil bi gotovo glasen monolog nanj govoril in ubogi svetilnici na nebu dajal oči, sluh in pamet, pozabivši, da luno pač malo skrbi za nas črve, ki lazimo po tej zemlji in menimo, da presegamo vesoljnost! Kvasu pa je bila luna zdaj malo mar. Imel je druge reči v glavi.

Dasi je skoro želel, da Marijana ne bi bilo le-sem, vendar ga je težko čakal, ker si ni mogel misliti, kako se bosta pogovorila, posebno na tako samotnem kraju. Enkrat mu je misel prišla, da bi se morda hotel biti z njim. Ali ta misel se mu je zdela preneumna. Moral bi biti ta Marijan bolj romantičnega duha, da bi mu kaj enakega na um prišlo. Ko bi bil vedel, da je mladenič veliko tistih romanov bral, katere Cervantes v Don Kihotu šiba, zdelo bi se mu bilo še mogoče, a tako mu še zaupal ni, da bi vedel, kaj je tista nespametna sodba, ki ji svet dvoboj pravi. Zastavil si je tudi vprašanje, kako bi ravnal ko bi se mu res kaj takega pripetilo. Čutil je, da bi bil hudoben duh v njem skoro pripraven. Ali pamet, sodnica za dilemo da ali ne, razločila je naravnost za poslednje. Naj bi tako ali tako reč iztekla, ona in svet bi bila zanj izgubljena. In vendar je njo šele spoznal, svet se mu je šele

odpiral, kako bi ga mogel izgubiti zlahka prej, preden je izpraznil namenjeno mu kupo – bodisi sladkega veselja ali bridke tuge. Ko se je takih misli zavedel, moral se je glasno zasmejati. Obenem pak je čutil, da se je nekdo s palico njegove noge dotaknil. Bil je deseti brat.

»No, no! Pečena mačka! Tako vesel? Pa tukaj? Kaj si znašel morda, da so gori v le-tej reti (kaže na luno) tudi neumni zaljubljeni, in to te je tako razveselilo, da se ti je pečica potresla?«

»Nič takega nisem znašel, Martin! Kje si pa bil? Kako da tod domov hodiš?«

»Ti, prijatelj, vprašal bi te jaz lahko, kje je moj dom. Poprašal bi te tudi lahko, kaj tukaj delaš. Ali vsega tega nočem, ker sem vesel, da sem te enkrat slišal, kako se smeješ. Prav je tako, vesel mora človek biti in poskočen. Zato te rajši vidim, da si enkrat vesel, kakor da bi tri zime snega ne bilo in čevljev ne treba. Sicer imaš vedno navado, da delaš obraz na kisko kakor tisti ubožni oče, ki zadnjo plesnjavo skorjo med svoje tri paglavce razdeli, sam pa luknjo tobaka pokadi, da si kruleči želodec uto-laži. Pa to ni prav; človek naj se včasih kisko drži kakor za praznik, postavim, kadar nima kaj bolj poštenega delati ko ta svet premišljati in njegove madeže.«

Nastajala je tema. Vsak čas je moral Marijan priti. Zato je Lovre mislil, kako bi Martina z lepo odpravil.

»Lahko noč, Martinek, če greš spat. Jutri kaj pridi,« pravi.

»Je! Kure in otroci se zdaj že zarijo, pošten človek pa ne mara za dve tri ure, če se pri dobrem možu pomudi. Kaj ne moreva tu kakove razdreti, ki se bo nama modra zdela? Zakaj, če se midva hočeva iz oči v oči malo pohvaliti, lahko rečeva, da sva dva moža, kakršnih matere ne pobirajo za plotovi, in vode takih ne prineso, ampak pravi materi sta naju rodili. Še bo šel včasi dež, preden se bosta dva enaka zlegla in zvalila na dan. Ni vsaka ženica otorej.«

»Pojdi tedaj v grad, če ne greš še spat. Tam je lepa družčina, dobiš lahko pijače!«

Martinek se čudno nasmehne. Spoznal je bil, da bi ga prijatelj Kvas rad odpravil. Videlo se je, da je hotel nekaj vprašati, pa premislil se je in rekel samo: »Pijače bo deseti brat med gospodo dobil? Da, ko bi bil kdo drug, dobil bi je. Ali zdaj mu najrajši dade – kakor ribniškimi povablencem, ko se je Urh Prekanjeni z Marjeto Režajlo ženil – tepkovca in pisker lesnikovca. Drugod pa še zavdavice zanj nimajo. Bog te obvaruj in naj se ti o sami ljubici sanja.«

Rekši, odide. Komaj pa se toliko za grmovje zavije, da ga ni mogel Kvas več videti, postoji in čaka.

Petnajsto poglavje

Zrela hruška sama pade.

Narodni pregovor

Martinek ni dolgo stal na svoji preži, ko je zagledal, da nekdo dohaja. Kdor ne bi bil imel tako ostrih in dobrih oči, kakor on, ne bi bil spoznal Marijana, kajti bilo je precej mračno in vedno ga je zakrivalo grmičje.

»Kaj imata pač ta dva tukaj opraviti?« godrnja deseti brat ter se naglo zavije navzdol in potem počez. Prepognjen in tiho prileze prek kamenja blizu do mesta, kjer sta bila mladeniča. Kvas je bil vstal in stal Marijanu nasproti.

»Jaz bi samo enega človeka na svetu vedel, kateremu bi zdaj precej odgovoril na tako vprašanje,« slišal je Martinek Kvasa govoriti.

»No, bom pa še jaz ob kratkem govoril,« pravi Marijan. »Če se v štirinajstih dneh, ne, v enem tednu ne odpraviš zlepo od tod za vselej, povedal bom to ljudem, ki jim je mar, da se Manica ne obesi na berača, ki je vzeti

ne more. In če to nič ne pomaga, doboš od mene kroglo v glavo, in ko bi ne vem kaj bilo.«

Dasi je imel Lovre na take besede vzroka dovolj, bet s cepom odbijati, premagoval se je in dejal mirno: »Marijan, jaz vam naravnost povem, da sem vas imel bolj za blagega moža. Da mi nekove namene podtikate, kakor bi jaz deklico samo začasno goljufal, ne morem vam zameriti, želim, da bi me bolj poznali, sicer –«

»Sicer je vse hinavščina, prazne besede, katerim se je tudi ona dala preslepiti. Povedal sem ti že, kar sem mislil. Jaz bi ti že drugače pokazal, ko ne bi bilo zavoljo nje. V enem tednu.«

»Prosim vas, dajte mi besedo izgovoriti! Žal mi je, da sem nedolžen vzrok vaši nesreči, ali preverjen sem, da vi ne bi bili na nič boljšem, ko bi mene ne bilo nikdar v ta kraj. Ko bi bil vedel, da ona vas ljubi, veselil bi se bil z vami kakor prijatelj s prijateljem in nikdar ne bi bil poskušal ničesar zase in nikdar bi se ne bil tako spoza-bil, da bi vam bil po namenjenem lastnem prizadevanju njeno ljubezen odtegnil ali ukradel, kakor mi očitata.«

»Kaj je nisi, lažnivec!«

»Menim, da mi morete malo laži skazati. Verjemite mi ali ne verjemite, od kraja, ko sem mislil, da je Manica vam namenjena in da tudi sama misli na vas, zatiral sem vsako čut ljubezni. Zdaj pa, ko od nje same vem, da vam ni nikoli ničesar obetala, imam tudi precej lahko vest.«

»Pa boš kmalu še lažjo imel, ko boš culo navezal in pobral se po svetu, od koder te je vrag prinesel.«

»Gotovo lažjo kakor vi, Marijan, zakaj, kar mi že tudi storite, drugega ne boste na dobičku, kakor da si boste lahko očitali, da ste veliko pomogli v prezgodnjo nesrečo pripraviti človeka, ki vam ni drugega žalega storil, kakor da vas je nekaj časa poznal. Lahko noč. Premislite to, kar sem vam rekel, pa storite, kar hočete.«

»Prav je, da greš, ravno bi me skoro volja bila, zalučiti te čez kamenje, da bi se nikdar ne pobral.«

»Pretepevat se nisem prišel,« pravi Lovre, »pa mi-slim tudi, da bi se vam ne dal vsak kar tako za nič lučati po kamenju. Če hočete kaj takega skušati, treba vam bo koga drugega najeti, ne mene.« Rekši, Lovre odide.

Svojo puško je bil na mestu, ob kamen naslonjeno, pozabil.

Marijan je še obsedel. Kvasova mirna beseda in to, da mu ni mogel na marsikaj ničesar odgovoriti, razkačilo ga je še bolj.

»Ko bi je jaz nikoli ne imel in ne iskal po očetovi želji, ta pritepeni bukvar je tudi ne bo! Ko bi ga zlodej zdajle nazaj prinesel, da bi ga malo potresel!«

In da bi svojo jezico, katere zdaj nad Kvasom ni mogel ohladiti, poskusil nad njegovo tu ostalo puško, prijel jo je srdito ter jo pet sežnjev daleč po grmovju zagnal.

To delo so dopolnjevale tri krepke in robate kletve. Tik pred seboj je zdajci zaslišal preglasen, poreden smeh desetega brata.

»Ti grešnik, grešnikov sin! Kaj kolneš Boga in hudirja! Ali ne veš, da preklinjalci ne bodo gledali nebeškega kraljestva?«

Po teh besedah se začne Martinek zopet krohotati. Ko bi bil ne vem kdo Marijanovih prijateljev v tem trenutku k njemu prišel, bil bi ga z jezo odgnal. Lahko se tedaj ume, kako je zavrelo v njem, ko je ravno ta človek stopil predenj in še s tem zaničevalnim smehom. Bilo je že zdaj vdrugič, da mu je v enakem trenutku pred oči prišel ta mož kakor hudoben, nagajiv duh.

»Ti pes!« vpil je Marijan in zavzdignil kopito svoje puške.

»Nič pes, ne dlake ne od psa ne najdeš na moji koži, samo malo uboge človeške kosti, ustvarjene iz takega očeta, pa iz boljše matere kakor ti. Bog, ti meni greh odpusti, da te imam tako rad, da ti ne morem oglja zbirati na tvoji črepinji, kakor Salomon ali neki drug modrijarh pravi v svetem pismu. Nu, nu, le pusti tisto palico kovanu, le, že vidim, da je puška! Kaj praviš prijatelj Narobe, mož Hudojezec, ali bo vzel bognasvaruj tega Kvasa v pekel ali ga bo peljal v zakonska nebesa z graščakovo hčerjo? Povedi, kaj meniš? Jaz pravim, da bo tako, kakor sem nazadnje dejal; tebi bo pa kaj odmečka vrgel. Ali bi ne bilo tako prav? Kaj?«

Za odgovor na neprilično šalo je dobil Martinek s puškinim kopitom po kolenih, da je omahnil.

Ravno zdaj se je luna izza sivega oblaka pokazala in obsevala desetega brata, ki je prav polagoma odkladal kamižolo, čevlje z rame, palico in kučmo. »Fante, udari še enkrat, da bom vedel, da se nisi bil spozabil, ko si me mahnil. Udari, če hočeš desetega brata poznati!«

»Na, hudič!« Rekši, mahne Marijan srdito vdrugič.

Martinek uskoči novemu udarcu, pa v tem hipu drži Marijana z eno roko za puško, z eno za vrat. Mladenič se je zvijal, da bi se oprostil berača, pa zastonj, videl je, da ima Martinek več moči, kakor bi je bil kdo v teh koščenih udih pričakoval. Zdaj pa zdaj je Martinek svojega nasprotnika vrlo pomikastil in smeja se vedno govoril: »Vidiš, vidiš, žaba! Tako se norosti iz neumnih, prevzetnih buč iztresajo. Ni pridno, če človek meni, da vse ustrahuje.«

In ko je Marijan zopet jel srdito otepavati z rokami in nogami zavihtel ga je Martinek okrog sebe, zopet malo pomikastil in dejal: »He, konjiček, pohleven bodi in ponižen! Glej, kako bi te lahko neki mož čez pečevje v dolino zalučil, kakor si ti ravno prej nekomu obetal, ti zgaga, ti! In zalučil bi te kakor leščevo batino, da ne bi nobena tvojih koščic cela ostala, ko ne bi bil po nesreči nekoga sin, kateri bi, to se ve, meni najrajši v testamentu bolezen za dedino zapisal! – Le počasi, kadar se mi bo zdelo, pa te bom pustil. Ali se boš poboljšal? Bojim se, da si podoben tistemu psu, ki je s svojim gospodarjem v cerkev romal, tam fajmoštrovo pridigo poslušal, da

je greh krasti, pa je iz cerkve šel naravnost krast. Bomo videli.« Rekši, ga pahne od sebe.

Srdit popade Marijan puško s tal in mahne s cevjo po Martinku, ki se pa z isto urnostjo ko pred umakne.

»Tako! Čakaj, podlasica nezboljšljiva, jaz ti bom še druge muhe iz glavice iztresel.«

Pa preden je utegnil deseti brat Marijana drugič v svoje klešče dobiti, odskočil je ta za tri korake in napel petelina pri puški.

»Eno stopinjo stori proti meni, pa bom sprožil!« vpije srdit Marijan.

Martinek se zasmije in v enem skoku je bil pri njem. Ali nerodno je puško prijel, kajti v tem hipu se je sprožila. Martinek je imel kroglo v sebi; vendar je bil še toliko v moči, da je svojemu nasprotniku iztrgal orožje iz rok in ves divji loputnil ga s težkim kovanim kopitom po glavi tako, da se je zvrnil z ubito črepinjo. Potem se tudi on ni mogel držati več pokonci, zgrudil se je na tla. Kri mu je tekla s curkom iz globoke rane pod prsmi. Z umazano ruto, katero je iz nedrja izvlekel, zatladil si jo je toliko, da si je kri nekoliko ustavil, poprijel palico, čevlje, kamižolo in kučmo ter se vzdignil. Počasi se je vlekel po stezi naprej.

Mesec je lepo svetil na nebu in obseval mladeniča, ki je ležal na tleh kakor mrtev. Tiho je bilo precej časa daleč okrog, le murni in drugi mrčes, ki so za grmovjem po toplem dnevu prišli na večerni hlad, žvrleli so svojo

enomerno nočno pesem in tam doli iz vasi se je slišalo lajanje dveh psov, ki sta drug drugemu odgovarjala.

Čez kaki dve uri je bilo slišati ohripelo petje posamega glasa, ki je počasi, pa vedno bliže prihajalo. Bil je to stric Dolef, ki je šel iz krčme Obrščakove precej vinski domov po svoji navadi.

Bil je že komaj streljaj daleč na samotni stezi, ki je držala prek Skal. Ali kakor se je videlo, se ni možu posebno mudilo domov, ker na svojem potu je večkrat zašepetal malo v stran, zdaj pa zdaj na jarek padel in se naprvo na vse štiri, potem na dve zopet pokonci skobacal in vedno govoril. Naposled se je ustopil na grič in začel v dolino peti:

»Je huda zver ko sam hudir
ta žena moja, stara para,
ne da pazder miru nikir,
me vara ven in ven in kara.

Rodovine sem dobre, poštenega očeta,« govoril je stric Dolef sam med seboj nadalje. »Pa tudi nisem bil nikoli tako neumen ko drugi ljudje ter nisem vtikal vratu babjemu vragu –«

Rekši, se ob ježo spotakne in pade. Ker je svet na onem mestu skoraj še bolj visel ko kje drugje, bilo je nevarno za strica, da se ne bi strkljali v dolino. Ali Dolef je bil mož, ki je znal vince piti in nositi, tudi če ga je bilo

nekaj odveč po stari hvalni navadi. Kakor je tedaj mož, plemenitega očeta sin, zapazil, da je v tej postelji glava veliko bliže osredku matere zemlje nego noge, poprijel se je vrlo za brinov grmiček in po nekaterih težavah se je tako zasukal okoli brina, da po naravnih postavah ni več kri v glavo silila in da je brez skrbi lahko položil jo na krtino. Objemši še z drugo roko brin, pel je s slabotnim glasom:

»Bo prišla grenka smrt,
hramček bo zaprt,
glažek djan na stran,
jaz bom pa zakopan.
Dira la la la lom.«

Potem se čez nekaj časa zopet na vse štiri postavi, in ko stezo dotiplje, opomore si večkrat zastonj poskuša je, na noge. »Bodemo zlezli domov. Pa še jutri. Dva bokala sem dolžan. – Nič nisem dolžan. Obrščak, po pravici delaj, ne pripisuj, saj smo kristjanje; midva oba! Petra si ven vrgel in si ga! Kaj ti je hotel? – Le prepira ne, tepeža ne! Potrpimo; vino je Bog dal, mi smo pa otroci njegov; žganje smo pa sami napravili, če mi ne, pa drugi; saj

vinska trta
nima grla,
da bi sama
vince žrla.

Kaj boste vi? Pijte pa molčite. Ne veste drugega, kakor kar drugim ljudem iz ust pričakate. Jaz pa sem že drugačne pивce poznal. I, ko bi tebe vragulja prinesla, ti moj prijatelj Fric! Precej ga imava kupo in zapela bi ti-sto, kako se že poje, čakaj:

Gaudeamus igitur,
juvenes dum sumus ...
Ne znam –«

Med tem samogovorom je bil Dolef prišel do tjakaj, kjer je Marijan ležal.

»Aha, tu je tudi eden, ki ne sme vina videti. Revež, jaz sem se tudi včasih tako nalezal, da nisem imel stopinje, zdaj pa –« Dolef se spotakne in pade tikoma k ležečemu. »Hoj, hoj! Brate moj, vstaniva!«

Zdajci zapazi, da je namišljeni pijanec – Marijan ter da je krvav po glavi. Znano je, da kaj čisto naglega in nenavadnega človeka strezova iz najhujše pijanosti, kakor, postavim, strah. Dolf pa, sicer miroljubnega in dobrotnega moža, ni nobena reč utegnila bolj prestrašiti kakor kri in smrt.

»Kaj še! Marijan ubit! Kdo je to storil, za križanega Boga!«

Pretipavši ga bolj natanko, zapazil je stari stric, da mladeniču še žila bije, da pa ima glavo prebito. Klical ga je, cukal in z roso močil po čelu, pa ni se ganil.

Zarja se je v vzhodu jela žariti, ko si je Dolef jenjal prizadevati in začel premišljati, kam bi šel po ljudi. Odločil se je naposled na Polesek in dirjal je, kar so ga mogle noge nositi.

Težko je stari Dolef sklical Krivca in Krivčevko iz postelje, da jima je mogel povedati, kaj se je zgodilo, kaj je videl. Kakor je pa oskrbnikova ženica slišala strašno poročilo, da mladi gospod pol mrtev v rebri leži, bilo je toliko vpitja po gradiču Polesku, da se je moral tudi stari gospod zbuditi.

»Kaj bo, kaj bo! O sveta Barbara, pomagalka na poslednjo uro, mati božja, pribežališče grešnikov, kaj bo!« vpila je majka Krivčevka in roke lomila.

»Nikar ne kriči ko beraške klešče, grča babja! Kaj bi tantigoval, ko ne pomaga nič, povedi, kaj je početi,« pravi njen mož, ki je nekaj časa kakor panj stal.

»Ti grdoba grda!« zmerjala je baba in debele solze brisala. »Saj pravim, ti nimaš nič srca; trd kamen imaš v prsih; ko bi kaj srca imel, jokal bi se, če samo mene vidiš jokati, nikar pak, ko je naš lepi, mladi, dobri gospodič ubit. Oh, rane krvave! Kaj bo za našo službo, če je mrtev ali če šele bo!«

»Baba, tebe je Bog oče ustvaril, ko je ravno pri slabi volji bil ali pa že truden; če te sam bognasvaruj ni napravil.«

»Drugo krat se prepirajta, zdaj gospoda pokličita vsaj, da bomo šli pogledat in da ga domov prinesemo,« pravi Dolef.

V tem hipu se vrata odpro in gospod Piškav stopi na prag z nabranim čelom, s svečo v roki, razoglav in v dolgi halji iz tankega črnega platna. Ostro pogleda zbrano trojico ter pravi osorno: »Kaj to pomeni! Oba bom segnal iz hiše. Jaz nočem nikakega krika.«

Po teh besedah se obrne na vratih in hoče oditi.

»O milostljivi gospod, ko bi vedeli, kaj –« začela je Krivčevka, pa stari ji jezno besedo prestriže:

»Nič nočem vedeti, molči!«

Zdajci popade Krivčevko sveta jezica, razkačena postopi za njim in prime za vrata.

»Črna živina ste vi in moj mož. Kaj ste vi oče, ko vaš sin umira zunaj na polju, vi pa pravite, da moram molčati, da vam še povedati ne smem.«

Samo dve besedi je stari slišal: sin umira – in bilo je dovolj. Barvo je sprevergel, obledel ko zid, sveča mu je padla iz rok.

»Kaj praviš? Sin moj! Kje je Marijan?«

Na to hlastno vprašanje pa Krivčevka ni bila pri volji brž odgovoriti, kakor je gospod v svojem smrtnem strahu hotel, ampak mislila mu je še to in ono očitati, ker menila je: zdajle je urica. Pa stric Dolef ji je skazo storil in v treh besedah vse povedal.

Takega ni še nikdar nihče starega gospoda na Polesku videl, kakršen je bil v tem hipu. Nekaj časa je stal ko okamnel in srpo gledal zdaj tega, zdaj tega. Pa koj je z roko sive lase s čela posnel, in kakor ne bi mogel več po

svoji navadi človeštva in človeškega čuta zatajevati, postal je naenkrat ves beseden, hitro in z neko skrbljivostjo zapovedal, kaj naj se zgodi, in zaradi tega so kmalu potem koračili vsi trije, gospod Piškav, Dolef in Krivec, prek polja.

Botra Krivčevka pak je jokala in tulila okoli Podleska, da je bilo strah. Popolnoma iz uma bi se bila pa rada dela, ko so proti dnevu prinesli Marijana, v rjuho zavitega in popolnoma v nezavesti.

Lahko si je misliti, da je botra Krivčevka kakor poštena katoličanka najprvo gospodu nasvetovala, naj pošlje po duhovnega gospoda, da pride s sv. poslednjim oljem in obhajilom. A stari gospod ji je tako z ostro besedo prepovedal živega človeka v hišo klicati, da si ni upala nobene več ziniti. Tudi o zdravniku ni hotel ničesar slišati, temveč spiral je rano sam in sam obvezoval sinovo glavo, in sicer se je pri tej reči tako izvedeno obnašal, da je Krivčevka možu pozneje dopovedovala, trije gospodje Venclji ga ne bi bili tako obvezali. In ko je videla, da se ni skoro nič odmaknil od sinove postelje, ampak vedno pazil na vsak dihljaj, tipal, kako žila bije in koliko ima glava vročine, pritegnila je sama sebi, da ima vendar še nekaj očetovskega srca, da, več srca ko njen mož, ki se še jokati noče, kadar ona veka. Ko bi le še majhno za njegovo dušico skrbel in ga dal prevideti, pa bi človek hotel kakov očenaš moliti zanj, mislila je. Večkrat jo je skušnjava obhajala, da bi kar sama in natihoma šla po

fajmoštra, da bi ranjenca vsaj izpovedal, ali bala se je, da bi po svoji nepokorščini službe ne izgubila, zato je jokaje se obljubo naredila, da bode opuščenje svoje svete dolžnosti kakor glavni greh pri prvi spovedi povedala.

Šestnajsto poglavje

Bolan Leži, mило ječi.

Narodna pesem

Stric Dolef je koj potem, ko je Polesek zapustil, začutil vsakdanjo potrebo, namreč da ne bi bilo napačno malo zaspati. In ker mož ni bil vaje odrekli svojemu telesu, česar mu je lahko privoščil, ulegel se je doma pred lopo na voz in je spal vse jutro do trdega dne. Tako ni utegnil Slemeničanom zgodaj praviti, kaj je danes to noč skusil in videl.

Lovre je bil zarana vstal in je po svoji navadi sedel na klopi pod grajskim orehom. Včerajšnje skrbi so mu bile nekaj znemar prišle, tako da se je prav z veseljem in pridom pečal s svojo knjigo.

Zdajci je zaslišal krevsanje nerodne stopinje po peščenem potu proti gradu, in obrnivši se, videl je znano podobo Krjavljevo, ki je naravnost proti njemu sopihal.

»Ali ste vi tisti, ki zna gosposke otroke učiti in ki ga za Kvasa kregajo?« vpraša Krjavelj, ustopivši se predenj.

»Jaz sem tisti, ki ga v mislih imate,« odgovori Lovre in se zasmije. To pak Krjavlju ni bilo pogodu in dejal je:

»Slišite me, vi, zakaj se mi rigate in smejete? Jaz sem bil na vojski, na morski vojski, pa se mi niso smejali, to vam povem. In pri fajmoštru sem bil, pa se mi niso smejali, glejte! Samo enkrat so se mi smejali, pa so bili še tačas bolj neumen mož ko jaz, čeravno znajo točo ustaviti. To je bilo tačas – da boste tudi vi to reč vedeli in se je naučili – tačas, ko smo za velikonočno spoved hodili na izpraševanje iz nauka krščanskega. Pa so mislili gospod, da me bodo prav ujeli in me vprašajo: Krjavelj, pravijo, koliko je bogov? – Nič več ko eden, pravim jaz. Kaj nisem dobro povedal?«

»Prav dobro.«

»Nu,« pripoveduje Krjavelj dalje, »potlej malo tobačka v nos natlačijo in se s tisto majolikasto ruto obrišejo in me še vprašajo: Krjavelj, pravijo, kje pa je Bog? – Jaz pravim: Povsod. Oni me sprašajo: Tedaj, pravijo, če je povsod, ali je tudi v tvoji hiši? – Tudi, pravim. – Ali je v tvojem hlevu? – Tudi. – Ali je v tvoji kleti? vprašajo; jaz pa pravim: Gospod, ne bodite hudi name, v moji kleti ni Boga; nobenega Boga ne najdete v moji kleti, če ga tudi z vžgano trsko iščete; in hudiča ne najdete v njej, čeprav mrtvaške bukve v roke primete. Tako sem jim bil povedal in malo so šobo napeli in dejali: Krjavelj, pravijo, Krjavelj, zakaj ni Boga v tvoji kleti? Poprej si prav povedal, da je povsod, zakaj bi ga v tvoji kleti ne bilo. Jaz

pravim: Zato ni Boga v moji kleti, ker nobene nimam. Tačas so se mi smejali.«

»Zato, ker si jim dobro povedal.«

»Kaj neda! Pa skoraj bi bil pozabil, da me je deseti brat Martinek po vas poslal,« pravi Krjavelj.

»Kaj bi mi pa rad?« vpraša Lovre.

»Veste, kaj bo najbrž? Martinek je zbolel, leži, pri kraju je ko buča v zelniku, pete bo stegnil. Testament mu boste zapisali, jaz menim!«

Ker je Krjavelj to čudno novico tako malomarno pravil, kakor bi bila vsako uro slišati, ni mu Kvas za prvega verjel. Ali Krjavlja je to zopet ujezilo in rotil se je na svojo mater in svojo morsko vojaščino, da resnico govori. Tudi je bilo vse Kvasovo odpovedovanje, da ne more in ne utegne od doma, da naj koga drugega poišče, zastonj, kajti Krjavelj je dejal, da ne sme o Martinkovi bolezni živi duši nič povedati razen njemu.

Do ure, ob kateri se je slemeniška družčina k zajtrku spravljala, bilo je še precej časa in pot do Krjavljeve koč ne ravno dolga. Zato se je Kvas naposled napotil s svojim tovarišem proti Obrhku.

»Veste, kaj vam pravim,« dejal je medpotoma Krjavelj, »jaz sem mož; to so tudi po svetu vedeli in vedo. Zakaj sem bil pa pomorski vojščak? To vas vprašam. Stara ciganka, Bog ji daj špeha in masla, bila je pri meni

že pred dolgo leti in povedala mi je za tako srečo, da bom, preden sveti božič pride v deželo, nekaj podedoval. Morda je letošnji božič v mislih imela. Kaj menite vi, ki ste učen fant, kakor so se pri Obrščaku o vas menili, ali bi se ne dalo tako narediti, da bi jaz za desetim bratom kako stvarco dobil? On ima nekaj srebrnih kebrov, vi boste pa testament pisali, če jaz prav mislim. Postavite v pisanje take besede in pokrižajte jih, da bom jaz tudi kaj dobil. Posebno tiste čevlje bi rad, ki jih ima; saj vidite, da bom na zimo bos. In Obrščaku sem trinajst krajcarjev dolga naredil, te bi rad plačal, zakaj, če dolg na oni svet nesem, ko bi se primerilo, da bi umrl, ne bom večnega zveličanja dosegel. Pa še eno kozo bi si tudi rad kupil, ko bi denar imel. In kamižolo imam raztrgano, glejte, komolec mi jo je preril; Brzetov Tonek pak ima eno naprodaj. Kaj, ko bi se kaj denarja dobilo? Naredite vi otorej testament, saj ne maram ravno zastonj, nekaj krajcarjev vam bi hotel vreči za molk in poštenje. Nekaj bo, vem da, Martinek sam rekel vpisati, če ga opomnite, nekaj pa sami priznamovajte.«

»Kaj meniš, da bi bilo to prav, ko bi se tako naredilo?«

»Oj, kako ste neumni! Tako govorite, da ni ne za na ramo ne za na voz, prav tako mislite in govorite, kakor bi po temi hodil in sence iskal! Le poslušajte me: jaz imam dve kozi, eno mlado, eno staro – Dimko in Marogo. Če Marogi pokladam, dam ji mrve in slame, kajne? Nu, če ona zboli in umrje – sveti Luka volovske podobe je

varuj! – kaj bo v jasliah pustila in komu? Seno bo pustila in slamo, kajne? Pa komu? Meni ne, ki sem ji ga dal in ki sem gospodar njen, zakaj jaz tega ne jem; ampak Dimki bo pustila, ki z njo pri enih klinih privezana stoji. Ali ne bo tako, kali? Kaj pravite?«

»To bo morda vse tako, Krjavelj! Ti že umeš, kakove so kozje postave, jaz ne. Ali povedi mi najprvo to, kaj je desetemu bratu, kako bolezen ima?« pravi Lovre.

»Nič, zdaj je to govoriti, koliko mi boste v Martinkov testament zaznamovali. Saj vem, da znate, če le hočete; zakaj ljudje govore takisto, da ste črno šolo študirali in še hudobo znate zagovarjati. Zastonj ne bo, če mi dobro storite. Ali bom enkrat za žganje dal, da ga bova pila, ali vam bom kake tri tolste polhe prinesel za večerjo – še ne veste, kako so dobri in užitni v krompirju kuhani – ali bom pa poln svinjski pisker smolnjaka za mazanje kol prinesel v grad, dobrega, oljnatega, da se bo vlekel od kuhalnice ko dežni curek.«

»Le tiho bodi, Krjavelj, vsega tega ne boš nosil.«

»Kaj!« zadere se možanec, »kaj misli kdo, da ne morem in da lažem. Vse, kar jaz rečem, je tako res, kakor bi pribil in privezal s klinom in s trto. Le stojte, da vam povem eno, potlej boste spoznali, če sem jaz resničen mož ali je kdo drug.«

»Že vem, da si pravi mož, le povedi, kar sem te vprašal, kako bolezen ima Martinek,« pravi Lovre.

»Čakajte no, saj ne gori voda in obesil se ni nihče, to moram razpovedati, kar sem začel. Jaz sem resničen mož. Na svete Lucije dan so Hrvatje prašičev gnali – ono leto je bilo, ko se je Izvirnikova češnja podrla, votla je bila in suha in stara kakor naša vas. Pa so jih gnali po poti in topli po ščetinah in grd kosorep črn pes jih je poganjal. Tisti kosorepi pes poganja, laja in leta okoli takistih prašičev kakor sama božjast. Jaz pa gledam in ogledujem tisto živo žival. Kar ti jo en prašič od krdela ubere čez njive in dirja gor za mojo hišo in proti hosti. Jaz ves vesel mislim, Bog ti daj zdravje, prase, ti boš v hosto ubežalo. Hrvatje, bogme, te bodo pustili in jaz te bom našel in jedel. Ali tisti pes kosorepec leti za prašičem in ga grozno grize in ustavlja. Bil je že klek, kmalu ga prižene nazaj, pa bil je ves krvav in raztrgan od pasjih zob. Komaj je hodil. Jaz postopim in pravim Hrvatom: Možje, pravim, vi svinjski prekupci, pravim, ta žival bo crknila, preden na semenj pridete, in bo! Dajte jo meni za dar božji. Srečo boste imeli, pravim, kamor boste prišli. Pa mi ga niso hoteli dati. Kar me jeza popade in pravim jim: Šleve hrvaške, skoporitci, semeži, svinje ženete gor, svinje boste gnali dol, prodali ne boste nič, zato ker ste nevoščljivi. In kaj se je zgodilo? Jaz sem tisti večer molil na čast sv. Lucije in ona je Hrvatom tako naredila, da sem jaz resnico govoril. Prekupci niso skoro nič prodali na semnju. Drugi dan sem videl, da so več gnali nazaj ko tri polovice tistih prašičev.«

»Ali bi tudi zdaj sv. Lucijo prosil, da bi meni škodo naredila?«

»Nemara da bi jo hotel poprositi. Ona me ima rada, to sem že tačas pri tistih prašičih videl.«

»Te molitve te bom odrešil, zakaj nobenega testa-
menta ne bom delal, če je prav Martinek res bolan, ka-
kor praviš,« pravi Lovre.

To je Krjavlju upanje malo potrlo. Prizadeval si je po svoji najboljši moči Kvasa prepričati, da ni na to ni na ono stran ne bi bilo napačno, ko bi se kaj takega napra-
vilo, kar je on želel. Ko je pa videl, da mu noče ničesar obljubiti, obmolknil je in se jezno držal.

Tako sta prišla do Krjavljeve hiše, katero hočemo bralcu natančneje pred oči postaviti, nekaj zaradi tega. ker je enakih človeških stanovanj že poredkoma najti po Slovenskem, nekaj pa, ker smo te vere, da se je naš Krjavelj, vsem njegovim slabostim in pomanjkljivostim vprek, vsaj kateremu izmed bralcev toliko prikupil, da bo potrpljivo bral, kje in v kakovem je stanoval. Krjavljeva hiša je njegovega lastnega dela, tedaj ji ne moremo zameriti, če ni po nobenem pravilu stavljena. Ko se je bil ta mož za trdno namenil stanovanje zase napraviti, ni se najprvo usedel in mislil, kak črtež bi si naredil, po ka-
terem bi potlej skladal, temveč vgozdil je v zemljo štiri stebre pokončnike, prevezal te z vprečnjaki, na vsakem koncu brano vtvoril in vrh vsega sleme obesil; vse to je delal, ne da bi vedel, kaj bo iz tega postalo, ali hlev ali

hiša ali oboje. Kakor vsak, ki dom dela, želel je Krjavelj, da bi hitro izdelal, pa hotel je tudi, da bi bilo dobro. Za lepoto mu že ni bilo toliko, več za gorkoto. Začel je med tramovi pokončnjaki zidati, ali bolj prav, prostor zadelavati. Pa dasi se je ilovnati zid precej hitro vzdigoval od tal, zdelo se mu je vendar vse to dolgočasno, zato je naložil v zid panjev, goli, okornih skal in vsega. Zato še zdaj, ko Krjavlja več ni, niso stene gladke. Streha je bila sicer le ena, pa mnogovrstna, kajti Krjavelj je pokrtil nekoliko s slamo, nekoliko z mahom, nekoliko z deskami ali s pazderjem, po vrhu pa je imel naloženo kamenje in stara kolesna platišča, da mu ne bi sapa strehe trgala. Ker Krjavelj ni bil nobene kamnite vloge v zemljo postavil, poobesila se je bila njegova hiša tako na zapadno stran sveta, da je Lovre, stopivši skozi duri, malo mislil, ali si je človek tu življenja v svesti ali ne.

Še bolj čudno je bilo to stanovanje od znotraj; kajti bilo je tukaj vse v enem, hlev, izba, kuhinjska shramba in klet. V enem kotu sta bili privezani dve kozi, v drugem je bilo natovorjenih dokaj črnih piskrov krompirja, koškov za smolo in druge ropotije. Tam v poslednjem kotu pak je na slami ležal Martinek Spak.

Sedemnajsto poglavje

Tja v kamro, tja v kamro
že sije prebeli dan
pomenek, pogovor
še ni dokončan.

Narodna pesem

Ko je deseti brat začutil, da je Krjavelj s Kvasom v hišo stopil, obrnil se je od stene. Videlo se je, da mu vsako gibanje veliko težave in bolečine dela. Lovre je obstrmel, ko je videl, kako zelo se je Martinek od sinoči spremenil. Z rjavega lica je bila kri zginila in vseh tistih značajnih prog ni bilo po obrazu.

»Ali ste prišli? Prav je, da ste prišli. Krjavelj, primakni gospodu tisti panj, naj se usede,« pravi deseti brat.

Lovre je zapazil, da se Martinku ni samo način govorjenja sploh (poprej ga je, kakor skoro vse ljudi, tikal), temveč tudi glas spremenil.

»Krjavelj, idi ven, midva imava svoje pomenke,« pravi Martin nadalje.

Dasi ne posebno rad, pobral se je hišni gospodar Krjavelj vendar iz hiše, poprej pak je pol skrivaj namežikal Kvasu in dejal: »Kaj sem pravil, da bo testament!«

»Martin,« reče Lovre, »jaz vidim, da si zelo bolan; pošlji

po zdravnika. Če ti kaj manjka, nič ne skrbi, bode se že dobilo. Zdravje je draga reč, pa nikdar predraga.«

»Za take ljudi, ko ste vi, zame ne! Meni noben zdravnik ne pomaga. Moje ure so se stekle.«

»Te misli ne smeš imeti. Ti si nisi dal sam življenja, tedaj nisi gospodar svoj in ne veš, doklej imaš živeti. Kajne, da privoliš, da pošljem po Venclja. Na Slemenicah je zdaj, koj bo tukaj,« pravi Lovre.

»Če povem, da imam svinec v sebi, mislim, da boš tiho – prosim, ne zameri, da te tičem in govorim kakor v dnevih svoje neumnosti. Jaz že vem, zakaj te tičem.«

»Svinec?« vprašal je Lovre.

»Cel strel! Pa ne vprašaj dalje, odgovora ne boš dobil. Kar sem staknil, to je zaslužen. Rad grem gor k svoji materi. Upam, da mi bo Bog milostljiv,« pravi Martinek.

»Ali bi ti ne bilo veliko tolažbe, ko bi po duhovnika poslal?«

»To bom že oskrbel,« pravi Martinek. »Tebe bom pa nekaj drugega prosil. Veliko ljudi je, ki so me radi videli, in marsikoga sem tudi jaz rad imel, zaupal pa nisem nikomur. Tebe bi bil lahko sovražil zavoljo tvojega imena in rodu, ki me na nekoga domišlja. Toda ko sem te

vprvič videl, spoznal sem te, da nisi še drugemu svetu podoben, zlasti pa enemu človeku ne, ki ti je v rodu, katerega sem pa jaz sovražil žive dni, Bog mi odpusti ta greh! Zato sem te rad imel in zato sem te prosil, da si prišel zdaj k meni, ko mi je treba človeka, kateremu moram nekaj zaupati. Ali smem tebi?«

»Če ti jaz morem kaj storiti, storim ti z veseljem. Vendar, če imaš kaj posebnega povedati, premisli, komu poveš. Jaz sem ti še skoro na pol tujec.«

»To ni res! Ti si med dvema eden, ki ni verjel, da sem jaz to, kar sem bil na videz. Eden je vedel, ti si pa mislil. Rad bi šel s sveta, da bi to med vama ostalo. -Posezi tu v zglavje!«

Lovre poseže v zglavje in dobi nekaj v ruto zavitih listin. Martinek se stegne in jih vzame v roke, nekoliko razvije, oko se mu zasveti in poljubi jih: »Priatelj, samo ena duša je bila na širokem svetu, ki je mene ljubila, kakor bolj ne more, in to je bila – moja mati. Ona je te črke pisala. Smrt imajo v sebi, zakaj nekega človeka lahko pogube. In vendar jih je pisala ljubezen, ljubezen do sina!«

Pri teh besedah desetega brata je Lovre videl, da se mu je solza utrnila z očesa.

»Ali tvoja mati še živi?« vpraša Martinek.

»Še,« odgovori Lovre.

»Kaj pa oče?«

»Tudi oče še žive.«

»Ali pa ti ljubiš tudi svojega očeta?« pravi deseti brat.
»Da, gotovo ga ljubiš. Srečen človek si, zakaj nobena reč ne žge in ne peče bolj človeka, kakor če ima očeta in ga mora sovražiti.«

»Martin, ti si zelo bolan, nikar svojega zdravja še bolj ne kvari s tem, da si enake reči domišljaš,« dejal je Lovre.

»Domišljaš? Vprašam te, prijatelj, ali si je treba domišljati, če je človek vse življenje take misli in skušnje imel. Ti boš dejal, da takega ni, pa pogledi ga, ki pred teboj leži, in videl boš takega človeka. – Zdi se mi, da sem ti več povedal, kakor sem bil namenjen. Tukaj vzemi to pisanje in nesi ga na Polesek. Tam poišči starega gospodarja in daj mu vse to. Reci mu, da sem ga pred svojo smrtjo prosil, naj mi odpusti. Tam gori bom z njo vred – tako mu povedi – prosil Boga, da mu bo tudi on odpustil. Pa zarotim te na tvoje poštenje in na ljubezen do matere, katera te je rodila in te s trudom, skrbjo in potrpljivostjo odgojila, pomni, da ne pokažeš te reči živemu človeku razen njemu. Tudi sam je ne smeš pogledati.«

Lovre je mislil že šop spraviti, ko se je Martinek še v drugo stegnil in rekel: »Daj, še enkrat daj edini žalostni spomin moje matere. Kadar sem imel tole v roki, spomnil sem se nje, kako je na smrtni postelji slovo od mene jemala z jokom in težkim srcem. Tačas sem zaprisegel, da se bom maščeval. Da se nisem, zahvaliti se imam samo njej, njenemu dobremu srcu. Deseti brat bi bil

lahko premožen mož, ali zaradi nje ni hotel biti, ki je v revščini in nadlogi živel.«

Vse, kar je Lovre danes slišal in videl, vse to se mu je tako čudno in posebno zdelo, da vsega ni mogel razmotati. Pač že prej ni veroval, da bi bil Martinek v istini deseti brat z vsemi lastnostmi, katere mu je kakor takemu ljudstvo prisojalo in katere si je sam tako dobro prisvajal. Ali zraven vsega tega ni nikdar mislil, da bi bil ta človek kaj več kakor bistroglav in lokav mož, ki je znal morda nekaj iz samopridnosti ali pa iz posebnega veselja vlastito in čudovito živeti ter radoverne ljudi varati. Dasi bi mu ta ali oni prigodek, kdajšnje Martinkovo govorjenje in vedenje bilo lahko misel zbudilo, katere se je ta dan prepričal, vendar ni prišel do tega, bodisi da mu ni bilo mar ali pa da je z lastnimi reči imel preudarka dovolj. Nehote mu je tedaj vstala človeštvu sploh znana slabost zvedavosti, in pozabivši, da je deseti brat bolan, dejal je: »Martinek, do danes te nisem poznal natančno. Iz tega pak, kar si zdaj govoril, posnamem, da si drugačno življenje preživel, kakor sem jaz mislil. Za vse to te ne vprašam, že veš, zakaj si reč zakrival. Samo to bi rad vedel, ali ti je resnica, kar si prej dejal, da bi namreč mene lahko sovražil zaradi mojega imena in rodu.«

»Ti si Kvas,« odgovori Martinek, »Kvas se pa lahko spremeni v besedo Kaves. Ti si iz kraja doma, kjer je neki Kaves doma.«

»Na imenu in domu pač ni nič, Martinek!«

»Vem, da ne, prijatelj, vem, da ne; če je človek pošten in dober, ostane pošten in časti vreden, naj ima kazno ali nekazno ime. Po imenu in po licu jaz ne sodim ljudi. Pa to pravijo ljudje, da na lesniki jabolko ne zraste.«

»Potemtakem ti je kdo iz moje rodovine kaj žalega storil?«

»Meni ne, meni ne!« odgovori deseti brat ter nankrat nekaj bolj resen postane. Lovre je mislil, da mu njegovo vprašanje ni ljubo, zato je obmolknil. Ko tudi Martinek nekaj trenutkov ne reče nobene besede, vstane Kvas in pravi: »To pisanje bom že izročil, kakor želiš, ne skrbi. Sicer pa bo prišel zdravnik k tebi, če dovoliš ali ne dovoliš.«

Martin je medtem v okajeni leseni strop gledal in ni poslušal, kaj pravi Lovre. Šele ko je ta mislil oditi, poklical ga je nazaj in dejal: »Usedi se na panj nazaj!«

Lovre se je domislil, da ne utegne muditi se, da ga bodo v gradu pogrešali, vendar se ni mogel izgovarjati. Nekaj mu je dejalo, naj ostane in ustreže možu, kateri je imel pač nekaj zanimivosti zanj, dasi do današnjega dne ne več kot toliko, kakor mika vsak original mislečega človeka, ki hoče poznavati čudno kodrčijo tega sveta, v katerem je on sam en del, čeravno neznanjivo manjši, kakor si v svojem egoizmu včasih domišlja.

»Od kod si doma in kaj je tvoj oče, to sem vedel popred, preden sem te videl,« dejal je Martinek. »Zdaj

te pa vprašam, ali ne moreš vedeti, če je kdo iz tvoje sorodvine kdaj šolal se.«

»Pač!« dejal je Lovre. In kakor bi mu nekaj na um padlo, pogleda desetemu bratu v obraz. Pa dasi je bil poslednji postaren na videz in nagrban, toliko let, kakor bi jih bilo za potrdilo njegove hitre misli treba, ni mogel Martinku prisoditi.

»Koliko je že tega in kdo je bil to?« vpraša Martinek.
»Jaz sem vedel, da se ne motim.«

»To je kakih štirideset ali še več let, kar se ne ve zanj. Mislimo, da je umrl. Mojega očeta brat je bil.«

Ko je Martinek to slišal, uprl se je z levo roko v zglatje, na pol usedel se in s čudnim, strmečim glasom dejal:
»On je tvoj stric!«

Koj po teh besedah pa se zgrudi na posteljo nazaj. Iz tega, kako je usta razvlekel in oči zatisnil, videlo se je, da ga je rana hudo zbolela, ko je nanagloma sklonil se pokonci.

»Da, res je, lahko je tako,« govoril je potlej Martinek kakor sam s seboj. »Mislil sem za gotovo, da je kaj takega. Da bi bilo pa tako, stric, stric – tega nisem vedel. Da, v enem pismu sem našel Kvas, drugod je Kaves. Ali pa veš, da ni še kdo drug tvojih prednikov šel od doma?«

»Nobeden. Tudi za tega so doma pozabili. Le dvakrat sem slišal o njem praviti. Sicer so bili vsi kmetje. Moj oče je bil osem let star, ko je šel oni od doma. Potem se ni več oglasil. Pa kakor vidim, ti nekaj več veš o njem.«

»Vem, vem, še preveč vem!« pravi Martin nekako zamolklo. »Ker te zdaj še bolj poznam, moram ti zgodbo povedati, katere nisem drugemu ko sam sebi še nikoli pravil, da boš tudi ti vedel, kdo sem jaz.«

Ker je povest Martinkova precejšno dolga, stavimo jo blagovoljnemu bralcu v naslednji odstavek.

Osemnajsto poglavje

On, ki je sam bil ljubi moj,
on, ki je pravi oče tvoj,
šel je po svetu, Bog ve kam,
tebe in mene ga je sram!

Prešeren

»Že je tega nekaj let – tebe in mene še ni bilo – ko je v poglavno mesto naše dežele prišel mlad doktor, zdravnik; imenoval se je Peter Kaves. Ni mi treba praviti, da je bil to tvoj stric. Zakaj je svoje rodovinsko ime spremenil, tega ne vem. Mislim, da mu ni bilo všeč in hotel se je bolj učenega napraviti.

Hitro je bil znan po mestu kakor najboljši svojega poklica. Imeli so ga za najbolj učenega in res je ozdravljaj ljudi, ki so imeli take hromote, da še zdravja niso več upali. Tako se je raznesel glas o njem tudi po okrožju.

Nekega dne je dobil povabilo, naj pride v graščino, ki je bila kake tri ure od mesta proč. Obenem se mu je s prošnjo vred poslal voz. Ker je ravno utegnil, šel je še

tisto uro. Plemenitaš Strug – tudi ime smem povedati, ker je ta rodovina do današnjega dne že vsa pomrla – Strug ga je prijazno sprejel in mu naznanil, da je njegova stričnica, bratova hči, katero pa kakor za lastno ima in ljubi, že več časa na očeh bolna. Tudi mu je tako povedal, da je doktor lahko umel, da ne gleda za noben, še tako velik denar, če se le deklica ozdravi.

Doktor Kaves je bil denarja lakomen. To je bila njegova največja strast. Zato je storil vse, kakor bom še povedal.

Ker je doktor videl, da bo tukaj plača jako dobra, dejal je, ugledavši bolne dekličine oči, da mora nekaj dni opazovati, od kod bolezen izvira. Graščak je bil tega vesel in mu je zatrdil, da, če se za nekaj dni v gradu ustanovi, bode se dobro imel, kakor bi bil doma.

Majdalena Strugova je bila stara tačas kakih devetnajst let. Lepa ni bila po obrazu, pa imela je lepo dušo, srce dobro, ah, najboljšo srce, kar sem jaz ljudi poznal.

Doktor Peter Kaves se je na gradu seznanil bolj natanko z graščakom in njegovo stričnico. Bog mu je bil dal dober jezik, dar, katerega ne dobi vsak, po katerem se pa vendar vsak sodi. Govoril je doktor v tej mali družini o tej in oni reči, vse pa je znal govoriti lepo in dobro. Tako se je prikupil graščaku in moji ma – moji materi, saj ti moram povedati, da je Majdalena Strug moja mati. Seznanil se je Kaves pa tudi z drugimi rečmi na gradu, tako na priliko je natanko zvedel, kako veliko

je premoženje Strugovo. Tudi je zvedel, da bo po stricu dobila vse Majdalena.

On je bil lakomnež. Koj je sprevidel, da ne bi bilo težko Strugovo premoženje priženiti. On je bil lepe vnanje postave in zaupal je tudi veliko svoji zgovornosti.

Res se ni motil. Moja mati je verjela prilizljivim lepim besedam mladega doktorja. Revica je mislila, da je ves svet tak ko ona, da ne zna goljufati, lagati in krivo prisegati.

Moja mati ga je ljubila v resnici in z vsem srcem. Tudi on je dejal in kazal, da jo ljubi tako, in tako. Ona je premalo poznala ljudi in svet, da bi bila ločila hinavščino in pravo misel.

Ko se je doktor tako preveril, da mu na eni strani ni nobene ovire, potipal je nalahko še na drugi, da bi zvedel, kako njen stric misli, varoval se pa naravnost vprašati in povedati, da ravno on namerava dobiti bogato Strugovo. Ali tukaj je zvedel, da stric nikakor ni namenjen s svojo deklico tako nizko sestiti, da bi jo dal temu ali onemu, ki nima ni gotovega premoženja niti vsaj njemu enakega imena. Vendar ni obupal. Plemenitaš je bil star. Dolgo ni mogel živeti. Čez pet let pak je bila deklica zadosti stara, da se je lahko sama odločila. Tako je sklenil čakati, kaj pride.

Okoli je bilo ozdravljeno in doktor je moral zopet v mesto. Plemenitašu se je bil znal toliko prikupiti, da ga je pri odhodu vabil, naj pride večkrat v njegovo hišo.

Sicer pa je imel tudi pozimi priliko govoriti z mojo materjo, ko je s stricem prihajala v mesto.

Tako jo je tri leta slepil s svojo ljubeznijo, ki je bila, to se ve, samo navidezna. Vse to zaradi bogastva!

Moja mati je bila dvaindvajset let stara. Ženini so se jeli oglašati. Marsikateri med njimi jo je morda iz ravno tako nepoštenih razlogov snubil kakor Kaves. Vendar vem, da bi bil najslabši med njimi boljši od doktorja. Pa moja mati je vero imela, da boljšega in blažjega nima vesoljni svet. Zato se ni vdala v stričevo voljo, ki je, že slaboten in postaren, želel, da bi se možila pred njegovo smrtjo, in ji je zdaj tega, zdaj onega izmed tistih nasvetoval, ki so mu bili pogodu.

Stric je bil že nevoljen in je pretil tako in tako.

To je doktor vse zvedel. Ker se je bal, da ne bi mu spodletelo, česar je čakal že tri leta, da bi namreč stric moje matere ne prisilil katerega drugega vzeti, sklenil je kaj takega nemogoče storiti. To, kar je malopridnež naredil, zgodi se v naši deželi težko še kdaj. Pregovarjal je mojo mater, da bi se na tihem z njim poročila. Mati moja je bila preveč vestna ženska, da bi se bila temu koj vdala.

Ko je razvidel, da sam ne opravi ničesar, dobil je za denar nekega malopridnega duhovnika, ki ni hotel poznati svetosti svojega stanu in je bil zaradi tega po višji duhovski oblasti od službe odstavljen zaradi več pregreškov, ki so vsi izvirali iz pijanstva. Ta je moji

materi skazoval, da tako dejanje v teh okoliščinah ne bi bilo niti zoper cerkveni niti zoper deželski zakon, če se le poroka čez nekaj let očito razglasi ali na videz ponovi pred svetom. Ker je doktor to obetal, privolila je moja mati in omenjeni duhovnik ju je poročil.

Pač se je moja mati kesala in grenke solze točila, ko je bilo to končano. Nekaj ji je menda v srcu dejalo, da ta reč ne more srečnega konca doseči. Tudi se ji je koj zdelo, da se je doktor, poprej ves ljubezniv in prijazen, po poroki vidno spremenil. Pa revica je molila in Boga prosila, da bi vse na dobro obrnil, in molitev ji je dajala upanje. Upanje – upanje! Neumnost!

Od strani je slišala, da doktor Kaves, o katerem ni živ krst vedel, da je njen zakonski mož – da ta doktor Kaves ne živi posebno v strahu božjem in pošteni čednosti, kar se ženstva tiče. O, zakaj ni tega pred slišala! In vendar tudi zdaj ni verjela, ni mogla verjeti! Ko sta se sešla, kar pa je malokdaj bilo, vrašala ga je, ali je to res ali ne. On je sicer tajil, pa ne veliko. In ko se je začela bridko jokati, pustil jo je in šel. »Neumnica!« to je bila vsa tolažba, vse opravičevanje!

V nekem pogovoru jima je govornica prišla na sveto vero in na Boga. Iz nekaj besedi, katere je govoril, razvidelo se ji je, da nima nobene vere. Ko se je s strahom od njega obrnila, roki sklenila in zavpila: »Jezus, kaj bo s teboj!« zasmel se je zaničljivo, vstal in šel, pozdravivši jo z lepo besedo: »Ti si neumna!«

In vendar ga je rada imela. Molila je zanj, molila je tačas in še potlej v drugačnih časih in še jaz sem moral z njo moliti zanj!

Kakih šest mesecev po oni nesrečni poroki je stric moje matere zbolel. Naredil je testament. Moja mati ga je ljubila kakor očeta; ker ji je vest vedno očitala, da se je zelo pregrešila v poslednjem času zoper njega, stregla mu je še z večjo neutrudljivostjo noč in dan.

Doktor Kaves je bil poklican k staremu gospodu. Do tega je imel stari največje zaupanje. Mislil je, da je to njegov prijatelj, da ga bo on še smrti otel, če ga bode le kdo. Kako strahovito se motimo na tem svetu!

Moja mati je doktorja, preden je bolnika videl, na stran poklicala ter ga je s sklenjenimi rokami prosila: »Peter, ljubi Peter! Skrbi z vso svojo vednostjo, da boš strica ozdravil. On je moj dobrotnik in bode tvoj. Bog naju varuj pregrešne želje, da bi umrl! Temveč jaz rada čakam še deset, dvajset let, da so le stric živi in zdravi!«

»Skrbel bom!« dejal je on.

Dal mu je nekega črnega zdravila. Polovico je bolnik v dveh dneh popil, tretji dan je umrl. Tačas moja mati ni slutila nič hudega. Pozneje pak je v svojih burnih dnevih govorila, da je Kaves stricu zavdal. Skazati mu ne morem! Enkrat sem mu to omenil in na obrazu sem bral, kakor bi bilo res! Bog bo sodnik! Naj bo milostljiv!

Sodnija je po stričevi smrti vzela testament in premoženje v svoje varstvo. Majdalena Strug je bila imenovana

v poslednjem stričevem sporočilu za edinega dediča. Doktor Kaves je mislil, da je na koncu svojega namena.

Pa Bog je drugače obrnil.

Skazalo se je, da plemenitaš Strug, moje matere stric, vprek svojemu bogastvu ni nič lastnega premoženja imel. Vse je bil namreč podedoval po neki teti. Ta pak je imela sina, za katerega se ob smrti materini ni vedelo, kje je, in so ga sorodniki za mrtvega razznanili.

Leto pred stričevo smrtjo je bil z daljnega prišel v svojo domovino nazaj. Ker pa je videl, da je stric že na koncu svojega življenja, ni hotel precej svoje pravice terjati. Zdaj pa, po Strugovi smrti, se je očitno oglasil in skazal. Testament je bil ovržen. Majdalena ni imela nič razen zapuščine svojega očeta, katera pak ni bila veliko večja ko dota vsake boljše kmečke hčeri.

Pravda, katere je moja mati po priganjanju doktorjevem začela, iztekla se je na njeno izgubo prav v kratkem času, ker je bilo vse očito po zakonu.

Zdaj šele je prišlo moji materi spoznanje, popolno, pa strašno spoznanje!

Ko je doktorja, ki se je je odslej čisto ogibal, poiskala in ga opomnila, naj se sklenjena zveza razznani, ko mu je povedala, da bom jaz prišel v kratkem času na svet kot sad te zveze: tačas se ji je pokazal pravi doktor Kaves.

»Jaz te zdaj ne poznam! Beračice ne maram, posebno grde ne!« To so bile zadnje besede, ki jih je z njo govoril.

Ta skušnja je bila pač podučilna, ali draga moja mati bi bila skoro življenje dala zanjo. Morda bi bilo boljše!

Ko je ozdravela za vročinsko boleznijo, pokazala se je druga bolezen, blaznost. Razum in zdravje na duhu se ji je za nekaj časa povrnilo, ko sem se jaz rodil. Pa ne dolgo potem in zopet se je je lotilo. In vse njeno življenje se je menjavalo zdravje in blaznost.

Pač je imela dokaze sklenjenega zakona z doktorjem Kavesom v roki. Pa tožiti ga ne bi bila hotela – ljubila ga je še zdaj, nevredneža; in ko bi ga bila hotela tožiti, ne bi bilo več mogoče, zakaj Kaves se je kaj takega bal in šel iz dežele tačas, ko je moja mati pri tujih ljudeh in na pol mrtva ležala. Kam je šel, ni nihče vedel.

Od kraja je stanovala moja mati v mestu. Kmalu pak je spredidela, da v mestu njeno malo premoženje ne bi dolgo trpelo. Preselila se je z menoj na kmete. Sorodnik, ki je bil namesto nje podedoval Strugovo graščino, ponujal ji je svojo pomoč. Pa ničesar ni hotela vzeti.

Jaz sem ji bil edino veselje. Brez mene ni bila nikjer, ni delala ničesar. Le enkrat se spominjam, ko je bila zopet temna senca prevzela ji um in pamet in sem jaz deček štirih let jokaje gledal čudni njen obraz ter poslušal nenavadne, nekaj divje besede svoje ljube matere in si v smrtnem strahu nisem tega mogel razložiti: tačas se spominjam, da me je pahnila od sebe in dejala: »Proč, ti si njegov!« Pa koj v tistem hipu se ji je um povrnil,

stisnila me je k sebi in dejala: »Ni res, moj, moj!« Ko bi sto let živel, tega ne bi mogel pozabiti.

Ko sem nekoliko odrasel, učila me je brati in pisati sama. Sicer pa mi je vedno pripovedovala, da bom študiral, da bom učen mož. Meni to ni dopadalo. Rajši sem letal okrog po hosti in polju, nego sedel pri bukvah. Sicer pa je mati moja nevede jemala mi veselje do učenja in mi cepila kali takega brezplodnega življenja, kakor sem ga res imel. To pa je bilo posebno tačas, ko se ji je bolezen vračevala in mi je, ne vede, kaj govori, pravila vse, kar sem jaz tebi povedal, in še več, vse bolj natanko. Tako sem se, dasi vem, da mati ni nikdar tega hotela, navdal sovraštva do tistega moža, ki mi je življenje dal, ki je pa materi tako neusmiljeno srečo podrl in pokopal.

Že kot mlad fante sem si ga želel dobiti, da bi tako ravnal z njim, kakor je on z materjo. Le z nevoljo in da bi matere ne žalil, molil sem zvečer z njo vred »za časno in večno srečo očetovo«.

Kolikor je bila moja mati starejša, toliko bolj redko ma jo je obiskovala bolezen. Zadnje leto sem jo šele po tem spoznal, kadar jo je razumnost zapustila, da je postala zgovornejša in mi pravila o mojem očetu, katerega sicer ni v misel jemala.

»Ti boš učen ko on!« govorila mi je ob takih prilikah. »Ti boš znal govoriti še sladkeje ko on! Lagati in golju-fati se boš naučil in, o! – še zavdajati, strupe poznavati, vsega se boš naučil ko tvoj oče. Pa ne smeš skušati, kar

boš znal, greh je to! On je greh storil – grehov veliko. Ti boš drugačen, ne boš podoben očetu. On ni imel srca ni ljubezni!«

Tako mi je govorila. Meni se je šola pristudila. Mislim sem, da so vsi učeni tistemu enaki, ki ga mati oče imenuje.

Štirinajst let sem bil star, ko me pošlje v mesto, da bi v šolo hodil. Od nje sem se bil precej naučil, tako da bi bil lahko izhajal.

Svoje premoženje je posodila moja mati kmetu, pri katerem sva stanovala in živela. Tačas je bilo že še toliko, da bi se bil jaz lahko nekaj let vzdržal. Za pozneje, ko bi bil starejši, pak je imela mati namen, poprositi svojega sorodnika za pomoč, katero ji je bil pred nekaj leti ponujal.

Toda ni je bilo treba.

Komaj je mati s solznimi očmi v mestu od mene slovo vzela, naročevaje mi, naj bom priden, in odšla od mene, ko sem jaz sprevidel, da sem preveč nje navajen, kakor da bi se mogel tujim ljudem privaditi. Komaj je bilo en teden, že sem bil na potu domov – ali ker pravega doma nisem imel, bolj prav – k svoji materi. Našel sem, da je ona taka ko jaz, da je jokala noč in dan za menoj. Vesela me je bila, ko sem prišel, in karala me je obenem. Prosila me je, naj grem nazaj, in videlo se je, kako rada bi imela, da bi ostal pri njej.

Naredila sva, da bom še eno leto odložil šolo, da se bom pridno učil od nje vsega, kar je mogoče, prihodnje leto pak bom šel za stalno in za gotovo nazaj v mesto.

Ali tega prihodnjega leta ni doživela. Jaz sem mislil, da jo bom zmerom imel. Ah, ko bi jo še enkrat, le enkrat videl na tej zemlji, po kolenih bi šel do konca sveta!«

Do sem je Martinek mirno pravil, le včasih se mu je poznalo, da mu spomin te ali one reči čutila zbuja, katera težko kroti. Tu pak je naenkrat obmolknil, nekaj časa ni trenil z nobeno gubo na obrazu, potem pa mu je debela solza pritekla iz očesa in zjokal se je kakor otrok.

Tudi Lovre je bil ganjen. Domislil se je svojih roditeljev in vprašanje mu je prišlo: Ali si ti tako spoštoval svojo mater, kakor ta spoštuje njen spomin? Koliko globokejšo, nežnejšo čut ima ta človek, katerega bi bil marsikak izobraženec zaničljivo kakor suroveža po strani pogledal in obsodil, da blažjega čutila, kakor ga imajo živali, niti zmožen ni!

»Še tisto zimo je moja mati nevarno zbolela,« pravil je Martinek dalje. »Preden sem vedel, ali je mogoče ali ne, videl sem jo mrtvo ležati. In ko bi z neba na zemljo padel, bil sem sam, brez sorodnikov, brez prijateljev.

Na smrtni postelji mi je izročila svoja pisma in spričala. Z njimi mi je rekla poiskati in skazati se svojemu očetu, tvojemu stricu. Kadar boš v veliki sili, poišči ga, tako mi je naročala, povedi mu, da ga prosim, naj tebi

popravi, kar je meni hudega storil; povedi mu tudi, da mu iz srca odpustim.

Tega poslednjega mu nisem nikdar povedal. Prosim tedaj tebe, moj bratranec – pa morda te je sram, da te tako imenujem?«

Kvas ni mogel odgovoriti. Podal mu je roko, katero je Martinek smehljaje se prijel in stisnil, rekoč: »Bratranec, ko si pred precej veliko dnevi vprvič prišel v ta kraj, pre-rokoval sem ti, da me boš pomnil. Tačas sem to drugače mislil, zakaj, čeravno sem mislil, da si mi morda po njem nekaj v rodu, nisem vedel, da si bratranec moj, in kar je še več vredno, bratranec dobrega srca. Pozabil pa nisem, kaj sem obljubil. Pa kaj sem te že hotel prositi? Že vem! Povedi mu ti, da mu je moja mati na smrtni postelji odpustila, povedi precej zdaj, ko mu boš pisma izročal, katera sem ti dal.«

»Gospod Piškav je tvoj oče?« vpraša strme Kvas.

»In tvoj stric! Piškav se imenuje. Menda mu je bilo ime Kaves zoprno in prekrstil se je, kar se je tukaj naselil.

Ker sem ti že toliko povedal, moram do kraja povedati.

Po materini smrti bi bil imel jaz v mesto oditi zopet v šolo. Ali ni mi bilo mar naučiti se kaj več. Umrl bi bil najrajši, zakaj nisem vedel, ali imam kaj opraviti na tem svetu ali nimam. Le ena misel mi je vedno in vedno prihajala, namreč, ko bi njega dobil, ki je mojo mater tako ponižal in prevaral in storil, da je meni zamrla zgodaj, prezgodaj, kako bi ga hotel pestiti, kako bi mu hotel

hudo vest zbujati! To je zoper naturo, zakaj oče je oče, pa jaz sem imel svojo strast in ustrezal sem ji!

Kmalu sem videl, da me ljudje težko gledajo, pri katerih sem bil. Zapazivši to, nisem vprašal, koliko imam še materinega denarja dobiti ali kaj drugega, temveč navezal sem culo ter sem šel. Kam grem, tega nisem vedel. Tako se začne moje desetobratovanje.

Ti boš morda vprašal, kako je to, da sem ravno ljudsko vero v desete brate na svojo korist obrnil in brez posla živel.

To vprašanje sem si dostikrat sam postavil, zakaj sem tako začel, pa sam ne vem, če znam pravi odgovor ali ne. Od začetka sem hodil od kraja do kraja. Jesti sem povsod dobil, da še prosil nisem; več nisem potreboval. Moja mati je včasih norela, kakor sem ti pravil, tudi že tačas, ko še jaz nisem bil na svet prišel. Kmalu po njeni smrti, ko sem začel tako čudno živeti, čutil sem včasih tudi jaz, da sem njen sin. Včasih mi je čudno vrelo in kipelo po glavi; imel sem tačas nagnjenje do burne veselosti in sem govoril, da dostikrat skoro nisem vedel kaj. Tako so ljudje sami začeli ugibati, da sem deseti brat. Meni je nekako dopadalo in navadil sem se.

V poslednjem času, kar me ti poznaš, in že tudi pred precej dolgo, nisem več čutil tistega vretja v glavi. Vse, kar si videl ti na meni, bila je navada. Dostikrat je bila moja veselost samo odeja. Tukaj v srcu sem jaz drugače čutil in mislil.

Ta pisma sem nosil s seboj kakor spomin svoje matere. Očeta iskati mi ni bilo mar. Da sem ga našel, to se je prav naključilo. To je bilo tako:

V ta kraj sem prav rad zahajal, ker so mi bili ljudje po volji. Ta gospod Piškav se je bil naselil že pred nekaj leti. Večkrat sem ga ogledoval, da nisem vedel zakaj. Nekega popoldne sem na jarku sedel, pri hosti in sem prebiral razna pisma, ki jih je mati od doktorja Kavesa imela. Mimo mene je on prišel, in dasi ne ogovarja nikogar sicer, zdelo se mu je menda čudno, da tak človek bere, ko sem jaz. Vpraša me, kaj imam, in ker mi je bilo ravno ponevedoma neko pismo padlo na tla, pobere ga in ga pogleda. Bilo je pismo doktorjevo moji materi, ko še ni sta bila poročena. Ne vem, kako je to, vsakemu drugemu človeku bi bil list iz rok izpulil, njemu ga nisem. Komaj je papir pogledal, spremetale so ga barve, čudno me je pogledal in vprašal:

»Kje si to dobil, človek?!«

Zakaj tako vpraša, zakaj je prebledel? mislil sem in naenkrat se mi je posvetilo; zdelo se mi je, da je meni majhno podoben, nihče ni vedel, kdo niti kaj je! Nihče drug ne more biti! In rekel sem:

»Doktor Kaves, dajte pismo nazaj!«

»Kako veš ti moje – ?«

»Ime? O, to je lahko! Kako ne bi sin Majdalene Strugove vedel imena tistega moža, ki ga je v življenje spravil!« dejal sem jaz.

Tako sem njega spoznal in on mene. Od tistega časa sem mu bil kakor slaba vest. Zbadal sem ga, kjer sem ga dobil. Gluh sem se naredil za vse, kar me je on prosil. Spoznal sem, da to ni prav, pa drugače, sem mislil, da ne morem delati.

Še manj je bilo prav, da sem njegovega sina Marijana sovražil, ki ga ima menda iz kakega drugega zakona. Zato me je Bog kaznoval snoči.« –

Dalje deseti brat ni mogel govoriti. Zakašljal je in kri mu je šla skozi usta. Lovre mu je pomagal, da se je usedel.

»Le pojdi, bratranec! – Rad bi bil zdaj sam. – Po duhovna bom poslal, da poravnam posvetnosti! – Reci mojemu očetu, naj pride k meni! – Pozvedi, če sem Marijana zelo poškodoval. – Bog ne daj! – V jezi in brez premisleka se je zgodilo!«

Lovre mu obljubi, da bo vse opravil, zdravnika poslal in popoldne zopet prišel. Potem odide.

Devetnajsto poglavje

Vi bi bolje briti
kakor pak soditi
znali,
mali
briči, hudiči!
A. Kančnik

Krjavelj je ves ta čas v veži sedel in nekov star koš zapletal z vitrami. Kesal se je, kesal, kolikor se je mogel, da je tačas, ko je hišo delal, tako hentano debela hrastova vrata naredil, da se iz hiše venkaj nobena besedica ne sliši. Zakaj, da se v hiši testament dela, tega je bil Krjavelj tako zvesto prepričan, kakor da bo kdaj v nebesa prišel, kjer bomo samo dobro jedli in pili, če je to naš Krjavelj pravo vedel. In voljan je bil ob tej uri svetemu Petru obljubo storiti, da se bode tam gori v večnem zveličanju pol dne postil, da bi bil le zdaj slišal, komu misli Martinek Spak tiste tolarje in dvajsetice izročiti, ki jih nekje ima zakopane in vragu v shrambo dane. Trikrat se mu

je vitra utrgala, tako z jezo jo je nategoval, ko je videl, da se ne da nič slišati.

Začel je tedaj mož misliti, s čim bi se Kvasu, kadar pride iz hiše, tako prikupil, da bi zvedel, kako je testament narejen. Dolgo je preudarjal, kaj bi mu dal. Nazadnje jo je menda pogodil, zakaj vrgel je koš od sebe in vesel mencial roko ob roko, klobuk nazaj pomaknil in usta razvlekel, kakor da bi se mu zdehalo.

Kvas je prišel iz hiše.

»Počakajte, počakajte!« vpil je Krjavelj nadenj. »Jaz vam bom eno latvico takega kislega mleka posnel kot kraški sir. Kozje je res, pa če se skorja prosenega kruha vanj zadrobi, naredi se taka jed, da nikdar tega. In ko boste vi to jedli, bodeva se nekaj pogovorila.«

Kvasa ni bilo volja ukvarjati se s šemo, zato ni odgovoril ničesar in šel.

»Ti bleda voda, ti!« godrnja Krjavelj, »ti srobot iz grmovja, ti, dolgohlača ti! Meni, da je cesar ali pa še kralj, če mu tisti sukneni repec dol visi! Le molči, Bog ti bo eno priložil okoli ušes in še rad boš žrl kozje mleko. Pa tačas ti ga ne bom dal, ne! Naj bom pet let v vicah zato gorel, če ti ga bom dal!«

Lovre Kvas tega rohnenja ni slišal, nekoliko ker je bil že predaleč, nekoliko ker je Krjavelj govoril bolj za svoja ušesa kot za katera druga.

Sonce je bilo že visoko na nebu, ko je Lovre koračil domov. Vedel je, da so ga medtem na Slemenicah

pogrešili. Vprašanju, kje se je tako dolgo mudil, ni se bilo nikakor mogoče ogniti. Če naravnost povem, da sem bil pri desetem bratu tako dolgo, bode se jim pač čudno zdelo – mislil si je. Vsega povedati ni smel. Izmisliti si kaj verjetnega, bilo je težavno in sitno.

Ko bi bil pisma, katere mu je Martinek izročil, precej nesel gospodu Piškavu, katerega je zdaj poznal, zamudil bi se bil še dalje. Zato je sklenil najprvo iti na Slemenice in pozneje priliko dobiti, da se Martinkovega naročila iznebi.

Pustimo svojega junaka, naj premišlja, kar je danes slišal in videl, ter poglejmo drugam, kako se zbirajo oblačice nad reveževo glavo, ki v zadnjem trenutku manj misli kakor kdaj, da ga kaka nevarnost čaka.

Kaki dve uri popred se je bila na Slemenicah zbrala družčina k zajtrku. Razen domačih so bili gostje prejšnjega dneva: stotnik, zdravnik Vencelj in hči njegova. Čudno se jim je zdelo, da ni Kvasa nikjer, in ugibali so tako in tako, kam bi bil šel. Kmalu pak so moški zašli na drugo govorico o včerajšnjem lovu, o fajmoštrovem značaju in raznih malo imenitnih rečeh.

Manica je bila nekaj tiha ter je na več vprašanj svoje prijateljice tako odgovarjala, da je poslednja videla, da so njene misli drugod kakor pri pogovoru, in je naposled obmolknila, premagavši skušnjava nagajati ji, da se boji za nekoga, ki ga ni tukaj.

Zajtrk je bil že dokončan, ko stopi ces. sodnik iz okraja, gospod Mežon, v sobo. Spremljal ga je dolg suhoten in na eno nogo malo šepast duh, ki mu ljudstvo pravi birič.

»Tako! Šele danes prihajate na moje povabilo? To ni lepo, gospod sodnik. Ko bi bil vedel, da ste bili včeraj doma, maščeval bi se že kako, da mi niste časti skazali –«

»Sero venientibus ossa – kosti so dobre zame,« prestriže hišnemu gospodarju besedo gospod sodnik Mežon, debeluhast, rdeč mož velikega nosu in kratko ostriženih las. »Pa nekaj drugega vam moram naznaniti, zdi se mi, da še ne veste, da se je v vaši okolici strašno hudodelstvo zgodilo.«

Vsi so se začudili in prestrašili.

»Ali je kak poboj?« vpraša Vencelj.

»Skoro bi bil ali pa morda se bo še naredil. Mogoče je, da bo umrl,« pravi sodnik.

»Kdo?« vprašalo je več glasov.

»Bližnji sosedje ste in ne veste nič! Jaz pa pridem danes prav ponevedoma sem in na potu zvem, da je neki hudobnež sina tega starega gospoda s Poleska skoro do smrti potolkel.«

»Marijana?! Ni mogoče, morda niste prav zvedeli. Sinoči je bil pri nas!« pravi Vencelj.

»Marijana, pravim! Danes ponoči se je to zgodilo. Da se ne motim, priča vam dovolj ta protokol. Bil sem zdaj na Polesku. Ne govori nič in stari, ki je nekaj zdravnika,

kakor sodim, trdi, da tri dni ne sme izpraševan biti. Vendar sem jaz namenjen preiskavo koj začeti. Gospodo pak bom prosil, da mi bodo pomagali.«

Po tem naznanilu je Manica vstala. Strašna slutnja se je je polotila. Komaj je šla od mize proti vratom. Mati je to opazila, in je hitela za njo ven.

»Z mojim učenikom, gospodom Kvasom, sta sinoči ostala v hosti. On je kasno prišel domov, vedel bo, v kateri kraj se je Marijan obrnil in če je bil še kdo pri njima,« dejal je gospod Slemeniški.

»To denem v protokol. Dobro! Gospod Kvas je prva priča. Kje je, prosim, dajte ga poklicati,« reče sodnik.

Gospodar je odgovoril, da ga danes že celo jutro ni. Vsi so obmolknili.

Zdravnik Vencelj je rekel svoji hčeri, naj gre ven. Ravno tako gospodar svojemu mlademu sinu.

»Gospodje, ne zamerite,« dejal je sodnik Mežon, »ali ne veste, morda sta bila ta gospod Kvas in Poleščanov sin kaj navzkriž, postavim, kakor je to med mladimi ljudmi navada, zaradi kake deklice ali kaj? Jaz ne dolžim in ne mislim nič. Ali da je ta prigodek velike imenitnosti in da je moja dolžnost, reč natanko preiskati, to mi boste pritrdili. Zato samo vprašam in menim, da je govorjeno samo med nami.«

»Ravno nasproti vaši misli, gospod sodnik, bila sta vedno prijatelja in jaz svojega učenika dobro poznam in

vem, da kaj enakega ne more storiti. Vi ste se prenaaglili,« dejal je gospodar.

»Priatelj, ti ne veš, kako je,« oglesi se Vencelj. »Tudi jaz imam tega Kvasa rad, prav rad. Do te ure mu ne bi bil ni slabe misli prisodil in še zdaj upam, da je prazno, česar se bojim. Da je Marijan Kvasa sovražil ravno zaradi kaj takega, kar je gospod sodnik omenil, to vem za gotovo. Včeraj zjutraj mi je sam pravil.«

Sodnik se je, vesel svojega ostroumja in pozabivši veliko resnost tega pogovora, malo na smeh obrnil. Pa koj se je spomnil, da to ni lepo, in dejal je modro: »Dva razloga sem imel, da sem to vprašanje postavil, gospodje. Prvi razlog ali, kakor smo včasi rekli, »indicium« bil je ta, ker je Kvas sinoči pozno domov prišel; drugi, da ga danes nikjer ni videti. Zdaj je pa častiti gospod zdravnik še tretjega povedal. Preiskava se mora začeti.«

Zdajci je stric Dolef, ki se je bil šele zdaj zbudil, v sobo stopil in jel praviti novico, katero so že vedeli. Ker je bil na mestu hudobnega dejanja in še potlej v Polesku, zapisal je sodnik vse, kar je povedal. Posebno važno se mu je zdelo, da je zvedel, kje se je vse to godilo, česar mu na Polesku niso bili povedali.

Odpravili so se vsi proti Skalam.

Tam na mestu so pregledali vsako potlačeno travo okrog tistega kraja, kjer je bilo pokrvavljeno.

Kri je bila videti na dveh krajih. Tudi boso nogo so na dveh krajih sledili.

To poslednje je nekoliko podrlo sodnikove razloge in »indicije«, po katerih je hotel Kvasa dolžiti.

Pridružil se je bil preiskovalcem kmet iz vasi. Ta je trdil, da je sinoči čul strel na tem mestu. Sodnik mu je ometal, rekši, da laže, zakaj Marijan je udarjen, ne, obstreljen. Kmetič si iz spoštljivosti do gospoda ni upal svojeglavo trditi. Rajši je verjel, da se mu je sanjalo ali kaj takega. Ko je pa malo po grmovju okrog hodil, našel je puško, katero je bil prejšnji večer Kvas pri kamnu pozabil in Marijan potem po gošči zagnal.

Spoznali so Kvasovo puško in bila je izstreljena.

Sodnik je imel četrti in peti vzrok. Dejal je, da mora Kvasa prijeti in v ječo odpeljati.

Drugi so molčali. Pet razlogov je govorilo zoper Kvasa in samo eden, bosonoga stopinja, za njega.

Znano je, da, če enkrat začnemo koga na sumu imeti, podpira ta sum vsaka najmanjša stvarca iz sedanjosti in prejšnjih časov. Tako je tudi gospod stotnik medpotoma proti gradu začel domišljati se, kaj se mu je vse o večerajšnjem Kvasovem obnašanju proti Marijanu in celi družini čudno zdelo.

Medtem je bil Kvas prišel domov. Stara Urša, ki mu je zajtrk prinesla, pravila mu je, kaj se je zgodilo z Marijanom. Iz Martinkovih besed in po tem pripovedovanju je obsodil, kako je ta reč. Namenjen je bil koj v Polesek iti in prepričati se, ali je res tako hudo, kakor dekla pravi.

Vsekakor pak je sklenil molčati in svojega ravno najdenega bratranca ne izdati.

Kam so gospodje šli, tega mu Urša ni vedela povedati.

Ravno je stopil iz veže, da bi šel na Polesek, ko ga srečajo sodnik, gospodar in drugi.

»Gospod Kvas,« začel je sodnik s svojim najslavesnejšim glasom, »pojdite z nami v grad nazaj, nekaj bomo govorili z vami.«

Ko so v sobo prišli, prijel ga je gospod Mežon za ramo in dejal: »V imenu cesarske postave vas dam jaz tukaj ukleniti in greste z menoj!«

Kaj takega Lovre pač ni pričakoval; zato je malo osupnil. To je sodnik opazil, namežikal je drugim in imel je šesti podpirajoči razlog ali indicij, da se ne moti. Koj pa je bil Kvas zopet miren in dejal je: »Ali ne smem vedeti, zakaj me doleti ta čast, da moram uklenjen z vami?«

»Prosim, potrpite za odgovor,« pravi sodnik. »Če se mi vsi motimo, doboste popolno opravičenje. Za zdaj pa vsi dokazi proti vam govore in jaz kakor sodnik moram svojo dolžnost storiti.«

»Tedaj storite svojo dolžnost!« reče Kvas.

»Ne, jaz vem, da je gospod Kvas tako nedolžen kakor jaz,« dejal je stric Dolef. »Samo recite, da z Marijanom niste imeli nič, in jaz vam bom verjel.«

Zdaj je Lovre vedel, česa ga dolže. Moral je ali v ječo za nekaj časa iti in ljudem vero pustiti, da je on

hudodelec, ali pa izdati desetega brata. Pomislil je na Manico in skušnjava ga je obšla, da bi govoril. Saj Martinek bode prej umrl, preden bi mu sodnija mogla kaj, dejalo mu je. In če umrje in Marijan umrje, ali ne bo sum na tebi ostal za vselej? Pa ne, to bi bilo nemožato!

»Ne bilo bi mi težko skazati vam, gospod sodnik, da me po krivem dolžite, ko bi hotel in smel govoriti. Grem z vami, saj se dolgo ne bom mudil, upam. Samo to vas prosim, da se gredoč oglasimo na Polesku. Jaz bi rad Marijana videl, kako mu je, in sicer imam še nekaj opravka, kateri me bo, kakor upam, opravičil,« reče Lovre.

Ugovora ni imel sodnik nobenega. Prosil je gospodarja, da bi šel nekaj časa z njimi. Birič je pristopil in izvlekel železje, da bi Kvasa uklenil. Pa zdravnik Vencelj in drugi so po Kvasovem obnašanju in govorjenju že dvomili, da bi bil on kriv. Dejali so, da železja tukaj treba ni. Sodnik jim je pritegnil s to pogodbo, da Kvas s pošteno besedo obljubi, da ne bo skušal ubegniti, kar je tudi obljubil.

Zdajci se vrata odpro in Manica stopi v sobo, bleda in objokanih oči. Kakor ne bi nikogar videla v sobi razen Kvasa, stopila je k njemu, položila roko njemu na ramo in dejala: »Kajne, Lovre, da te ne poznajo, da tebi ni mogoče storiti kaj takega. Če te ves svet obsodi, jaz te ne bom, samo reci, da ni res!«

Gospoda Benamina je rdečica oblila.

»Dobro, deklica, dobro!« reče poštenjak stric Dolef, »jaz tudi tako pravim.«

»Ni res! Skazalo se bo!« dejal je Kvas in tudi on je zardel, zakaj vedel je, da mu odsihdob, ko se je Manica tako očitno izdala, ni več obstanka na Slemenicah. Rad bi ji bil v roko segel, rad bi ji se bil zahvalil in rad bi bil tudi kako popravil, kar je napačnega naredila v pre-naglem strahu. Pa pogledal je njenega očeta in preveril se je, da vse to ni mogoče.

»Verjamem ti! Tebi bolj ko drugim!« rekla je ter mu podala roko. »Zdrav! Pojdi, opraviči se in vrni se kdaj. Vseeno, če ves svet ve: ti ali nobeden!«

Lovre se ji je zahvalil z enim pogledom.

Oče njen, ki je do zdaj strme stal kakor pribit, stopil je k njej ter jo prijel za podpazduho. Od jeze mu je lice gorelo.

»Kaj to pomenja? Hajdi, tukaj nimaš ničesar opraviti!«

Molče je šla z očetom ven. V svoji sobi si je šele raz-jasnila, kaj se je zgodilo, in grenke solze so ji nekoliko olajšale težko srce.

Kmalu potem je oddrdrala grajska kočija, v kateri so s Kvasom sedeli sodnik in grajski gospodar. Birič se je usedel spredaj h kočijažu. Večkrat pak se je ozrl nazaj, kakor da bi se hotel prepričati, da ujetnik še sedi med dvema gospodoma.

Zbog poslednjega graščaku in sodniku neprijetne-ga prizora ni hotel ne ta niti oni kake govorice začeti.

Najmanj pa je mogel govoriti Lovre. Molče so se tako pripeljali do Poleska. Tu šele je graščak, stopivši z voza, spregovoril in dejal, obrnivši se h Kvasu: »Gospod Kvas, jaz nočem dvomiti, da se boste opravičili, in iz srca želim tega. Vendar, če kaj mislite, boste sami sprevideli, da se v mojo hišo ne morete več vrniti po tem, kar sem žalibog ravno zdaj doživel in videl. Očitati vam nočem ničesar. Mlad človek ne pomisli, kaj počenja. Jaz sem bil do poslednjega trenutka z vami zadovoljen, prav zadovoljen in res mi je žal, da ste se spozabili. Vem, da je moja hči tudi sama kriva, morda toliko ko vi. Zato se razideva kot prijatelja in želim vam vso srečo po svetu. Tudi me bo veselilo, če se v poznejših letih, ko bo ta reč na oba kraja pozabljena, oglasite pri nas, zdaj kmalu pa ne. Vaše obnašanje in vaš značaj mi je všeč. Vendar po premisleku boste lahko našli vzroke mojega ravnanja. Kar imava še skupaj, pošljem vam, kadar in kamor hočete. Zbogom, dobro se imejte, zdaj grem jaz domov.«

S solznim očesom je stisnil Kvas roko, ki mu jo je graščak podal. Hotel mu je odgovoriti, pa beseda mu je ostala v grlu, in ko se je zavedel, bil je mož že odšel.

Dvajseto poglavje

Mogočni svetec, grmeči Elija,
lej, zvezane imam jaz roke,
ti pa grmiš po širokem nebu
in skoraj ne vidiš pod sabo zemlje.

Fr. Levstik

Gospod Mežon, o katerem so mi stari očanci pravili, da je bil trd in oster mož, kateri ni drugega poznal in veroval kakor suho postavo, pokazal je v tem hipu, da vendar ni tako brez srca, da se mu ne bi nihče smilil, in tako je menda ovrženo natolcevanje omenjenih modrijanov iz tedanjega časa. Ko je namreč videl solzo v Kvasovem očesu, padla je polovica tistih »indicijev« in mislil si je: človek, ki je drugemu hvaležen in se težko od njega loči tačas, ko ga od sebe pahne, tak človek ne postane lahko pobožnik.

»Le pomirite se, gospod Kvas!« tolažil ga je. »Kakor pravite in kakor vam jaz tudi verjamem, boste kmalu zopet prosti. Meni pak ne smete zameriti, jaz imam

ostre dolžnosti, kakor se boste sami prepričali, saj boste učili se pravice, kakor sem čul. In potlej, kadar vas bom vsega suma oprostil, govoril bom z gospodom graščakom in preverjen sem, da bode moja beseda nekaj veljala. Kar se deklice tiče, to se ve, da boste morali potlej znemar pustiti. Pa saj je svet velik in deklet vsakovrstnih ima, da jih pride deset na enega. Meni verjemite, jaz sem nekaj skusil. Jaz, postavim, sem šele peto vzel za ženo izmed tistih, ki sem si jih bil izbral. Ječe se za nocoj tudi ne bojte. Skrbel bom, da se vam posebna, poštena soba da in postreže, kakor boste želeli.«

»Hvala!« odgovoril je Lovre ob kratkem.

»Zdaj pa pojdiva v to razneseno gnezdo, v Polesek, da pozveste in opravite, kar bi radi.«

Na pragu je stal gospod Piškav in kadiril tobak. Ker od velike starosti že ni dobro slišal ni videl, zagledal je prišleca šele, ko ga je sodnik ogovoril. Pogledal je kvišku, nagrbančil suhi obraz še bolj in vprašal: »Kaj želita, gospoda?«

Sodnik vpraša: »Kako je Marijanu?«

»Hvala! Bolje!« pravi oče skoro osorno.

»Ali bi ga ne smel videti?« vpraša Kvas.

»Ni potreba. Govoriti še ne sme, tudi ko bi lahko,« odgovori stavec ter se malo pokloni in meni nič tebi nič jima hrbet obrne, da bi šel v hišo.

Kvas stopi bliže in mu tiho reče: »Gospod doktor, vaš sin Martin vas lepo prosi, da bi še danes prišli k njemu

v Krjavljevo kočo. Bolan je in nekaj imenitnega bi vam rad povedal.«

Stari je poročevalca debelo pogledal in lice mu je malo zardelo. Rekel pa ni nič, ampak šel je v hišo.

Kvas bi mu bil rad dal Martinkova pisma, pa nekoliko ni hotel tako, da bi bil sodnik videl, nekoliko pa ni bilo mogoče, ker starec ni hotel počakati.

»Čuden človek je ta Piškav. Pa trdne mora nature biti. Jaz sem že petnajst let tukaj za sodnika, pa vedno se mi enak zdi, nič se ni spremenil,« govoril je gospod Mežon, kateri bi bil jako rad videl, da bi se bil kak pomenek začel med njim in njegovim ujetnikom. Pa Kvas je odgovarjal, kar se je najkrajše dalo.

»Zdi se mi, da vam je vsa današnja reč preveč do srca segla,« pravi dalje sodnik. »Pa to ni prav! Kaj pa bi bilo to, ko bi se bila res sprijela! Saj pravi stari, da je dobro! Če pa umrl ne bo, potlej ne bo take sile. Mlad človek ne sme precej žalosten postati. Jaz, postavim, ko sem na Dunaju študiral, bil sem tudi nekdam v tako reč prišel. Zunaj mesta smo nekoč pili štirje rojaki. Pri drugem omizju je pa bilo vse polno rokodelskih pomagačev. Pozabil sem že, kako je bila navzkriž zabava med nami prišla, to še vem, da je onih eden enega naših udaril. Precej smo bili pokonci in po kranjski – to se ve malo preveč prvotni – navadi odlomili smo vsak eno stolovo nogo in klepali smo Dunajčane, da je bilo veselje. Policija je prišla in vsi štirje smo bili eno noč zaprti. Sicer smo se

pa tako dobro znali zgovoriti, da so bili oni otepeni še posebej kaznovani, mi pa nič. Kaj takega je človeku na stare dni prijeten spomin mladih, divjih let.«

Naposled je vendar tudi gospoda Mežona zgovorljivost minila. Stisnil se je v drugi kot kočije, roke del pod pazduho na križ in gledal, kako konja noge vzdigujeta in kako se oblaki zbirajo.

Za Kvasa je bil današnji dan imeniten in določen. Ni mogel skoro sam sebi verjeti, da bi se bilo danes vse to zgodilo. Našel je dva sorodna človeka, o katerih ni nikdar vedel, da sta kje na svetu. In kaka čudna sorodnika! Toda za dobičkom, če se more dobiček imenovati, da človek spozna na smrtni postelji ležečega in čudnega starega pusteža, ki govoriti noče, za dobičkom je prišla koj zguba. Česar se je bal, zgodilo se je danes. Ni zapustil Slemenic s skrivno ljubeznijo do nje v srcu in z upanjem, da se čez malo let vrne in bode uslišan. Ni šel, kadar bi bil sam hotel, moral je iti in pot nazaj mu je zagrajena. Da, celo pustil je v trenutku marsikoga v dvomu, da je morda pobožnik, tedaj nevreden gost poštene družine. In kdo je bil prvi vzrok tega?

Bolj kakor kdaj si je Lovre v tem hipu želel prijatelja zraven sebe imeti. Le z njim bi bil lahko govoril, govoril veliko. Pa bil je daleč od njega. Tako mu je prišla misel, kaj bo z njegovo najbližjo prihodnostjo. Drugega mu ni kazalo, kot v daljni svet iti za prijateljem, čeravno je prej bil namenjen še nekaj časa počakati, da bi se tiste sitne

okoliščine zboljšale, katere slabejši del našega bitja tako ostro terja. Domov mu nikakor ni bilo iti. Kako bi pred staro majko in resnega očeta stopil in kaj bi rekel? Da je bil hudodelstva dolžen ali celo da je moral zaradi druge razmere grad popustiti, katero bi skoro gotovo po svojem enostranskem razumu napak sodila?

Med takimi mislimi je Lovre pozabil, da se pelje v ječo. Voz obstane in sodnik pravi: »Zdaj smo doma. Do večera pojdite z menoj. Jaz vas bom svoji ženi predstavil in ji ne bom pravil, zakaj ste prišli z menoj. Opazoval sem vas vedno in veselim se že, da vas bom imel za zamero prositi. Zato bodite moj gost nekaj časa, ne jetnik, da se ta reč razjasni. Spali boste v čedni sobici, katero je moj pisar imel do zdaj, in če kaj potrebujete, le povejte!«

»Zahvaljujem se vam lepo, gospod sodnik, za vašo dobrotnost. Pa za zdaj vas prosim, odkažite mi sobo, o kateri ste govorili. Rad bi bil malo sam. Upam, da se bom malo časa mudil pri vas, morda tako dolgo, da bo Marijan mogel govoriti, ali pa še ne. Potem ko bom suma popolnoma očiščen, porabil bom vaše prijazno povabilo, da me boste z gospo seznanili.«

»Kakor vam je bolj pogodu,« pravi gospod Mežon.

Tako je prišel Lovre v ječo. Neka nevolja ga je prijela, ko je bil sam v stanici. »To je pravica?« mislil je sam pri sebi. »Po praznem domišljevanju in površni preiskavi poštenega človeka zapro in ne pomislijo, kaj lahko vse iz

tega početja pride. Kdo bi si bil davi mislil, da bom spal nocoj v najbližji sosesčini navadnih tatov?«

Večerji, katero mu je mlada sodnikova služabnica s porednim smehljajem prinesla, Lovre ni veliko škodoval. Prosil jo je, naj mu od sodnika prinese papirja in pero in je začel pismo pisati svojemu prijatelju. Da bi druge neprijetne misli odpodil, popisoval mu je, kolikor je mogel humoristično, svojo ječo in vzroke, zakaj je vanjo prišel.

Škoda, da se je iz prič in dokumentov, po katerih smo to istinito povest snovali, z drugimi imenitnimi rečmi vred zgubilo tudi to Kvasovo pismo. Zakaj dobiček bi bil dvojen, ko bi se bilo ohranilo: prvič bi bil bralec videl, kakšen humorist je bil ta prečudni Lovre Kvas; drugič bi bili pa mi še konec tega kratkega poglavja kaj boljšega in kratkočasnejšega lahko pristavili, kakor je od spredaj in – morda bi še bili se ljudje dobili, ki bi bili napačno misel imeli, da je pismo dobro narejen falzifikat. To pak bi nas bilo povzdignilo v očeh tistih učenih glav, ki se kritikarji imenujejo. Pa kaj hočemo, kar ni, pa ni – kakor je dejal tisti, ki je iz prazne kupe vino pil.

Enaindvajseto poglavje

Štef. Če si človek, pokaži se;
če si hudir, stori, kar hočeš.
Trinkul. O, odpusti mi moje
grehe.

Shakespeare

Mesec se je na večer prikazal izza vzhodnih gora, od kraja velik in vedno manjši, kolikor više se je vzdigoval. Nastala je lepa, tiha noč, brez sape in brez oblakov na nebu.²

Ko bi bil kdo okrog Poleska hodil, videl bi bil v črn plašč zavitega moža z veliko kučmo na glavi in debelo, precej dolgo palico v roki tiho iz veže priti in s počasnim, gostim korakom, kakor je starim ljudem navaden, kreniti po poti proti vasi.

Vsak, kdor bi bil tu znan, uganil bi bil, da je ta ponočni šetalec gospod Piškav ali, če ga s pravim imenom imenujemo, doktor Kaves.

Dasi je mesec svetlo svetil, videlo se je vendar, da so starca že jele oči popuščati, zakaj tipal je vedno s palico pred seboj in še se je spotikal tu in tam ob kamenje, ki je nepotolčeno ležalo po pustem potu do Obrhka.

Prišedši do blizu vasi, postal je malo in premišljal, kod bi šel, da bi bilo bolj prav. Zagledal je luč na hribcu, kjer je Krjavljeva kočica stala, in, ne glede veliko na steze in meje, koračil je vse prek. Pred kočico pak je zopet postal, kakor da bi pomišljal, ali bi potrkal ali ne. Odločil se je naposled ter dvakrat udaril s palico po durih.

Okno se odpre in Krjavelj pomoli svojo debelo glavo ven. Pa kakor da bi ga bil gad pičil, pomakne se hitro nazaj.

Doktor Kaves bi bil lahko slišal, kako je Krjavelj po hiši sem ter tja dirjal in ves v strahu vpil: »O Jezus in sv. Lucija! Na pomaganje! O, kje imam žegnano vodo, žegnano vodo! In oljkovo vejico od cvetne nedelje! Hudič, hudič, sam hudič je po tebe prišel! Pred vrati stoji, ves črn je. O sv. Lucija! Moli, Martinek, moli! Gotovo si popred, ko so bili gospod pri tebi, kakov smrtni greh zamolčal.«

In ko je Krjavelj našel v neki črepinji, s pajčevino zavlečeni, žegnano vodo in oljkovo vejico od cvetne nedelje, začel je skozi okno neusmiljeno škropiti in vpi-ti: »Hudoba, poberi se, hudoba poberi se!« Ali hudoba pred vrati se ni hotela pobrati. Trkalo je čedalje bolj.

Krjavelj tja v zadnji kot počene in začne moliti, ropotati in regljati, da je bilo groza.

Teško je bilo Martinku Krjavlja toliko utolažiti, da si je dal dopovedati, da zunaj ni hudiča, ampak najbrž Lovre ali pa gospod Piškav. Tako se je dal preprositi, da je šel odpirat. Vzel je svojo črepinjo z žegnano vodo, storil križ in junaško zapah odrinil od vrat ter obenem za dva koraka odskočil.

V veliko njegovo tolažbo je namesto hudobe v izbo stopil samo stari Piškav. Martinek je Krjavlja prosil, naj gre ven.

Bralec je gotovo že zapazil, da je naš Krjavelj nagle jeze in da posebno rad godrnja, če se mu prav povšeči ne godi. Ni nam tedaj treba praviti, da je tudi zdaj prav slabe volje šel ven.

»Da bi te sapa vzela, sivec ti sivi!« govoril je zunaj pred vrati in je oddihovaje se luno ogledoval. »Kako sem se ga ustrašil! Precej bi ga otepel, če je prav gospod, ko bi se le upal. Da bi se le ne bila kakova žilica v meni utrgala, ker tako dehtim ko kovaški meh. Še enkrat naj pride ta starec in naj me tako zastraši, jaz mu bom tri take tja v zobe povedal, da se bo za uho prijel, saj jaz tudi njega ne strašim, zakaj bi pa on mene? In pa še to, to! Ti škrici v mojo hišo dohajajo. jaz moram pa zunaj biti tačas. Čakaj me, čakaj, kar noter grem pa ga bom vprašal, kdo je hišo zidal, jaz ali on? Čigava je, moja ali njegova? To me pa prav zares grabi! Jaz bom videl, kdo

bo meni rekel: pojdi ven! Kaj sem mačka, kali, ali pa še pes, da me bo ven gonil?«

Krjavelj vstane in hoče v hišo iti, da bi Martinka in Piškava pošteno in do dobrega ozmerjal. Pa ravno tako naglo se skesa in zopet usede.

»Kaj jim čem?« pravi. »To so vsi coprniki! Nobeden ni v gnadi božji zapisan. Če se takih bolj ogiblujete, boljši možje boste.«

Nekaj časa se zamisli.

»To pa to!« začne zopet. »To mu bom pa precej jutri povedal, desetemu bratu, da potlej, ko bo mrtev, ima me pri miru pustiti. Tega jaz kratko in malo nočem, da bi z onega sveta nazaj hodil in ponoči okrog moje hiše lazil in strašil. Če ima kaj na vesti, naj mi zdaj pove. Kaj je meni tega treba, da bi spati ne mogel ponoči od straha? Tega meni ni nič treba!«

Iz enakega je Krjavelj še mnogo uganil, luno ogledovaje. Gospod Piškav pride iz kočice in hitro odide.

»Pa reci kdo, da je ta človek v gnadi božji!« godrnja Krjavelj in gleda za njim. »Star je ko zemlja in vendar ti dirja, kakor bi kraško burjo spustil.«

In res je imel stari posebno spešne korake. Palica mu je malo rabila in le redkokrat se je spotaknil.

Pomenek, ki ga je imel s svojim sinom, desetim bratom, menda nikakor ni bil tak, da bi se mu bilo srce olajšalo, temveč videlo se je, da je posebno nemiren in razburjen. Večkrat je pogledal proti nebu, roka se mu je

pestila in čuden glas je bil slišati iz njegovih ust, glas, ki je kakor izdih globoko od znotraj privil se na jezik, ki je pa bil bolj divjega, nerazločnega značaja.

Prišel je domov. Vrata so bila še odprta. V svojo sobo prišedši, je vžgal luč, potem pa naglo hodil po sobi gor in dol, kakor da bi nekaj premišljal.

Naposled se je usedel k mizi, nataknil naočnike in začel pisati.

Pisal je dve uri.

Potem je iz zaklenjene omare vzel več pisem. Bile so menice in drugi papirji denarne vrednosti.

Vse je skupaj zapečatil in naredil napis: »Mojemu sinu Marijanu!«

Cel zapečateni šop je potem vtaknil v žep pri plašču. Še enkrat se je vrnil k omari, vzel iz polne vrečice nekaj tolarjev in s klina snel pištolo, katero je skrbno ogledal. Potem je zopet vse zaklenil.

Ogrne plašč, ozre se še enkrat po sobi in gre ven po stopnicah dol.

Zdolaj je Krivčevemu stanovanju nasproti ležal Marijan. V to sobo stopi starec tiho. Krivčevka je dremala na stolu pri bolniku in se ni prebudila.

Oče pristopi bliže k bolnemu sinu, položi roko na čelo, potiplje žilo in šepeta: »Umreti ne more!«

»Sin, bodi srečnejši, ko je bil tvoj oče!« pravi, ko je Marijana nekaj minut gledal. »Kolni ga, če hočeš!«

In morda čez dolgo dolgo časa je prišla zdaj solza v oko možu, ki solz ni poznal.

»Ponoči in v boleznih te pustim kakor volk svoje mlade v brlogu. Pustim te, da te ne bom nikdar več videl, da bom poslovil se od tega sveta, smrdljive luže! O, da bi ti drugo prepričanje imel o življenju, da bi vedno v dose-danjih sanjah ostal! Zato te nisem budil, zato nočem, da bi ti očital kdo očeta.«

Pri teh zadnjih besedah se je bila Krivčevka zbudila. Stari je ni opazil. Odšel je.

»Kaj neki to pomenja?« mislila si je. »Bog ve, če je bolezen zagovarjal, kali? Moram vendar pogledati za njim!«

In ko je šla po prstih iz sobe, našla je vežna vrata na stežaj odprta. »Za božjo voljo, kaj bo neki delal zunaj?« mislila je in gledala po dvorišču in po vrtu.

Gospoda ni bilo nikjer. Ravno je bila namenjena vrata zapahnuti, ko zasliši tam pri hlevu nekaj šumenja.

Gospod Piškav je bil konja osedlal in Krivčevka je videla, kako ga je zasedel in odjahal z dvorišča po poti proti Slemenicam.

»Da bi le ne znorel! Prehladil se bo, potlej bom morala pa okopavati ga kakor zdaj Marijana. Zmerom sem mislila, da ne bo nič dobrega, ker je ponoči zunaj ostal. Zdaj je pa staknil, česar je iskal. In stari še laglje kaj dobi.«

Tako je majka gostolela, zapiraje vrata, potem pa šla svojemu ljubeznivemu povedat, kaj je videla.

Na Slemenicah je bila še luč čeravno je bilo že precej pozno ponoči. Bili so zdaj v gradu samo domači, zakaj stotnik in Vencelj s hčerjo so se bili koj odpravili, ko so videli, da bi bili po neprijetnem dogodku s Kvasom za celo družino kakor gostje skoro nadležni.

V navadni sobi sta sedela graščak in njegova žena. Manica in prejšnji Kvasov učenec sta bila odšla spat. Oče in mati pak sta ukrepala to in ono. Mati je zagovarjala hčer, kolikor je mogla, oče pa ji je očital, da bi bila ona morala bolj paziti. Naposled sta se v tej misli zedinila, da bi bil Kvas dober zet, ko bi le kako premoženje imel, preverila sta pa drug drugega, da bo deklica kmalu pozabila vse to in se bo rada možila, kadar dobra prilika pride.

Ravno sta tudi onadva vstala, ko je prišla stara Urša na vrata povedat, da je gospod s Poleska tukaj.

Precej je Piškav v sobo stopil. Čudila sta se temu prihodu tembolj, ker odurni sosed še podnevi ni imel navade obiskovati ju.

»Dober večer, gospod Piškav! Kako je kaj Marijanu? Vendar ne slabeje?« reče graščak.

»Bo že, že!« odgovori stari ter se usede.

»Prav hudo nam je bilo, ko smo to nesrečo slišali, ki je vas zadela; zakaj radi smo imeli Marijana, kakor da bi bil naš domač,« pravi gospa.

Doktor Kaves izvleče iz svojega plašča zapečaten šop pisanj ter ga dene na mizo, rekoč: »Gospod sosed, nekaj vas bom prosil. Obljubite mi, da boste tako dobri in mi boste to opravili.«

»Z veseljem, če je le v moji moči!« odgovori graščak.

»Jaz moram zdaj precej, še to noč, odpotovati. Prosim vas, dajte to pisanje, zapečateno kakor je, mojemu sinu, kadar bo čisto zdrav. Pred ne!«

»Bodite brez skrbi! Shranjeno bode dobro!«

»In še to. Vi ste imeli tukaj nekega Kvasa za učenika, kakor sem slišal. Ta je obdolžen, da je mojega sina poškodoval. To ni res. Tedaj vas pooblastim v svojem in sinovem imenu, da ga rešite vseh sitnosti. Da se vam veruje, prosim, dajte mi malo papirja in pero.«

Piškav zapiše te besede: Lovre Kvas ni bil pri pobojju mojega sina Marijana. Sicer pa je moja in bode tudi mojega sina želja, da se ta reč ne preiskuje dalje. »To izročite sodnji, brž ko morete. Mogoče je, da bi moj sin na tem kako drugo bolezen dobil. Ko bi se to primerilo, dajte zdravniku Venclju to, kar bom zdaj napisal. On bo že vedel, kako se ima ravnati.«

In napisal je stari nekaj latinskih besedi in znamenj, katerih graščak ni umel.

Potem je Piškav vstal in šel. Graščak ga je spremil po stopnicah dol, in ko je videl, da ima konja pred vrati privezanega, pomagal mu je, da je zajahal.

Poslovil se ni nič, spodbodel je konja in kmalu ga
graščak ni videl več in – nihče ne več!

Dvaindvajseto poglavje

Prav po natančni niti morava govoriti, sicer bo nama besede pregledal in naju ubadal. Zares, Horacijo, jaz sem ta tri leta opazoval: današnji čas je tako ostrozob, da kmet dvorniku na pete stopa.

Shakespeare

Štiri tedne pozneje je bilo zopet nekaj pivcev zbranih pri Obrščaku.

»Pravijo, da se je bil tisti učeni, ki je bil tukaj gori v gradu za šolmoštra, nekaj zameril, zato so ga odvrgli,« reče Matevžek.

»Kako so mu že dejali?« vpraša eden tovarišev.

»Znano ime je imel,« odgovori Matevžek, »prav kmečko ime. Pa mi na misel ne pride. Čakaj no! Če Kavelj ali kako. He, Obrščak, ti boš vedel!«

»Kaj imate v pogovoru?« vpraša krčmar, od druge mize pristopivši.

»Radi bi vedeli, kako se je tisti pisal, ki je grajskega fanta učil?«

»Za Kvasa se je pisal. Pravi fant je bil tisti. Škoda, da je moral kopita pobrati iz našega kraja.«

»Pravijo, da se je pri grajski ženil, to je bilo že malo neumno; zakaj ta dekle bo petična in denarna, in kdor jo bo dobiti hotel, ne bo smel imeti suhega mošnjička. Ta Kvas je bil pa legak za okrogle stvari, ki izpod palca uhajajo,« ugiblje Matevžek.

»Saj to ni res, da bi se bil ženil. Fant je bil premoder,« ugovarja krčmar. »Ljudje govore belo in črno. Pameten človek ni da bi vse verjel. Samo zato, ker so ga dolžili, da je bil Marijana pretepel, zato ni hotel več tod okoli hoditi.«

»Da, pa le dobro pomnite,« reče tretji, »tako dobro se mu ne bo nikjer godilo, kakor se mu je tukaj v gradu. Tukaj so mu stregli kakor otročnici.«

»Zakaj pa ne?« pravi Matevžek. »Saj je tisti pijani Dolef ondan pravil, da je šel na Dunaj, kjer ima cesar svojo hišo in ministri njegovi, ki denar delajo.«

»Bog ve, če ima kaj zemljišča cesar ali ima samo hišo?« vpraša prileten mož.

»E, kako si neumen!« pravi Matevžek. »Čemu bo pa cesarju njiva in travnik? Saj taki veliki gospodje se ne pečajo s kmetijo, saj lahko na kupičku živi in še prav dobro. Le pomisli, koliko denarja mu pride v mošnjo iz davkov, ki mu jih dajemo.«

»Saj tega ne mislim, da bi sam orat ali vlačit ali kosit šel; ampak takole kakor naš graščak na Slemenicah, delavce ima, ki delajo, on pa ukazuje,« pravi oni.

»Šleva neumna!« reče Matevžek. »Naš graščak je muha proti cesarju in berač. To bi mu jaz v zobe povedal, ko bi tukaj bil. Cesar ima samo denar pa vojsko, da jo komandira. Njemu je že otorej dobro, da mu ni treba za nobeno delo prijeti. Zakaj je pa naš gospodar in zakaj vsako nedeljo molimo zanj po litanijah?«

»Res je tako, kakor ti praviš, Matevžek!« potrdi krčmar.

»Ne boste me pregovorili, ne,« reče oni kmetič. »Če ste vi modri, tako sem jaz tudi. Jaz vem, da ima cesar okoli svoje hiše vsaj toliko prostora, da kako zelje posadi ali kako solato. Kaj mislite, da kadar hoče cesarica za svojo družino južino skuhati, da vselej košaro vzame v naročaj in leti k sosedovim kupovat? Kaj še! To bi bilo nesloveče, ko bi kaj takega doma ne imela, kar imajo druge žene, ki so manj ko ona in ji morajo biti pokorne.«

»Glej ga no! Kaj si tako neumen, da misliš, da cesarica sama kuha? Kaj ne more imeti ene kuharice ali pa še dveh? Cesar ima drugače večjo družino kot ti ali jaz. Bog ga vedi, koliko hlapcev in dekel ima in še pastirjev, da mu konje paso. Zakaj on se vozi gotovo s štirimi konji kakor so se za njega dni grofje. In svojo ženo ima, vem da, tako rad, da noče, da bi se s kuho upirala in ubijala.«

»No, če vi bolj veste, pa vedite!« reče kmetič in malo razžaljen, da so vsi z Matevžkom potegovali in njegova ni obveljala, natlači si pipo tobaka in molči.

Krjavelj je v tem hipu prišel in že na vratih vprašal krčmarja:

»Ti, glej ga! Zaupaj mi ga en lunek, pol fraklja, žganega! Smolnjak bom poprodal in ne bom te pozabil.«

»Ti rad pozabiš, Krjavelj!« odgovori krčmar.

»E, ne bodi, ne bodi! Zaupaj, zaupaj! Saj ti ni na srcu zrastlo, ampak Hrvat ti ga je pritovoril na konjskem hrbtu,« prosi Krjavelj in krčmar ni bil neusmiljen ter je prinesel žganja.

»Saj ti lahko plačuješ, Krjavelj! Deseti brat, ki je pri tebi umrl, imel je dvajsetice,« reče eden kmetov.

»Ka-je?« vpije Krjavelj naenkrat ves srdit, ko je glažek v roki imel. »Cucek ga podiši, desetega brata, figo mu bom pokazal, takole, kadar se snideva na onem svetu!«

»Zakaj si tako hud?«

»Kaj? Ali se ni spodobilo, da bi bil jaz po njem dobil kakov denar, ki sem ga pasel in pod streho imel in muham branil?«

»Ali nisi ničesar dobil?« vpraša ga Matevžek.

»Nič! Toliko ne, kakor je to žgano vince vredno!« odgovori Krjavelj. »Jaz sem bil pomorski vojščak, imel sem sabljo, in kjer sem bil, povsod so me v čislih imeli. Ta prekanjenec mi pa tako naredi. Le čakaj, škodilo mu bo to! Če mene Bog sliši in vidi, on ni zveličan. To je krivica, taka, ko tisti mutasti greh, ki v nebesa vpije.«

»Saj laže, gotovo si kaj pograbil, pa tajiš ko gad noge.«

»Kaj sem pograbil? Kaj? Tri umazane dvajsetice sem našel, to je vse! Kaj sem pograbil? In pa tiste njegove

čevlje imam doma na polici. Pa so mi še v urbasih preozki! Deseti brat je imel pa še eno butaro bankovcev, bog ve koliko. V ruto je imel zavite in zmerom jih je nosil pri sebi, v nedrju. Ko je ležal, imel jih je v zglavju. V ruto je bilo zavito in povezano in enkrat sem videl, da je čudno pomalan papir notri. Kaj pak je bilo tisto, če niso bili bankovci? In ko je umrl, iskal sem povsod tistega, pa ni bilo nikjer. Kam je prešlo? Gospoda so vzeli, ta lakomna gospoda!«

»Katera gospoda?« vpraša krčmar.

»Kaj ti vem, kateri je vzел? Tri dni popred, preden je umrl Martinek, bili so trije pri njem. Tisti Kvas, ki ni več na Slemenicah, fajmošter in stari s Poleska, ki je zdaj pobegnil, kakor pravijo.«

»Gospoda fajmoštra menda vendar ne boš dolžil tatvine?« pravi Matevžek.

»Kaj?« vpije Krjavelj, »zakaj je bil pa tak lep pogreb? Pogreb in maša denar velja.

»To je vse plačal mladi Dražar, kateremu je deseti brat zaklad skopal. Le molči, Krjavelj, in pazi, kaj govoriš!« svari ga krčmar.

»Tako sta pa ona dva kradla. Naj! Saj jima ne bo nič zaleglo, če Bog mene sliši. Človek bi si bil vsaj še eno kozo kupil, ko ne bi bili ti lakotniki bankovcev požrli.«

In prav milo se je storilo Krjavlju. Ni se dal preveriti možem, da morda deseti brat ni imel bankovcev, ampak kako drugo pisanje. Kako je bilo Krjavlju hudo pri srcu,

to utegne le tisti popolnoma umeti, kateri je skusil kakor on, kako človeka je in peče, če vidi, da mu je dolgega upanja spolnitev splavala po vodi. Ker pa vemo, da je med našimi blagovoljnimi bralci malo malo takih, ki so poznali žalost in otožnost po kozi, ki bi lahko bila, pa je ni, bojimo se, da baš večina ne bo umela Krjavljeve reve in nadloge. Zakaj še kmetje, Krjavljevi znanci, ki so bili vrh vsega tega še sami kozarji, niso umeli Krjavljevega srca ali ga vsaj umeti niso hoteli. Brezsrdno so se smejali ubogemu možu. Krjavlja, ki si je bil dobro v svesti, da je pametnejši ko vsi ti praznoglavci, jezilo je to posmehovanje majhno, in da bi svojo misel še bolj zatrdil in se tako malo maščeval, začel je še bolj rentočiti in kleti desetega brata, ki mu ni ničesar zapustil razen premajhnih čevljev in treh dvajsetic. Ali kmetje tudi tukaj niso hoteli njegovih misli biti, hvalili so desetega brata, rekši, da ga je škoda, da je umrl, in Matevžek je celo predrznil se Krjavlja podučevati, da pregrešno govori, če koga, ki je umrl, tako obira. To je bilo pa poštenjaku vendar preveč. Klobuk je jezno na glavo potisnil, vse žganje naenkrat izpil in zavpil: »Kaj, vi boste meni pravili, kaj je greh? Pa vi? Kaj boste zame plačevali ali kako? Vi vsi vkup še ne veste, kdaj ste siti! Jaz sem bil pomorski vojščak, svet sem obhodil, pa nihče me ni učil, kaj je greh! Učenega Hrvata sem imel na barki za prijatelja, on je več vedel ko vi vsi in ni me učil, kaj je greh.«

In odhajaje zaloputne Krjavelj duri za seboj, da se je vsa Obrščakovina potresla.

Po Krjavljevem odhodu se je nekaj časa pletla govorica o njem. Kmetje so ga sodili in obirali po svoje, kakor so najbolje vedeli in znali, in so tako prišli na njegov smolnjak, na dobra kola in sploh na kmetijo. Naposled se je pa po stari navadi pomenek tako zasuknil, da so zopet o prvi reči govorili, o Kvasu in desetem bratu. »Tedaj je vendarle umrl, Martinek!« reče eden izmed mož. »Pač ga je škoda! On je znal lepo govoriti, kadar se je podal. Takega ne bo več nekaj časa ali pa nikoli.«

»Kaj menite, vendar je to čudno,« pravi Matevžek. »Človek živi, vesel včasih, včasih žalosten, nazadnje ga pa zmanjka. Čez tri leta ne bo že nihče vedel, da je deseti brat živel. Komaj ga bo še eden izmed nas pomnil, kakovega lica je bil.«

»Saj smo za nebesa ustvarjeni, kakor pravijo učenci naši. Naj bo, kakor je božja volja,« odgovori drugi.

»Šembrano lep pogreb se je bil napravil,« pravi krčmar.

»Kajpak!« odgovori Matevžek. »Kadar boš ti umrl ali pa jaz, ne bo svet tako vrel skupaj, tako je po pravici govoriti. Posebno gosposkega ne bo nobenega za teboj. Pri pokopavanju je bil graščak, Vencelj, tisti Kvas in vedi ga Bog, če še kdo, kali.«

»Tistega Kvasa ni bilo potlej več videti, kar so desetega brata pokopali,« dostavi krčmar.

»Veste, kaj bom jaz rekel, možje!« oglasi se kmetič, ki je bil v prepiru o cesarju v manjšini ostal, »kadar bom jaz umrl, nič ne skrbim in malo mi je mar za to, ali bo šel kak gosposki človek za menoj za pogrebom ali ne. Jaz sem včasih, kadar nisem mogel spati, premišljeval in pravim, da Bog kmetovo molitev rajši ima ko gospodovo. Saj še ne vem, če gospoda kaj moli ali nič. Le v cerkvi ga oglej. Pokonci stoji in še z usti ne gane. Bog ima kmečko molitev rajši kot gosposko, zato ker kmet več molitve stori.«

»Kaj še, ti ne veš nič,« oglasi se Matevžek brž. »Če gospod le križ stori, pri Bogu menda več zaleže kot tvoj cel roženkranc. Le ti na pratiko poglej, kjer svetniki malani stojijo, črni in rdeči. Pa razbiraj svetnike in videl boš, da so vsi gosposkega stanu. Ta ima škofovsko palico namalano, ta kraljevo krono, ta ima bukve v rokah. Kmeta pa ne najdeš med svetniki in svetnicami ne.«

Oni mož od jeze zardi, da se mu zopet njegova beseda omeče. Koj se pa nekaj domisli, vesel udari ob mizo in zavpije: »Ni res, kar praviš! Sveti Gal na pratiki nima ni bukev ne škofovske kape namalane zraven sebe, ampak panj čebel nese na rami. Kdo pravi, da ni bil kmet, če nosi čebele?«

»Jaz pravim!« vpije Matevžek. »Ti ne veš prav. Le poslušaj, bom jaz povedal. Zakaj se pa pravi v pregovoru:

Sveti Gal
panj čebel ukrall!

On ni bil kmet in čebel ni imel v lastnem uljnaku, ampak ukradel jih je bil pri sosedu. Zato je pokoro delal in v nebesa šel potlej za svetnika.«

»Nemara da je res tako,« pravijo drugi.

Oni kmetič malo pomisli, vdrugič ob mizo udari in pravi: »Pa je vendar tudi en kmet svetnik, recite, kar hočete. Zakaj se pa o svetem Zidoriusu poje, da je bil kmet in je ovčice pasel, na Oljski gori, trinajst let.«

»Nu, naj bo!« pravi Matevžek. »Pa tega ne veš samo ti. Tudi mi vemo, da je bil sveti Zidorius poprej kmet! Pa preden je s svetim Petrom porajtal, da ga je med svetnike v nebesa spustil, stopil je v žolnirski stan, kakor pesem pravi. Saj se poje:

Zvesto je cesarja služil,
še bolj pa gospod Boga.
Ali se ne poje tako?«

»Naj se!« odgovori oni. »Obrščak, kaj sem dolžen?«

»Nikar še ne hodi,« tolaži ga krčmar.

»Nočem, da bi se kdo ujedal in mi vsako besedo ometal. Kar vem, to vendar vem, ne? Naj pa Matevžek govori, ki vse ve in zna!«

»Toliko že ko ti! Zgaga sitna!« huduje se Matevžek.

»To se ve, pratiko boš naredil!« pravi oni, plača in odide v jezi.

Možje tudi tega dobro obero, in ko jim besedi zmanjka, govore zopet o desetem bratu, ugibaje, kako čudno je to, da je umrl, kje se je neki rodil, koliko je vedel in druge preimenitne reči, katerih ne bomo razkladali.

Triindvajseto poglavje

Že truplo moje bo trohnelo,
in glej ... pa kaj sem in kako,
to pač ne bo ljudi skrbelo.

Lermontov

Čeravno smrt ni največje gorje, ki more človeka zadeni, pritegnil nam bode vendar vsak, da je zdravje največja dobrota. Tega je pač preverjen, kdor po dolgi bolezni prvič zopet stoji ozdravljen pod prostim nebom z nekim nepopisljivim občutkom, kakor da bi se danes rodil, kakor da bi bilo vse okrog njega novo in bolj prijazno ko kdaj pred.

Te občutke je imel Marijan, ko je nekega jutra vprvič čez dolgo zopet sedel pred hišo.

Stari oče njegov je prav slutil, ko je odhajaje mislil, da se utegne sina še druga bolezen lotiti. Zdravnik Vencelj je imel dokaj posla in hoje, preden ga je ozdravil. Danes šele mu je dovolil, da sme iti iz hiše kam dasi ga je svaril in zabičeval mu, naj se še vedno varuje.

Toda čisto veselje zopet dobljenega zdravja so Marijanu kalile druge misli. Očeta ni bilo in nihče mu ni mogel povedati, kam je šel. Zdravnik Vencelj, ki je vsak dan dohajal na Polesk, ni mu hotel ničesar več povedati, kakor da je potoval nekam po opravkih. Slemeniški graščak, ki ga je tudi sem ter tja obiskoval, govoril je še manj in stara Krivčevka ni vedela drugega povedati, kakor kar je videla tisto noč. Dejala pak je vedno, da morajo na Slemenicah več vedeti, ker je bil nazadnje tam, kakor so ljudje pravili.

»Danes moram za gotovo zvedeti,« mislil si je Marijan, vstal s svojega sedeža in počasi koračil proti Slemenicam. Noge so se mu pod kolena šibile, tako da je trikrat toliko časa potreboval do graščine kot druge krati.

Prvo je videl Manico, ki je pred gradom sedela pod lipami. Bila je jako spremenjena od poslednjega časa, bledejšega in bolj upadenega lica. Ko ga je zagledala, oblila jo je za hip lahna rdečica, vstala je in segla mu v roke, rekoč: »Marijan – že na nogah? To me prav iz srca veseli. Naj bom jaz prva na Slemenicah, ki želi, da bi ti zdravje stanovitno ostalo. Usedi se, nemara da si še slaboten.«

»Spremenila si se, Manica! Morda si bila tudi ti bolna?« pravi Marijan.

»Ne – zdrava sem.«

Oba sta potem nekaj časa tiho sedela. Marijan je gledal v tla, deklica pak v svoje delo.

»Manica,« spregovori Marijan zopet, »nikdar te nisem še tako blede videl. In prav žalostna se mi zdiš. To pa tudi mene boli, zakaj vkup sva zrasla in vselej sem te rad imel –«

Mladeniču je beseda zastala. Videlo se je, da res čuti, kar pravi.

»Hvala ti! Lahko je, da se motiš. –Ali si danes naprvo vstal? Ali ti ne bo škodovalo, da si se precej tako daleč spustil?« vpraša Manica, da bi govorjenje na drugo stran napeljala.

»Zmeniva se do kraja!« pravi Marijan. »Kakor mi je predvčeranjim gospod Vencelj pripovedoval, tako sem jaz vzrok, da si žalostna. Natanko sem to reč premišjal, tega pa nisem menil, da ti bo tako do srca šlo. Kajne, da sem jaz pravzaprav vzrok?«

»Jaz ne bi nikogar dolžila. In tudi ko bi bil ti res vzrok, vem, da si nedolžen in ne moreš ničesar predrugačiti. Pa prosim te, ne govori o tej reči.«

Zopet nastane malo časa molčanje.

»Kajne, Manica, da mi ne zameriš! Ko jaz ne bi bil s Kvasom na Skalah, vsega tega ne bi bilo. Pa ko bi še enkrat tako prišlo, ravnal bi drugače, že zaradi tebe. Pokoro sem storil ... »

»Prosim te še enkrat, govoriva o čem drugem,« dejala je deklica. »Zameriti ti ne morem in ti nimam kaj.«

»Pa prijatelja ostaneva, kajne?« pravi Marijan.

»Od moje strani gotovo!«

»Ali veš kaj, kam so šli moj oče?« vpraša čez nekaj časa mladenič.

»O tem ti pa ne morem ničesar povedati. Zadnji večer so bili pri nas. Oče ali mati ti bodo morda utegnili kaj razjasniti.«

»Ali ni to čudno in žalostno zame, ki nimam nobenega človeka razen očeta, da me na smrtni postelji pusti in gre, da nihče ne ve kam, morda po majhnih opravkih? Tebi lahko povem, da mi je prav hudo, drugemu bi ne mogel.«

»Ni prav, da tako misliš. Gotovo je imel tvoj oče ime-nitne opravke, da te je pustil.«

Zdajci je prišel graščak Benjamin iz veže, in opazivši Marijana, pozdravil ga je vesel in se usedel k njemu, izpraševaje ga to in ono. Manici je bilo pogodu, da ni bila več sama z Marijanom, dasiravno je z veseljem sprevidela, da se je mladi sosed po svoji bolezni nekako spremenil, kakor ji je bilo prav. Porabila je prvo priliko, da je pustila očeta in Marijana sama.

Nista se dolgo menila o navadnih rečeh. Marijana je skrbelo pozvedeti, kje je oče in zakaj je odšel od doma.

»Ali mislite, da ste popolnoma zdravi?« vpraša graščak.

»Zakaj to vprašate?«

»Pismo vam imam dati od vašega očeta. Dejal je, da naj ga vam izročim, kadar boste popolnoma trdni. Mislim, da ga danes že smete brati, in zvedeli boste več,

kakor vam morem jaz povedati. Zakaj, da vam resnico povem, tudi jaz ne umem vašega očeta.«

»Prosim, dajte mi brž pismo,« pravi Marijan.

»Hladno je tukaj. Utegnilo bi vam škodovati. Stopite z menoj v sobo. Tam vam bom izročil pisanje.«

Oba sta šla potem v grad.

Hlastno je Marijan debeli šop razpečatil. Našel je veliko papirjev denarne vrednosti, katere je odložil. Zraven njih je bil list še vdrugeč zapečaten, napis je bil kakor zunaj: »Mojemu sinu Marijanu.«

Naglo je mladenič pismo odprl in prebral. Kar je v njem našel, to menda ni bilo posebno tolažilno, zakaj položil je prebrani list po mizi, obraz z rokami pokrtil in se na komolce naslonil. Graščak je mislil, da je še od boleznih slab in mu ravno zdaj ni dobro. Vprašal ga je, kako mu je, če potrebuje česa. Namesto odgovora vstane Marijan in gre dvakrat po sobi gor in dol.

»No, ste kaj zvedeli iz pisma? Kam so šli oče?« vpraša graščak.

Marijan pade na stol nazaj, pokrije lice in se zjoka.

»Mrtev je! Nikdar ga ne bom več videl,« odgovori Marijan čez nekaj časa.

Graščak se je ustrašil. Tega ni mislil. Marijan mu porine pismo in pravi: »Berite!«

Gospod Benjamin je vzel list v roke in je bral:

Sin moj!

Kadar boš ti to v roke dobil, tvojega očeta že ne bo! Živel sem dolgo, predolgo. Moje življenje ni bilo tako kakor drugih ljudi, ne tako, kakor bo tvoje. Do življenja mi ni bilo v poslednjem času nič; živel sem zaradi tebe. Od tega hipa pak, ko to pišem, nočem ravno zaradi tebe več. Nočem, da ko bode morda jutri svet poznal tvojega očeta, da bi se tega ti spominjal v poznih letih. Dokazi mojega prejšnjega življenja so v drugih rokah, in dasi ne vem za gotovo, ali pridemo v ljudske roke – da, celo ne vem, če je eden vmes, ki bi me na stara leta osramotil: ognem se vendar tako, da bode vse nemogoče.

Razloge boš posnel iz naslednjega. Mislim, da sem ti dolžen razložiti svojo nekdanjost, tebi samemu. Beri in spoznaj nekoliko tistega, ki ti je bil oče. Spoznati ga moreš le nekoliko. Popolnoma bi ga umel le, ko bi imel življenje za seboj, kakor sem ga imel jaz. Tega pak ne želim nikomur, tebi najmanj. Ko bi me hotel umeti, umeti bi moral svet in samega sebe. Tega pa ti ne boš nikdar, tudi ne skušaj. Srečnejši boš ko jaz.

Beri, poznavaj me, pa ne sodi me! Pozabi, pa ne kolni me!

Rodil sem se v majhni vasi na Gorenjskem v revščini in pomanjkanju. Revščina je bila moja nesreča, ne sama po sebi, temveč po svojem nasprotju.

Zbudila mi je željo po bogastvu, ne navadno željo, ampak ognjeno strast, ki ne loči pripomočkov v dosego zaželenega namena.

Študiral sem. S trudom sem dokončal svoje učenje in sem postal doktor.

Moje in tvoje pravo ime je Kaves ali, kakor se rod piše, Kvas. Vendar želim, da ostaneš pri tem imenu, ki si ga imel do zdaj. Ime je prazen glas, človek vse.

Oženil sem se bil kmalu. Ne iz ljubezni do ženske, temveč do njenega premoženja. Ko sem sprevidel, da sem se motil, pustil sem jo v ubožnosti in nesreči in sem šel iz domovine v glavno mesto cesarstva.

Iz tega mojega prvega zakona imaš brata. Človek, ki je kot berač hodil tod okrog, ki si je dajal ime: deseti brat, katerega si ti v svojem nesrečnem pretepavanju ravnal, da ne bo dočakal tvojega zdravja – on je moj sin in tvoj brat. On je imel več pisanj v rokah, ki zoper mene pričajo. Zdi se mi, da je nekaj vmes, kar bi mi sitnosti napravilo. Drugega ni ko zdravilski recept. Vse to je prišlo v tretje roke, v roke človeku, ki se piše kot jaz – Kvas in kateri je mojega brata sin, kakor sem zvedel danes. Zaradi tebe je zaprt in dokumente ima pri sebi. Lahko se zgodi, da, ko bodo njega preiskovali, pridejo oni listi na dan. Tega ne počakam. Živel sem dolgo dovolj.

O tvoji materi nekoliko.

Prišel sem na Dunaj. Kmalu sem bil znan. Kakor se je širilo moje ime, toliko več posla sem imel. Dohodki moji so rasli. Kmalu sem si pridobil premoženje, katero ti tu v priloženih papirjih pustim.

Toda ko sem imel, po čemer sem hrepenel, ni me veselilo. Srečen nisem bil. Spomin moje prve žene, katero

sem v nadlogi pustil, pekel me je vedno in strašno. Sin, ohrani čisto vest, varuj se strasti!

Spoznal sem ubožno, mlado deklico, h kateri sem bil poklican v njeni bolezni. Ta je bila tvoja mati. Podoba njeno najdeš v moji sobi na steni viseti. Videl boš podobo tiste ženske, katero sem jaz ljubil s strastjo, s strastjo sovražil. Mati je tvoja, imej jo v čislih in v mislih, če hočeš in moreš. Vendar ti moram povedati vse.

Vzel sem jo v zakon. Ljubil sem jo jaz in mislil sem, da tudi ona mene ljubi. Kadar sem mogel svoje prve in prave žene, o kateri si nisem upal pozvedati, če še in kako živi – kadar sem nje mogel pozabiti, bil sem zadovoljen.

Toda malo malo časa. Usoda me ni bila pozabila. Maščevala se je nad menoj, glava za glavo. Goljufal sem in bil sem goljufan!

Sin! Težko mi je – zapisati besedo, pa hočem jo.

Tvoja mati ni bila poštena žena!

Jaz sem mislil, da sem vzel v zakon žensko, ki je sicer s šivanko živila sebe in svojo staro mater, katera je bila pa – po mojih mislih – nedolžna, brez skušnje, brez poznanja sveta.

Čez leto in dan si prišel ti na svet. Nekaj dni pozneje sem zvedel, da je tvoja mati že pred živela, ko sem jo jaz poznal, živela tako, kakor si ti misliti ne moreš, ki sem te izredil daleč od mest.

To bi bil jaz prej lahko vedel, lahko poznal po tem in onem. Pa bil sem slep!

Koj ko sem to zvedel, ko sem bil prepričan, hotel sem umoriti njo in sebe.

Pa domislil sem se svoje prve žene. Domislil sem se, da je usoda pravična, da se je maščevala nad menoj!

Tvojo mater sem pustil. Če še živi ali je v nadlogi umrla, tega ne vem. Nikdar nisem pozvedoval. Tudi tebi ni treba in menim, da ne moreš. Zato sem vse listine sežgal, katere imajo njeno ime, zato ti tukaj njenega imena ne imenujem.

Nekaj časa sem bil s teboj v majhnem mestu na Nemškem. Potlej sem se naselil v ta kraj.

Po tem, kar sem ti na kratko povedal, razsodil boš nekoliko moje obnašanje. Bolje boš sodil, kadar boš starejši.

Ne morem ti veliko več ni natančneje reči razkladati. Roka moja je stara in posebno v tem trenutku ni za veliko pisanje. Samo še svojo poslednjo voljo ti povem.

Vse moje premoženje je tvoje, izvzemši hišo Polesek in kar je zraven. Da ti te ne pustim, imam več razlogov. Prvič želim, da ne bi ostal v tem kraju, kjer so mene poznali in me bodo morda še bolj, če one listine pridejo na dan. Dasiravno bom skrbel, da moje smrti ne bodo ljudje zvedeli tod okoli, mogoče je vendar, da se zgodi, in ti si potem sin samomorčev, kar bi se ti med neumnim ljudstvom utegnilo kdaj očitati. Drugič se mi pravično zdi, da pred smrtjo ustrezem želji svojega prvega sina, omenjenega človeka, ki se desetega brata imenuje, da

se za nekaj popravi krivica, katero sem gotovo njegovi materi storil. Želja tega pak je, da nekoliko njegove dediščine pustim človeku, ki se Kvas imenuje in je na Slemenicah. Tretjič je ta Kvas meni v rodu. Tedaj hočem, da pustiš Polesek temu Kvasu. Kar je v tej reči potreba, svetoval ti bo Slemeničan. Preverjen sem, da boš mojo poslednjo voljo spoštoval, tembolj, ker ti tukaj izročim toliko, da lahko kupiš tri boljša posestva drugje.

Bolje bi morda bilo, da bi bil s seboj nesel nekoliko tega, kar sem ti povedal. Prosim te tedaj, ne premišljuj veliko. Zdaj, ko veš, da nimaš nobenega človeka na svetu, skušaj si dobiti prijateljev, uživaj življenje po pameti, brez strasti in tako, da ne boš nikomur na potu, kar sem ti pa jaz tu grenkega povedal – pozabi!

Bodi srečen!

Tvoj oče

Peter Kaves.

Pripis. Mislim, da se bo dobil kak dober tuj človek, ki mi bode grob izkopal, grob na samoti, kakršen mi bo prav. Drugega ne potrebujem. Tudi tega ne potrebujem, da bi ti vedel zanj. Pusti tedaj vse znemar. Ne trudi se popraševati, kje sem bil poslednji čas. Skrbel bom, da bo daleč od tebe.

Štiriindvajseto poglavje

Če hoče, je dobro,
če noče, je prav.

Stara pesem

Gospod Benjamin s Slemenic je bil star dokaj let. Tudi je bral nekatero pismo in marsikateri testament. Vendar si je mož v tej uri priznal, da enakega pisma in testamenta ni še imel v rokah. Čuden človek, čuden oče, pisalec tega pisma! Kakor ga ni mogel umeti v življenju, tako se mu je zdaj iz pisma videl nerazumljiv. Ali je mogoče, da ima tak človek kaj ljubezni do svoje krvi, svojega sina, ki mu z mrzlo, kratko besedo pove, da je njegova mati zavržena, ki mu razloži vse svoje grehe, ki ga na smrtni postelji pusti in se gre daleč na tuje obesiti ali ustreliti! In vendar, če je graščak to reč po drugi strani ogledoval, moral si je pritegniti, da je imel ta čudni človek še precej veliko ljubezni. Zaradi majhnega vzroka – vsaj Slemeničanu se je majhen zdel – pustil je življenje, da bi ne nadlegoval sina; šel je daleč, da ne

bi nadlegoval sina. Pa vse to bi bil lahko storil, da ne bi bil sinu zagrinjala odtegnil od skrivnosti, katera mu je morala vse življenje pravo veselje kaliti, kadar se je bode domislil. Zopet pak je morda bolje za človeka, če si zna to in ono razložiti, kakor če ostane neveden in v temi o takih rečeh, katere bi rad vedel, naj so potem dobre ali slabe.

Tako je premišljal graščak, prebravši pismo.

Kar je bral o umrlem desetem bratu, kar je videl v testamentu o Kvasu, vse se mu je zdelo čudno, ni skoro vedel, ali bere prav ali ne.

Dolgo je vrtel pisanje v rokah, še enkrat in še enkrat bral in ni vedel skoro, kaj bi rekel Marijanu, kako bi ga tolažil.

»Kaj čem zdaj storiti?« pravi Marijan.

»Ničesar ne. Skušajte se razmisliti na druge reči. Delati je še čas. Slabi ste še in najprvo se morate varovati. Ko bi bil mogel vedeti, da je pismo tako resnobno, ne bi ga vam bil še dal.«

»Razmisliti? Kako?«

»Bo že kako, že! Ni tako hudo, kakor si mislite. Očeta res nimate, pa bodite preverjeni, da imate prijatelje, ki bodo storili vse za vas, kar je mogoče in kar potrebujete dejanja in sveta. Vsaj kar morem jaz, to vam je gotovo.«

Marijan seže graščaku v roko.

»Morda ni po volji vašega rajnkega očeta, da sem tudi jaz bral to pismo, ki je gotovo pisano samo za vas.

Za to pa ne skrbite. Vedel bom te reči sam. Sicer pa vam svetujem, ne kažite ga nikomur več. Nadalje vam svetujem, da ostanete nekaj dni pri nas. Tu imate boljšo postrežbo ko doma in –«

»Doma nimam,« pristavi Marijan.

»Imate denar in domov je potlej veliko; pa o tem bova že še govorila. Tukaj pri nas imate nekaj družčine, kolikor toliko, in v zdanjem stanju je morda bolje za vas, da niste sami.«

Marijan je ostal na Slemenicah.

Več dni se je graščak skrbno ogibal, pogovor napejati na te reči. Videl je, da se ni motil, ko je mislil, da mladeniču žalostna vest ne bo toliko do srca segla, da bi njegovemu še slabemu zdravju škodilo. Po svoji dobri naturi je v družčini kmalu pozabil, kar bi ne bil marsikateri drug v enakem stanju tako prenesel.

Zdravje se mu je kmalu utrdilo in z njim precejšen del prejšnje veselosti.

Z Manico je govoril Marijan tačas precej veliko. Tudi tega je bil graščak na tihem vesel, zakaj povedali smo že prej, da je imel mož zraven vseh svojih dobrih lastnosti tudi precej samopridnosti, in bil je preveč praktičen, da ne bi bil vedel, koliko veljave ima denar na tem svetu. Všečna pak mu je bila misel, da bi mu bogati Marijan utegnil vendarle postati zet. Vendar se je tudi Kvasa domišljjal in priznati si je moral, da je zdaj majhno

drugače sodil dediča posestva na Polesku ko pred svojega učenika.

Toda ko bi bil skrbni oče vedel, kakovi so pogovori med Marijanom in Manico, popustil bi bil prvi del svojega številjenja. Marijan se je ravnal po uku, ki mu ga je oče v poslednjem pismu dal: ne bodi nikomur na potu. Ker mu je Manica naravnost in za vselej odrekla, vdal se je in govoril je z njo o Kvasu. Mladeniču, ki je bil brez vsake globlje in stanovitne strasti, zlasti po zadnjih skušnjah, to ni bilo težko. Da, celo neko veselje je naposled imel, ko mu je deklica obljubila prijateljstvo in je to njeno dobroto povrnil, da je Kvasova pisma prejemal na svoje ime in jih Manici oddajal.

Kakih pet tednov je tako minilo. Marijan je skoro pozabil, da ni domač.

Benjamin ga neko popoldne povabi, naj gre z njim k nekemu sosednemu graščaku kaki dve uri od Slemenic. Dasiravno ne posebno rad, vdal se je Marijan vendar, ker ni imel nobenega izgovora. Usedla sta se na voz in odpeljala.

»Danes se morava zmeniti do dobrega,« pravi graščak po potu. »Ondan nisem hotel z vami o rečeh govoriti, katere vam gotovo le neprijetne spomine bude, zlasti zato ne, ker ste bili še slabega zdravja. Zdaj ste se okrepčali in mislim, da ste se že tudi privadili in vdali v to, kar je in drugače ne more biti. Jaz mislim, da se vam bo treba ozreti za kako domačijo. Polesek morate

tako prepustiti Kvasu. Dobro pa je in najbolj varno, da svoje premoženje kam založite, to je, da kaj kupite. Bog obvaruj, da bi mislili, kakor bi se vas jaz ali kdo drug naveličal v naši hiši, temveč radi vas imamo vsi kot sina in pri nas ste lahko, kadar in dokler hočete. To pa boste sami sprevideli, če kaj pomislite, da je prav, kar vam svetujem.«

Marijan pobesi glavo in molči.

»Kaj mislite?« vpraša Benjamin.

»Vi me domislite, da moram po očetovi želji iti od tod. Pa kam čem iti? Zares, to mi je težko. Tukaj sem ljudem in kraju vajen, drugod se ne bi mogel privaditi,« pravi mladenič.

»Saj vam ni treba bogve kam iti. Oče vam ni določil doklej. Če kupite dve uri od Poleska kako domačijo, niste več na Polesku. In jaz ne vem, zakaj bi daleč hodili, niti ne umem, zakaj vam je vaš oče ta svet dal. Gotovo je, da je to ena njegovih čudnih želj, za katero ni imel nobenega imenitnega vzroka. Česar se je bal, da bi namreč tista pisma v tretje roke prišla, to se ni zgodilo. O njem tukajšnji svet ne ve ničesar. Tedaj so gotovo vsi njegovi razlogi spodbiti in brez vsake vesti lahko mislite, da je njegovi volji ustrezno, če storite, kakor vam jaz pravim.«

Marijan zopet nekaj časa ni odgovoril.

»Kvasu moram Polesek prepustiti. Kadar boste hoteli in utegnili, naredila bova pisanja, kar jih je treba, da se mu pošljejo,« pravi potem.

»To ni mogoče. Vi niste še dovolj stari in skazati ne morete, da ste očetov dedič, če pisma ne pokažete, česar pa gotovo ne boste storili. Za zdaj ne morete na svoje ime ničesar kupiti, ničesar oddati. Čez tri leta pak, ko očeta ne bo nazaj, lahko ga razglasite za mrtvega in potem boste delali na svoje ime.«

»Kako! Jaz sem že Kvasu pisal, da je Polesek njegov, in sem mu poslal, kar sem dobil za letošnjo najemnino.«

»To me prav veseli in je pravično. Tako lahko delamo ta tri leta in potem se reč popolnorna uravna. Vse to bom jaz preskrbel, če hočete. Tudi če boste kaj kupovali, delal bom jaz za vas.«

»In kje bi se kaj kupilo?«

»Tukaj, kamor ravno zdaj greva. Če bo vam po volji, zgodi se brž, jaz sem to reč že pred pozvedel in premislil. Da se pa vam ne bo treba bati, dal vam bom vsa pisanja v roke.«

»Dobri ste zame kot drugi oče, zaupam vam brez vsega in vam bom hvaležen.«

Graščak se nasmehlja in pravi: »To bi storil vsak pošten mož za vas.«

»Kupila bova, naj bo, kakor hoče. Potem ostanem vaš sosed in Kvas bo prišel menda kdaj sem. Zdaj vem, da mi je v rodu, in prav rad bi videl, da bi kmalu prišel. Zmerom sem ga rad imel do zadnjega, ko sva se sprla. Tačas nisem bil pameten. E, še vesele dni bomo imeli, kadar pride. Da, kupila bova, naj velja, kar hoče.«

»Tedaj ste Kvasu že pisali?« vpraša Benjamin čez nekaj časa.

»Že precej dolgo je tega. Dvakrat sem pisal. Vprvič ni hotel verjeti.«

»Kako ste zvedeli napis in zakaj niste ničesar povedali?«
Marijan malo zardi.

»Resnico vam bom povedal. Po Manici sem ga zvedel.«

Benamina je ta novica malo čudno zadela. Obmolknil je in ustnice stisnil. Ta beseda ga je podučila, da se je zmotil v svojem upanju, da mu bo nazadnje vendarle Marijan zet.

»Jaz sem menda nekdanj z vami govoril zastran Manice. Zdaj pa vidim, da ni mogoče, in ne hotel bi, da bi se zgodilo, kar bi ji ne bilo po volji. Zato sem si namenil, da bom pri vas za Kvasa govoril in sem mu v zadnjem pismu obljubil. In Manica me ima od tega časa rajši ko pred.«

Benjamin se je naslonil na vozu in ni rekel nič.

»Kajne, da se ne boste branili? Jaz ji privoščim sreče in Kvas – tudi ni napačen človek. To se ve, da bi jaz rad videl, da bi bilo »

Poslednjega stavka Marijan ni mogel ali ni hotel dokončati. Slišal je pa graščak zdihljaj in namesto odgovora podal mu je roko in rekel:

»Dobro srce imate, malokdo bi tako govoril.«

Petindvajseto poglavje

Kdor pa hoče še peti,
mora od kraja začeti.

Narodna pesem

Dobra štiri leta pozneje je mlad mož nekega jesenskega popoldne peš koračil po kamnitem potu od Obrhka proti Polesku in Slemenicam. Do vasi se je bil pripeljal in pustil voz in voznika pri Obrščaku, sam se ni mudil, ni vprašal ničesar, govoril ničesar kakor naročevanje, da naj se vozniku da piti in jesti, kolikor hoče, na njegov račun. Obrščak ni bil vaje gosposkih gostov sprejemati, zato se je čudil temu gospodu, in skuša obnašati se prav vljudno, bil je neroden in neumen videti. Zdelo se je staremu krčmarju, kakor da bi bil tega gospoda že nekje videl. Preštel je v svojem spominu vse oskrbnike bližnjih graščin, tržaške hrastarje in druge kupčevalce, katere je kdaj videl v vasi ali po semnjih, pa nobenega ni mogel najti, da bi bil tako čedno črno opravljen, da bi imel tako rjavo brado in bi bil tako mlad kakor ta, ki ni

mogel naštetiti veliko več ko šest ali sedemindvajset let svoje starosti.

Medtem ko je krčmar tako premišljal in ni mogel uganiti, prišel je mladi gospod blizu Skal. Tam je malo postal, naslonil se na svojo paličico in nekako otožno gledal čez strme pečine. Koj pa so mu prišle druge misli in koračil je naglo dalje po stezi.

Prišedši iz ovinka in iz grmovja, zagledal je pred seboj Slemenice. Sonce je nekako čudno obsevalo belo grajsko hišo, ki je ponosno in samotno izmed zelenega drevja molila svojo rdečo streho nakvišku. Ta razgled je bil res lep, našemu popotnemu pak je menda še posebno ugajal, zakaj vidno je bil ganjen, obstal je vdrugeč in dejal pol naglas: »To je tvoja rojstna hiša! Tam si se rodila zame, zame se razcvela, tam sem čul tvojo prvo sladko besedo, da me ljubiš«, tam si me čakala dolgo in dosti dni in si mi zvesta ostala. Tudi katero grenko uro si morda imela zaradi mene in vendar je tvoja blaga duša vredna, da bi poznala le srečo in mir. Dom moje ljube; kolikokrat sem te videl v svojih sanjah in zdaj si mi v resnici pred očmi; zdi se mi, kakor da bi mi star, ljub prijatelj roko molil.«

In kakor bi hotel srce utišati, ki mu je nemirno tolklo v nadržju, prekrižal je na prsih in pod pazduho roke in gledal. S polja je bilo že večidel vse pospravljeno, lahna sapica je majala visoko odžeto strnišče po ravnini daleč tja do grada. In tam pod gradom je videl grajsko čredo

na travniku, pastirja, ki je ležal na tleh, in psa, ki je kakor skrben varuh letal okrog rogatega krdela in zdaj to, zdaj ono neubogljivo živinče oblajal in vračal. Na poslednji njivi pak je mrgolelo delavcev, ki so turščico rezali in znašali na kupe. Zdelo se je Kvasu – vemo, da ga je bralec že spoznal – da vidi tudi visoko postavbo gospoda Benjamina, ki je stal sredi svojih hlapcev in tlačanov. In nehote mu je na misel prišlo, kako se je ločil od tega moža in od tega kraja, kjer je bil srečen, srečnejši ko kje drugje v daljnem svetu. Kako bi bil tačas mislil, da se bode tako vrnil, povabljen, pričakovan! Kako bi bil mislil, da bo kdaj lastnik malega gradiča, ki ga je videl na vzhodni strani!

Iz teh in enakih misli ga je prebudilo kričanje, ki ga je slišal za seboj iz grmovja: »Hej, pravim! Zgaga, bleda voda! Hej, kozača!«

Ozrl se nazaj in zagleda znano podobo iz nekdanjih časov, namreč Krjavlja. Mož je bil malo postaren, še slabše oblečen ko včasi, pa še vedno tistega zabuhlega obraza z malimi, živimi očmi in čokati životom. Gnal, ali bolj prav, vlekel je za seboj serasto kozo, kateri je bila debela vrv okoli vratu prevezana. V levici pak je držal polenu podobno palico, in ker se mu je koza z vsemi štiri nogami upirala, postal je včasi in jo pretepel, potem pa zopet vlekel za seboj in klet:

»Bleda voda, volk te potiplji, konjska smrt, da bi hudiča ne videl, hej! Jaz ti bom že dal pasje obisti in palico po rebrih, da se mi boš vedela izgubljeni.«

Tako je privlekel Krjavelj kozo do Kvasa.

»Kaj se ti je zamerila žival, da jo tepeš?« pravi Kvas.

»Kaj?« pravi Krjavelj in korači vstric Kvasa s svojo kozo. »Izgubila se mi je bila. Že dva dni nisem videl te berdje potepilne. Pasel sem in čevelj sem šival, pa je je zmanjkalo. Za vruga je ni bilo nikjer. Koliko sem prestar zavoljo kleka! Dve noči nisem spal in obe noči se mi je sanjalo le o kozi in o kozi. Jesti nisem mogel nič, ni kislega mleka ni kruhovca. Zmerom sem je iskal po hosti in po polju, klical in vpil: serka, na soli, na, serka! Pa menite, da sliši? Jokal sem se po hosti, kaj pravim, jokal, da mi je sedem vrst solz teklo po licu, kakor da bi se rajnice matere ali moje Urške domislil. Pa menite, da se človek kozi smili? Ko bi se na meh drl, se ji ne smili! Čakaj, čakaj, ti bom že dal!«

In rekši, se Krjavelj zopet obrne in jame srdito natepavati po kozi za kazen, da mu je tolike nadloge in žalosti prizadela.

»Nikar ne tepi!« brani Kvas. »Žival nima pameti!«

»Kaj!« rohni Krjavelj. »Če vi mojo kozo zagovarjate, ki je pred Bogom in pred ljudmi poredna in pregrešna, niste nič boljši ko ona.«

Kvas se nasmeje moževi jezici.

»Ali mi veš povedati, kaj je na Slemenicah novega? Kaj počne stric Dolef?« vpraša ga, da bi govor na drugo napeljal, obenem pa, da bi zvedel kaj.

»Dolef? Kaj ste ga poznali? Pač, pač, saj on je bil tudi gospod, ko je bil še mlad. Dolef je že tam, kjer muh ni,

tri čevlje pod ježo, kakor je dejal deseti brat Martinek Spak, ko ni bil še umrl. – Pa kaj ste popred dejali, da koza nima pameti?«

»Umrl je, praviš? Ali je to res?« vpraša Kvas strme.

»Deseti brat? Kajpak da!«

»Dolef?«

»Tudi Dolef. Pri Obrščaku se je bil lansko zimo brinovca nalezal in je v snegu obtičal za svinjakom. Mesec mu je luč držal, svinje so mu pa za zadnjo uro krulile – Bog jim odpusti, saj jih je Obrščak že zaklal in jaz sem tudi dve klobasi od njih dobil, Dolef je pa zmrznil.«

Po tej vesti je Kvas resen postal in se zamislil. Pač žalosten konec za moža, kateremu je bil Bog dal obilo uma in drugih darov. – Tako Kvas ni slišal obširnega Krjavljevega razlaganja, da ima koza več pameti kakor človek, da se to jasno vidi na njegovi kozi, ki samo zaradi slabe vesti noče rada iti za Krjavljem, temveč se mu vedno ustavlja itd.

V svojem blebetanju je Krjavelj omenil tudi desetega brata kakor veljavno pričo, da je res, kar trdi o kozji pameti. To je Kvasu nanoslo misli od nesrečnega Dolfca na Martinka, in da bi zvedel, v kakem spominu je njegov bratranec, vprašal je: »Ali je že dolgo, kar je deseti brat umrl?«

»Naj umrje, mrcina!« zagodrnja Krjavelj. »On je imel denar in pri meni je ležal in jaz sem mu stregel. Pa menite, da mi je kaj pustil? Nič! Pa jaz že vem, kdo je tega kriv.«

»Kdo?«

»Tukaj gori na Slemenicah je bil nekdanj – ni dolgo let tega, ravno tisto leto je deseti brat umiral – nekov masle, goljuf in podpihovalec za šolmoštra, za takega, ki brati in pisati uči in kaj vem kaj še. Tisti nepridiprav je bil zadnje dni pri Martinku in mu je odsvetoval, naj mi ničesar ne zapusti. Jaz vem, da je tako storil, dasiravno sem ga za pet ran prosil, naj me v testamentu zaznamo-va. Ako bi ga jaz še enkrat v pest dobil, ko bi mi pred oči prišel, jaz bi ga pomikastil in pretrl in pretepel, kakor se snop pretepe. V vodo bi ga vrgel, v globoko vodo, ali pa še ozmerjal bi ga, da bi me pomnil.«

»Ali bi ga poznal, ko bi zdaj k tebi prišel, Krjavelj?«

»O kajpak! Kakor srebrn groš, tako bi ga poznal. Tolikšen je ko vi in tak, ves tak, samo brade nima take volčje podobe kot vi. Pravijo nekateri, da mu je Marijan, ta, ki se je tukaj na Stavnik, dve uri od tod, preselil in zdravnikovo hčer za ženo vzel, Polesek dal, zastonj, prav zastonj. Jaz pa tega ne verujem, zakaj dobro vem, da Marijan ni tako neumen, da bi kaj takega zastonj dal. Posebno pa takemu malopridnežu ne, kakor je ta. Mar naj bi dal meni kaj ali pa komu drugemu, če ima preveč.«

»Ali pa veš, da je tisti šolmošter, kakor mu praviš, tako malopriden, Krjavelj?«

»Vem, vem. Pa čigav ste pa vi in od kod ste, da mene po imenu poznate?« vpraša Krjavelj zvesto.

»Z Dunaja prihajam.«

»Kaj me tam poznajo? Glejte si no! To bom pa pri Bučarju povedal drevi na preji. I, lahko je, da, je že tako. Slišali so menda tudi na Dunaju, da sem jaz tisti Krjavelj, ki je bil pomorski vojščak in je hudiča razklal, na dva kosa razklal. Kajneda? Glejte, glejte! Bog zna, ali tudi cesar ve zame ali ne? Kakšen je neki cesar? Ali sta kaj govorila kdaj?«

Lovre se nasmehlja. Da more tudi Krjavelj svoje slave – to se ve, da žalibog le namišjene – vesel biti, tega ni vedel.

»Kako vam je pa ime, gospod? Rad bi vedel, da bom znal povedati,« pravi Krjavelj.

»Lovre Kvas mi je ime in oni Polesek je moj.«

Krjavelj debelo pogleda, ustavi se s svojo kozo, debelo in velikansko roko dene Kvasu na ramo in pravi ves v veselju: »O, kaj ste res vi? Ste že vi! Ste že! O, bolj sem vas vesel, kakor da bi svojo rajnico Urško videl, ki sem jo rad imel. Bog vam daj zdravje! Raca na vodi, konjska smrt, hudiča ne videl – zmerom sem dobro o vas govoril in hvalil sem vas, kamor sem prišel, pri Bučarju in Obrščaku in v hosti pri smreki, ko sem smolo drl.«

»Ali nisi popred, ko me nisi poznal, drugače govoril?«

»Kaj? Jaz slabo govoril, grdo govoril? Ni res! Kdo pravi? Vprašajte, kogar hočete, vsak bo vam povedal, da sem vas hvalil. Kajne, da mi boste pustili po vaši hosti kako smreko zasekati, da bo rajša smolo cedila? Saj nočem tako zastonj. Ampak čevlje vam bom zakrpal za

to in dobro vam jih bom zalil. Če je treba še tako velik županec ali zaplato nanje prišiti, jaz znam. Glejte, kako sem svoje dobro okrpal.«

Še več takega je Krjavelj pravil, preden sta prišla do razpotja, kjer se je Kvas obrnil proti Slemenicam, Krjavelj pa proti hosti domov s svojo zopet najdeno kozo, katero je iz gole ljubezni zdaj pa zdaj lopnil po boku.

Kolikor bliže je Kvas gradu prišel, toliko počasneje je korakal. Raznovrstni čuti so ga premagovali. Srce mu je bilo polno. Zdelo se mu je, kakor bi bil šele včeraj tod hodil. Vsak grmiček, vsak jarek ga je domišljjal, kaj je nekdanj, tod sprehajaje se, mislil in čutil. Hrepenenje, da bi videl njo, pospeševalo mu je stopinjjo, pa zopet je korčil počasi in zdelo se mu je, kakor da bi ga nekaj težilo.

Gospod Benjamin je bil z njive zagledal tujega gospoda iti proti gradu. Šel je tedaj k potu in gostu naproti. Ko sta se sešla, spoznal ga je brž. Vesel ga je pozdravil in mu pomolil roko.

Spraševal ga je po prvem srčnem pozdravljenju to in ono in zvedel, da je svoje učenje srečno prestal, da je zdrav, da je poslednje pismo prejel itd.

»Gospod doktor, pojdite gor na dom. Manica je doma in mati. Jaz imam še nekaj svojim ljudem povedati, potem pa koj pridem in pomenili se bomo na drobno in več,« dejal je graščak.

V gradu je Lovre zvedel, da je Manica v svoji sobi. Deklica je sedela pri neki knjigi, ko je Lovre stopil prednjo.

Ko ga je zagledala, vstala je s stola, vzključila, podala mu je roko, oko je govorilo, kipeče veselje ji je zvezalo jezik, izgovorila je samo njegovo ime in v tem imenu je bilo povedano vse, vse! Šele ko so pritekale po lepem bledem licu bleščeče, vroče solze, oznanjevalke nečesa neizrek-ljivega, prišle so besede, vpraševanje in odgovarjanje.

In pol leta, pol dolgega leta pozneje je poštenjak Krjavelj sedel sredi vaških otrok in beračev na Slemenicah v družinski izbi in se dobro mastil v jedi in pijači. Zakaj bila je svatovščina, na katero so bili povabljeni Marijan s svojo ženo, Vencljevo hčerjo, in veliko drugih ljudi, Krjavelj pak se je povabil za prežarja sam. In dobro se je možu godilo; dejal je, da je v malih nebesih. Doletela ga je celo proti večeru čast, da je bil poklican v gosposko sobo, kjer sta ženin in nevesta, dr. Kvas Poleščan in Manica s Slemenic, skupaj sedela sredi gospode, in je Krjavelj moral povedati, kako je hudiča presekal in kako se mu za rajnico preljubo, Urško toži, s katero sta korenje zasadila, da ga je bila vsaka luknja polna, s katero sta od sv. Kozmeka do vseh svetih v božjem strahu živela in gledala, kako so drugi pogačo rezali. Celo s spominom o desetem bratu se je bil ta dan zelo spraval, ko je slišal,

da sta mu gospoda Marijan in Kvas postavila lep spomin-
nek iz rezanega kamna na grob, kateri je svetu oznanjal,
da tukaj počiva:

DESETI BRAT.